

Handboek voor hoefsmits, koetsiers, landlieden en voor alle liefhebbers van paarden en vee-houders, of verzameling van de voornaamste genees- en heelmiddelen in de vee- artzenykunde

<https://hdl.handle.net/1874/31062>

OP A 5642
H A N D . B O E K

C. VOOR C. no 20

HOEFSMITS, KOETSERS, LANDLIEDEN
en voor alle Liefhebbers van PAARDEN
en VEE-HOUDERS;

O F

VERZAMELING

VAN DE VOORNAAMSTE

GENEES- EN HEELMIDDELEN

I N D E

VEE-ARTZENYKUNDE.

GETROKKEN UIT DE WERKEN

VAN DEN HEER

BOURGUELAT,

Stalmeester des Konings van Frankryk
en Bestierder van deszelfs Academie
te Lions etc. &c.

Te DEVENTER,
By GERRIT BROUWER
MDCCLXXXVIII.

VOORBERICHT.

ONDER alle de geenen , die ooit over de Vee- Artzenykunde geschreeven hebben , heeft niemand grooter roem behaald dan de Heer BOURGUELAT. Zyn openbaar onderwys daar in heeft eerst te *Lions* , en vervolgens te *Parys* de algemeene goedkeuring weggedraagen. Geen Koning of Vorst is'er in geheel Europa, of hy heeft daar geleerde en letterkundige Jongelingen naar toe gezonden , om in deze kunstervaaren te worden. Zyne boeken , die hy over deze Stoffe in 't ligt gegeven heeft , worden overal ten hoogsten gepreezen. Dewyl dezelve egter wydloopig , en in de *Franfche* taal geschreeven zyn , heeft het Gemeen daar tot nog toe geen gebruik van kunnen maaken Wy hebben derhalve geoordeeld den zoda-
nigen , welken het Vee en inzonder-

V O O R B E R I C H T.

heid de Paarden behandelen dienſt te zullen doen met de beſte en beproefſte Geneesmiddelen uit de boeken van BOURGUELAT te vergaderen, en dezelve gezamentlijk gemeen te maaken, in diervoegen dat wij eene beknopte uitbreiding vooraf laaten gaan over de *kragten* der Geneesmiddelen en manier van hunne werking in de ziekten, in welken deze of geene middelen verëiſcht worden. Wy weniſchen, dat dit geſchrift voor veelen nuttig mag zyn, waar aan wy ook niet twiſfelen naardien in hetzelve alle zaaken, die tot de Vee-Artzeny betrekking hebben duidelijc verklaard worden.

VER-

VERHANDELING

OVER DE

GENEESMIDDELEN

EN

DERZELVER KRAGTEN.

Door Geneesmiddelen verstaat men gewoonlyk die enkelvoudige Zelfstandigheeden, welke de drie Ryken der Natuur opleveren, en waar van men gebruik maakt, of maaken kan, in het behandelen der Ziekten van de Menschen en van de Beesten.

Deeze drie Ryken zyn, het Dieren Ryk, het Ryk der Planten, en het Ryk der Mineralen.

De Mensch, de viervoetige Dieren, de Vogelen, de Vissen, het kruipend Gedierte, de Insecten, en alle die deelen van deze Dieren, welke nuttig zyn in de Geneeskunde van den Mensch, en van het Vee, behooren tot het *Ryk der Dieren*.

A

2 VERHANDELING

Het *Ryk der Planten*, bevat de wortelen, de basten, de houten, de bladeren, de toppen, de bloemen, de vrugten, de zaaden, de vloeibaare en vaste vogten der planten, en in 't gemeen alles wat tot dezelve behoort, en wat wy uit dezelve haalen kunnen, om met vrugt gebruikt te worden naar de verschillende oogmerken, welke wy ons voorstellen.

Eindelyk verschaft ons *het Ryk der Mineralen* een oneindig aantal van middelen in alles, wat de aarde in haaren schoot bevat, als daar zyn de mineraale wateren, de aardstoffen, de steenen, de zouten, de zwavelstoffen, de jodenlymen, en de metaalen.

De eene zo wel als de andere van deze onderscheide zelfstandigheeden, tot welk Ryk zy ook mogen behooren, uitwendig aengelegd, of inwendig aen een Dier even gelyk aen een Mensch gegeven, maakt dat geene uit, 't welk men een *Geneesmiddel* noemt, aengezien derzelve werking ingevolge eener verstandige en voorzigtige bestiering, zodanig zy, dat daerdoor eene heilzaame verandering in hun worde voortgebracht, en de min of meer aenmerkelyke ongesteldheeden hunner lichaams herstelt.

De Geneesmiddelen worden enkelvoudige genaemt, wanneer dezelve worden gebruikt zodanig, als zy door de natuur worden voortgebracht, dat is, zonder vermeniging, zonder ontbinding van derzelve deelen

len, of door ze niet dan eene ligte bereiding te doen ondergaan.

Zamengestelde Geneesmiddelen worden door de vermenging of zamenvoeging van veele zelfstandigheeden, volgens de beginsels der kruid - meng - en scheikunst bereid en vereenigt, voortgebracht.

Inwendige Geneesmiddelen zyn dezulke, welke inwendig gegeven worden.

Uitwendige Geneesmiddelen zyn die, welke uitwendig worden aangelegd; in 't gemeen worden zy met den naam van plaatselyke middelen betekent. De Geneesmiddelen zyn onderscheiden van de voedzels, en van de vergiften; van de voedzels, aangezien deze veel beter op een gezond dan op een ziek lichaam hunne werking doen; ten zy men hier toe wilde betrekken de voedende Geneesmiddelen, welke in dit geval waare Geneesmiddelen zyn, hoedanige zyn de zemelen, water met meel vermengt, &c. Van de vergiften, aangemerkt dezelve eene allerschadelykste verandering zo wel in gezonde als zieke Dieren voortbrengen; 'er zyn nogtans ook zulke vergiften, welke door middel van eene gepaste verbetering en een wel geschikt gebruik, zeer kragtige en aller nuttigste Geneesmiddelen worden kunnen.

Door waarneemingen en de ondervinding kunnen wy uit de tastbaare en duidelyke uitwerkingen, de onderscheide kragten der

4 VERHANDELING

Geneesmiddelen bevestigen en staaven, tegelyk met de omstandigheden van derzelver gebruik; maar 'er is ten hoogsten aangelegen, dat men, in die waarneemingen zig wagte voor dwaalingen, die maar al te dikwils veroorzaakt worden door de vooringenomenheid, waardoor men zeer ligt aan de Geneesmiddelen toeschryft, 't welk niet anders kan zyn, dan de zuivere werking der natuur of het gevolg van de ziekte zelfs.

Het waare hier om des te meer te wenschen, dat den arbeid van verstandige Waarneemers en beoeffenaars, bedreeven in de oorzaken en toevallen der ziekten, bepaalt waare tot een zeker getal van eenvoudige liever, dan van zamengestelde Geneesmiddelen, aan het zelve voorwerp aanhoudend gegeven, en op veele andere beproeft. De uitwerkingen van eene groote menigte van Geneesmiddelen kunnen nooit nagegaan, of in een beredeneerde praetyk met vrugt gevolgd worden. Die Geneesmiddelen met andere vermengd zynde, is het onmogelyk een zeker besluit optemaaken, aan welke van dezelve de heilzaame of schadelyke werking naar waarheid en in de daad moet worden toegeschreeven, behalven dat de kragt van het middel, op welke men zyn voornaamste vertrouwen konde gesteld hebben, door de vermenging vermeerderd of vermindert zoude kunnen zyn: aan den andere

dere kant, gelyk dezelve eene zekere bepaalde tyd kunnen nodig hebben om met vrugt hunne werking te doen, zoude ook de uitkomst daar van niet ontdekt worden, indien men niet volharde in derzelve gebruik, en dien tyd hun ontnoomen wierd: eindelyk is het niet dan door eene gestadige herhaaling van dezelve uitwerkingen en dezelve voorbrengzelen, dat derzelve deugden en eigenschappen onveranderlyk en zeker kunnen geoordeeld worden.

Het is voornaamelyk door dezen weg en door middel der natuurkundige ontledingge dat men zo verre gekomen is, om alle die wapenen by een te brengen; waar van kundige en bedreevene handen zig met vrugt bedienen tegen die kwaalen, welke den Mensch treffen.

Het grootste gedeelte van deze zelfde werktuigen toebetrouwt aan den geenen, die ervaren is in de Geneeskunde van het Vee, is niet minder nuttig tegen die ziekten, aan welke de Dieren zyn blootgestelt. Daar derzelve lichaam ons in de daad, even gelyk het zamenstel van den Mensch, niet anders vertoont, dan twee onderscheide zooten van deelen, kunnen dezelve ook alleenlyk worden aangedaan, of te zamen, of afzonderlyk, en by gevolg kunnen ook onze oogmerken ten aanzien van de noodzaaklykheid om de onderscheide zooten van gebreeken, in zommige gevallen alleenlyk veron-

6 VERHANDELING

derfteld, in andere daadlyk ontdekt, te verbeteren, niet verschillen van die, welke gefchikt zyn tot de herftelling van het menfchlyk lichaam. De beweging der vafte deelen of te onderhouden, of te verminderen, de vloeibaare tot derzelve vereifchte hoedanigheid te brengen, de overtollige hoeveelheid van dezelve te verminderen: deze zyn in 't algemeen de oogmerken, aan welke wy moeten voldoen volgens de onderscheide *aanwyzingen*, welke op ons indruk maaken, en waar aan wy voldoen door een oordeelkundig gebruik van die middelen, die verandering te weeg brengen, die ontlasting veroorzaaken, die verfterken, en die *temperen*.

Veranderen, is eigentlyk eene verandering, hoedanig die ook zy, veroorzaaken. Hier moet die verandering heilzaam, of ter gezontheit zyn, en zonder eenige aanmerkelijke ontlasting gefchieden. Maar, gelyk die stoffen, welke moeten verandert, dat is, herfteld worden, op veele wyzen kunnen aangedaan zyn, zo moeten ook de middelen noodzaaklyk overeenkomftig zyn met de onderscheide gebreeken. Hier van daan de verfcheide *Classes*, in welke men de Geneesmiddelen, met den algemeene naam van *Veranderende* benoemt, verdeeld heeft.

Tot deze *Classis* behooren de opflurpende of zuurbreekende middelen, die, welke

temperen, die welke verdeelen en ontbinden, en eindelyk ook de zulke, welker eigenschap is te verzagten.

De opslurpende of zuurbreekende zyn zelfstandigheeden, die met de zuuren opbruifchen, die dezelve binnen hunne poren insluiten, die dezelve verftompen, en alle fcherpe bytende hoedanigheid derzelve vernietigen, uit welks vermenging dan een ander inengzel van een middel-zoort voortkomt. Zodanige zyn de oesterschulpen, de fchaalen van eieren, de flakkenfchulpen, de beenderen en hoornen van Dieren *philosoops gecalcineert*, de hoornen der voeten, de pooten, de kreeft-oogen, het kryt, alle *gecalcineerde* en gebrande fteenen, *de armeni-fteen*, de verfcheide zoorten van kley- en zegel-aarden, de bloed-fteen, alle de zouten van *gecalcineerde* planten, de pot-afch, de vluggeeft van ammoniac-zout, zout van wynfteen, het *nitrum fixatum*, de witte magnesia, &c.

De werking dezer zelfstandigheden, eenvoudiglyk beproeft op zuuren hoe genaamd, heeft ons buiten twyfel in het denkbeeld gebragt om dezelve in 't werk te ftellen tegen de zuuren, de welke in de eerfte wegen kunnen bevat, en in dezelve te overvloedig zyn, de vogten ftremmen, en de vryheid van derzelve voortgaande beweeging

ging hinderen. En in de daad men heeft waargenoomen, dat dezelve 'er de hoeveelheid van verminderen, en aan die, waarmede zy zig belaadten, het vermogen beneemen, 't welk zy hebben van te beledigen. Des niet tegenstaande is de keuze dezer middelen van aangelegenheid. De aardagtige zuurbreekende middelen ontbinden zig nooit zo volmaakt en volkomen, als de Loogzouten; 'er blyft altoos een zeker vast gedeelte over, hier van daan die tekenen van zamentrekking of liever van het verdikkend vermogen der *bolus*, van de gezegelde aarde, terwyl de *Loogzouten* geheel en al en terstond zig ontbinden, niet alleen door de zuuren, maar ook door de wateragtige vogten, welke zy ontmoeten, en nadat zy ingevolge van derzelve eerste volkomene vermenging, derzelve zuurbreekende kragt verloren hebben, verkrygen zy een verdunnende kragt, maaken eene ligte prikkeling, vermeerderen de uitwaazeming, en bevorderen de ontlasting van het darmfap, de pis, en uitwaazeming.

De oesterschulpen, de eierschaalen, de gezegelde aarden, zyn zuurbreekende, stoppende en versterkende.

De *Magnesia* is zuurbreekend, en wanneer het zig vermengd met de zuuren in de eerste wegen, word het buikopenend, scherp en prikkelend.

De

De ontbinding van kreeft-oogen, en de slakken-schulpen zyn zuurbreekende en pis-dryvende.

De *gecalcineerde* beenderen van Dieren zyn zuurbreekende, en maaken de uitwaazeming gemakkelyker, &c.

Alle deze verschillendheden moeten nogtans nader onderzocht en beweezen worden in de Dieren, by dewelke de zuurbreekende middelen volgens hunnen aart in 't algemeen alle die uitwerkingen doen, welke'er door worden voortgebragt in het Menschelyk lichaam, en welke in dezelve omstandigheden kunnen gebruikt worden, gelyk zy ook moeten verworpen worden in eene verdikking der vogten, in eene verslapping der vezelen van de maag, &c. desgelyks is het ook te vreezen, dat door dezelve de mondjes der melkvaten verstopt zouden kunnen worden, waar door het Dier in eene *uitdroging* zoude vervallen. Men zoude dezelve kunnen vereenigen met verdunnende, met maagmiddelen, &c.

De *temperende* middelen moeten van geen minder uitgestrekt gebruik zyn in de Geneeskunde van de Dieren, dan in die der Menschen. Maar het schynd, dat men tot hier toe het gebruik derzelve verzuimt heeft, daar men, zelfs in gevallen, waarin die Geneesmiddelen ten duidelykste vereischt wierden, zul-

ke middelen heeft aangenomen, welker uitwerking volstrekt ftrydig was. De kwade uitflag van het gebruik dier middelen, welke de Hoeffmits altoos gebruiken, en welker eigenschap is te verhitten en ontfteeking te verwekken, moest in hun eenig wantrouwen verwekt hebben: want eene praftyk, welke steeds ongelukkige gevolgen heeft, waarschouwt ten minften voor dwalingen, in welke men vervalt, zo dezelve alle geene middelen aanwyft, om zig voor dezelve te wagten. Menschen van meerder bekwaamheid zouden hieruit geleert hebben, dat het duifendmaal gemakkelijker zy, de kragten der natuur opte wekken, dan de hevigheid van deszelfs bewegingen te bedwingen; dat de dwaling van middelen te gebruiken, die *temperen*, minder fchadelyk en veel ligter te herftellen zy, dan den misflag in het gebruiken van middelen, welke ontfteeking kunnen verwekken, en dat, zo 'er omftandigheden zyn, waarin noodzakelyk de te onderbrenging van de oorzaak der ziekte plaats heeft, zonder enig ander hulpmiddel, dan dat der bewegingen, door de ziekte zelfs veroorzaakt, 'er ook een oneindig aantal is, waarin, de werking der vaste en der vloeibaare deelen te hevig zynde, het ook van de grootste aangelegenheid is, om aan den eenen kant fpoedig tegen te gaan de al

te groote spanning van de eerste, dat is der vaste, en aan den andere kant de gebreken der tweede of der vloeibaare deelen, welke bestaan of in derzelve ontbinding, of in een gebrek van wey, of in de ontaardingen die door derzelve schertheid veroorzaakt worden.

In het geval van ontbinding moet men door middel van stremming de ontbondene stoffe tragten by een te brengen, en eene meerdere vastheid en gebondenheid aan derzelve deeltjes te geeven; dit verkrygt men door middel van *Verdikkende Geneesmiddelen*.

In het geval, alwaar een gebrek van wey plaats heeft, zal door de verdunning der vogten, derzelve uitspanning en gifting ophouden; de te sterk gespanne, geprikkelde en gedroogde vefelen te gelyk hier door ontbonden zynde, zal ook derzelve beurtelingsche beweging, vermindert worden, en de voortdryvende kragt minder sterk zyn.

Eindelyk wanneer de zoute, scherpe, *ongelyke* deelen van het bloed of de geheele *massa* afgescheiden, de zamentrekkende kragt der vaste deelen te sterk aanzetten, en het zamenweeffel der vloeibaare deelen van een gescheiden, en als verbrooken word door derzelve veelvuldige schokken; moet men die tegengaan door zulke middelen, die in staat zyn, die deeltjes te omwinden,

den , en dus derzelve kragt te vernietigen.

De smeerwortel , de huislook , de kleine of stinkende gouwe , de klaverzuuring , de wortel en de bladeren van de groote en kleine zuuring , derzelve sap , essentiel zout , afkooksel , en tyroop , gelyk ook die van berberissen , of de zap van wilde appelen , de wyn- en vlierazyn , de vitrioolgeest , het water van *Rabel* , en alle mineraal zuuren , tot een zekere graad van scherpte gegeven , de room van wynsteen , het sal prunel , de salpeter &c. zullen aan de eerste *indicatie* voldoen.

Het water met koornzemelen vermengd , de planten , als de Latouw , endivie , bernasie , porcelein , viool bloemen , de offetong , de bloemen en bladeren van het wollekruid , de kaasjesbladeren en de heemst , de bladeren van den beerenklaauw , de melde , het buigelkruid , &c. zullen beantwoorden aan de tweede ; en de zoete olien , de honig , de wortel van de waterplompen , de heemstwortel , de *scorfonère* , de arabische gom , de gom dragant , het schrapzel van hartshoorn , de vier groote en kleine verkoelende zaaden , de *kruiswortel* , het konynenkruid of haze-latouw , de marjolein , het Lynzaad &c. zullen voldoen aan de derde *indicatie*.

Alle krampen , ontsteekingen , verstop-

stoppen der ingewanden, hevige pynen, Colyken, en in 't algemeen de koortfen &c. moeten terftond door *temperende* middelen tegen gegaan worden, maar men begrypt ligtelyk uit het geen wy gezegt hebben, dat men eene keuze uit deze Geneesmiddelen doen moet.

In de meeste befmettelyke en met ontsteeking vergezeldte ziekten der beesten, de zuure middelen op meer dan vyfduizend Dieren, welke men of geneezen, of voor de ziekte bewaart heeft, heilzaam bevonden zynde, is hier door derzelver nuttigheid buiten twyfel ten oervloede beweezen; maar de falpeter, die, behalve deszelfs kramp tegengaande kragt, en het vermogen om de pis en afgang te bevorderen, de taaye en lymrige vogten verdunt, en ontbind, is van de allergrootste nuttigheid geweest, en moet in 't algemeen in alle ontsteekings koortfen die door een verdikt bloed veroorzaakt zyn, verkoozen worden boven de verfriffchende, en zulke zuuren, die de vogten verdikken.

De verdunnende en falpeterige middelen zyn de aangewezene, of aan de *indicatie* beantwoordende, en de zuuren tegen de aanwyzing ftrydende middelen in den hoeft, in de gebreken der Long, gelykook de verfriffchende en diezelve zuuren verbannen moeten worden in de Loop, de roode-
loop,

14 VERHANDELING.

loop, en in de * vet smelting, &c., vermits de verdunnende, gelyagtige, de flymerige in dat geval van meerder nut zyn, en ook met salpeter kunnen vermengd worden.

Voor 't overige komen de *temperende* middelen in geenen opzichte te pas in eene verflapping of geheele verlamming van de veerkragt der spiervezelen, daar door een altydlang durend gebruik van dezelve de maag verzwakt, en de vogten verdikt worden, en dus aanleiding tot verstoppingen &c. gegeven word.

Zomtyds vereenigt men dezelve met openende, pisdryvende en verdovende middelen &c.

De werking van te verdeelen, te ontbinden en te verdunnen onderfeld in die deelen der talryke en veelvuldige middelen, welke men dit vermogen heeft toegekend, voor eerst, eene meerdere hardigheid, dan in de deeltjes der vogten, die door de zelve moeten verdeeld en verbroomen worden, want zonder deze hoedanigheid zouden deze deelen zelfs wel haast ontbonden zyn; ten tweede, eene meerdere
werk-

---

* *Gras-fondure*, een ongemak, waar door 't vet der Paarden van binnen smelt.

werkzaamheid of geschiktheid tot beweging, dan in die deeltjes van het vogt, met 't welk zy vermengd en voortgevoerd worden; ten derde, eene genoegzaame fynheid om met de verschillende vogten te kunnen indringen in de naauwe en dunne vaatjes, waar in zy den vrye omloop moeten herstellen; ten vierde, beginzelen in staat om de vaste deelen te prikkelen, en derzelver zamentrekking, veerkracht en werking te vermeerderen; ten vyfde, eene dikheid of vastigheid nodig om te ontfangen en te behouden de beweging, welke zy van dezelve verkrygen, en door welk middel die deelen zig vermengende met de bloed- en weybolletjes, en dezelve met geweld drukkende en stootende, ook met vrugt van een doen scheiden en verdeelen, tcrwyl de voortdryvende en veel sterkere werking der vaten dezelve drukt, meer en meer wryft, den voortgang 'er van verhaast, derzelver natuurlyke inwendige beweging vermeerdert, en aldus dezelve dringende, om de hair- vaatjes te openen, de taayheid en lymrigheid als verbreekt.

De verdunnende middelen, welke minder kragt bezitten, zyn eigentlyk niet anders, dan openende middelen, welke dienen om den loop der vogten gemaklyker te maaken, en de ligtere beletzelen, welke zy ontmoeten, te overwinnen.

Andere,

Andere, welke kunnen aangemerkt worden, als wezentlyke zuiverende middelen, werken ten aanzien der Dieren, gelyk de middelen tegen het *scorbut* werken in den Mensch, naardien de zuiverheid der Levenszappen voornamelyk afhangd van de volbrenging der afscheidingen, gelyk ook van de uitwerping der onnutte en overtollige deelen, en moeten dus alle openende of verstopping tegen gaande middelen, door de *Massa* te ontlasten van de lymrige, zoute, scherpe en onaarte deeltjes, welke zy bevat, het weiagtige gedeelte verzagten en zoet maken, en tot dien staat brengen, welke dezelve behoort te hebben.

Zommige derzelve zyn in die ziekten, daar de borst in der daad met lymrige stoffe overlaaden is, zo veel als hoeftmiddelen.

Zommige andere openende en te gelyk ontbindende middelen zyn nuttig in die gevallen, alwaar het bloed tot klonters word en stremt, gelyk in geslaage wonden, kneuzingen, &c.

'Er zyn ook nog, die maagmiddelen, en andere, die buikzuiverende zyn

Eindelyk de sterkere verdunnende en verdeelende middelen zyn noodig in eene verdikking van de wey, in eene verstopping en verharding der klieren, in de ziekten der huid, als by voorbeeld in de schurft, &c.

De openende middelen zyn de vyf openende, groote en kleine wortelen, de patich of paardikwortel, die van de stinkende gouwe, de wilde cichorei, enderzelver bladeren, de eer-en prys, de pissebedden, de *crocus martis aperiens*, de *tartarus vitriolatus*, en andere middel zouten, de agrimonie, den asch van den steel en peule der Roomsche of Turksche boonen, &c.

De zuiverende middelen zyn de Swaluwewortel, de Florentynsche lisch, de Rame-nas, de bladeren van de aard-rook, van de gezegende distel, van de kleine huis-look, van de *Water-klaver*, van de beekeboom; het peperkruid, de waterkers, lepelblad, de gom ammoniac, *Sagapenum*, de myrrhe, het spiesglas, het aftreksel der houten, den geest van Ammoniac-zout, &c.

De verdunnende borstmiddelen zyn de waterlook, de alantwortel, de wortel van de florentynsche lisch, de bloem van swavel, de zee ajuins-honing azyn, de *terra foliata tartari*, de *benzoin*, en de ontbinding van kreeftoogen, in overgehaalde azyn, &c. De ontbindende zyn de wond-middelen, hoedanige zyn de *dictamnus*, de scarley, het schurftkruid, de holwortel, en de *gentiana*, de wortel van Salomons zegel: de bladeren van de kervel, het *nitrum antimoniatum*, de *terra foliata tartari*, en de overgehaalde azyn met kreeftoogen.

De maagmiddelen zyn de Alantwortel,
 B de

de welriekende Lisch of Calmus, de kalfsvoet of duitfche gember, de peper, de gember, de *tartarus vitriolatus*, het zout van alfem, &c.

De Buikzuiverende middelen zyn de *mercurius dulcis*, de jalappe, de lorkenzwamme, de *Mecchoacanna*, de aloë, &c.

Eindelyk de fterkste verdeelende middelen zyn het pokhout, de China-wortel, de *Sarfaparilla*, de fassafras, het zeepkruid, de *galbanum*, de *fagapenum*, de flangenwortel, de *mercurius dulcis*, de *Æthiops mineralis*, *Æthiops antimonialis*, en de *mercurius sublimatus corrosivus* &c.

Hoe zeer nu de kragten en eigenschappen dezer Geneesmiddelen beweezen zyn, zo vereifcht egter de voorzigtigheid, dat men de grootste oplettenheid gebruike op de gevallen en omftandigheeden. Meest altoos zyn de ontbindende middelen voldoende, om de verdikking der vogten, welke men moet wegneemen, te overwinnen; anderzints bereiden zy den weg voor de verdunnende, en in 't algemeen waagt men niets met van de matigfte verdunnende middelen overtegaan tot die, welcher werking fterker is, en die terftond en zonder eenige voorzorg gegeven, ontfteeking zouden kunnen verwekken in die verftopte deelen, waarvoor men dezelve voorfchryft. Men moet dezelve verbannen in alle Ziektens met ontfteeking, in de hitte en verzwakking van de borft, en
in

in eene sterke, hardnekkige en drooge hoeft. Zo men verpligt was dezelve te gebruiken, zoude men noodzakelyk de drift der vogten moeten bedaaen, eer men het gebruik derzelve voorschreef, 't welk langdurendezyn moet, en eerder plaats heeft in een gematigde tyd van het jaar, dan in het strenge van de Winter; ten minste wat de houten, de gommen en de kwik betreft, aangezien de uitwaaffeming, welke deze middelen kunnen veroorzaaken, en welke de koude noodzakelyk zoude verhinderen, zo men deszelfs uitwerking niet mogte voorkomen, door te zorgen, dat de Dieren behoorlyk gedeekt wierden.

Daarenboven vereenigd men deze verschillende openende en verdunnende middelen met maagmiddelen, zomtyds met zuuren, om 'er de werking van te maatigen, met verzagtende, met buikzuiverende middelen &c.

De aard en wyze, waardoor men de scherpte der vogten kan tegengaan, is, gelyk ik reeds hebbe aangemerkt, de zouten door verdikkende middelen te verstoppen, en derzelve scherpte buiten staat te stellen van te kunnen schaa-den, dezelve door verdunnende middelen als te verdrinken, de styvigheid, hardheid, spanning en droogte der spiervezelen te verbeteren, en de ingetrokkenheid der kleine vaatjes te herstellen.

De konst bereikt deze onderscheide oogmerken door die Geneesmiddelen, welke in 't algemeen *Verzagtende* genaamd worden. Deze middelen zyn de heemstwortelen, de waterplompen, de slangewortel, de kaasesbladeren, het glaskruid, de beerenklaauw, het wollekruid, de vioolbloemen, de klaprooßen, de witte lelien, de bernasie, de camillebloemen, de gerwe of duifendblad, de vier groote en kleine verkoelende zaa-den, de saffraan, de latouw, de porcelein, de ofsetong, het lynzaad, gerstenwater, de arabische gom, de walschot, de melk, de gom-draganth, het zaagfel van harts-hoorn, de honing, het afkookfel van koorn zemelen, de zoete en versche olien, &c.

Deze middelen verschillen weinig van het grootste gedeelte van die, welke men aanmerkt als *temperende*, weekmaakende, verdikkende, en als borstmiddelen.

Zoo men eenige prikkeling of ontsteeking in de eerste wegen vermoed, als het gevolg van een kwaad voeder, van zommige scherpe bytende planten, of van eenige insecten van een bytende, ineetende aart, welke het Dier kan hebben doorgeslikt, zullen de melk, de zoete versche olien, en in 't algemeen alle verdikkende middelen, die prikkelende scherpe deeltjes verstompen, en te gelyk, de aangedaane deelen beschermen-de, zullen zy de krampagtige beweegingen, wel-

welke de eerste verwekt hebben, doen ophouden.

In de Ziekten der huid, en in alle andere ongemakken, welke men aan eene scherpte der vogten moet toefchryven, zullen de verzagende middelen, die te gelyk verdunnen, gelyk het water met zemelen vermengd, de latouw, de endivie, de bernafie, de ofsetong; gelyk ook de weekmaakende, als de kaasjesbladeren, het glaskruid, de beerenklaauw, het bingelkruid, &c. met vrugt gebruikt worden, en zullen het Dier voorbereiden tot de ontlastingen, welke men onvermydelyk verwekken moet, en zullen daar en boven de hevige prikkeling voorkomen, welke onvermydelyk zoude geboren worden, op het fchielyk geven van middelen, gefchikt om de geheele maffa in beweging te brengen, zo dezelve niet waaren voorgegaan door alle zulke middelen, die in ftaat zyn om de zouten te verfpreden.

Wanneer het oogmerk is, om het vogt, 't welk zig in de holligheid van de Longepypjes en de long afscheid, te brengen tot dien ftaat, welke het zelve moet hebben, de fcherpheid, welke het zelve mogt verkreegen hebben, te verftompen, om in een woord, te doen bedaaren de drooge en hevige hoeft, door eene wezentlyke fcherpe wateragtige flym, welke de longepypjes en

blaasjes prikkelt, veroorzaakt, moeten de verzagende borstmiddelen gebruikt worden, en deze middelen zyn de honig, de wal-schot, het longenkruid, de heemst of ma-luwe, de vioolbloemen, de klaproosen, het lynzaad, de waterplompen, de fassraan, &c.

Een afkookzel van den heemstwortel, het lynzaad, de arabische gom, &c. zyn van groot nut, tegen de moeylykheid of pyn in 't water maaken; het zaagsel van den harts-hoorn, de bloemen en bladeren van het wollekruid, de zoete en versche olien zyn van geen minder nut in de vet-smelting der Paarden in de loop, het zy men dezelve geeve by wyze van een drank, het zy door middel van een Clysteer, met by-voeging van eenige vette, smeerende din-gen.

Eindelyk in alle gebreeken veroor-zaakt door eene scherpheid der vogten, is de algemeene aanwyzing te verzag-ten.

Om des te spoediger de pynen te doen be-daaren, vereenigd men verzagende, met ver-doovende middelen; zomtyds vermengd men ze met verdunnende, en openende middelen; dikwils maakt men te gelyk gebruik van ver-deelende, of verzagende borstmiddelen, voornamelyk als men verpligt is, het vogt van de long te gelyk te verzagten en te ontbinden &c.

Ontlasten, is by gebrek van de kragten der natuur, door behulp der konst, de uitdrijving van verscheiden overtollige stoffen te bewerken door de onderscheide ontlastweegen, welke den uitgang derzelve kunnen toelaten. De middelen welke deze uitwerking doen, kunnen derhalve niet dezelfde zyn. Die, welke de afscheiding der pis bevorderen, kunnen de ontlasting der vogten, afgescheiden door de kwyklieren, niet verwekken: gelyk die Geneesmiddelen, welker eigenschap is deze te bevorderen, nimmer iets zouden toebrengen tot bevordering der gevoelige en ongevoelige uitwaassening, tot de buikontlasting, tot de uitwerping van die slymerige stoffe, met welke het snotvlies bedekt is, &c.

De bladeren, en de wortel van de Haselwortel, de *Gratiola*, de witte nieswortel, de groote spurge of wolfsmelk, het zaad van springkruid; de *ipecacuanba*, de *gilla vitrioli* van Paracelsus, het glas van *antimonium*, de braak-wynsteen, bereid met den zogenaamde saffraan van metaalen, zyn sterk werkende middelen; maar die in de Vee-Geneeskunde, ten minsten, wat den Os, het Paard, het Schaap, den Ezel en den Muil-ezel, &c. betreft, niet van dat gebruik en die nuttigheid zyn, welke deze middelen in de Geneeskunde van den Mensch hebben.

Twee - en - twintig grein' van de braakwijnsteen, zodanig, als dezelve in de Apotheeken te *Lyon* bereid word, en waarvan men aan de Menschen tot twaalf grein' geeft, hebben geene werking gedaan op een Schaap. Dit Dier had in twaalf uren niets gegeten. Men deed het zelve ten ses uren des smorgens tien grein' van dit braakmiddel inneemen, ten agt uren gaf men het door middel van een hoorn, veel laauw water; dit water, wel verre van walgingen te weeg te brengen, gelyk het zelve in de Menschen verwekt, schein eer het Dier te verlevendigen; ten negen uren gaf men het zelve wederom vier grein' van hetzelfde braakmiddel; ten halftien uren wederom vier, en ten halfelf uren nog even zo veel; men nam niets waar, dan eene zeer overvloedige ontlasting van pis, welke niets van deszelfs natuurlyke helderheid schein verlooren te hebben, en welke ontlasting wel kan veroorzaakt zyn, door de groote menigte van laauwe dranken, welke dit Dier tegen wil en dank had ingeswolgen.

Hondert en twintig grein van deze zelfde wijnsteen ten agt uren des smorgens nугteren gegeven, aan eene zeer levendige en sterke Muil-ezelin, verwekten by dezelve eenigetyd daar na, en tot negen uren toe, hevige kloppingen in de zyde, en hygingen, waar op veele rommelingen in den buik volgden. Zy kaaude zonder ophouden,
eens

eens ontlaste zy den drek en de pis als na gewoonte.

Een kwartier na tien uren van denzelve dag, gaf men dezelve in een aftrekzel van een once senebladeren, twee hondert en veertig greinen. Op het zelve ogenblik, dat deze drank gegeven wierd, ontlaste zy voor de tweedemaal den drek, zynde dezelve in keutels, gelyk in den natuurlyke staat; maar vyf minuten daar na, was die, welke zy doe ontlaste, veel minder gebonden, en terstond ontlaste zy ook een dikke pis, en wit gelyk als melk. Een kwartier na elf uren waren de ontlastingen zodanig als men dezelve ziet na de uitwerking eener purgatie; dit Dier had geen afgangen meer, gedurende het overige van den dag, maar zedert den middag pifte zy tien maalen, en deze pis behield de dikte en witheid, welke men te voren had waargenoomen.

Den volgende morgen verwekte eene herhaalde gifte van twee hondert en veertig greinen, by deze zelfde Muil-ezelin, geen de minste kloppingen of hygingen; alleenlyk proefte zy zeer dikwils in den voormiddag, maar zedert drie uren in den namiddag, tot zes uren des avonds, ontlaste zy pis even als wy gezegt hebben, en had tien buikontlastingen, gelyk als of men dezelve een buikzuiverend middel gegeven hadde.

Den derde dag gaf men aan dezelve een once van dit braakmiddel, twee uren daar-

na deed men dezelve, gelyk men ook in de vorige Proefneemingen gedaan had, veel laauw water drinken, zy proefte dikwils en ontlaste veele en zeer witte pis, en had in den tyd van agt uren tien of twaalf ontlastingen van drekstoffe, en schein zeer vermoeit te zyn.

Men liet dezelve eenen dag rusten. Vervolgens gaf men ze twee onces van denzelve wynsteen, welke geene merkelyke uitwerking te weeg bragten; het Dier proefte niet, gelyk hetzelve te voren zeer dikwyls gedaan had, zo dra ze het middel hadde ingenoomen. Zy piste zeer dikwils; de pis was troebel, maar minder wit, en zy hadde geen en afgang.

Eindelyk na eene tusschenposing van twee dagen, gaf men aan dezelve hondert en ses-tig greinen *Nitrum arsenicale*, 't welk nog eenige kloppingen, of hygingen, nog rommelingen te weeg bragten, ook en proefte zy niet, de drank was veel minder, nogtans piste zy in den tyd van vier en twintig uren ten minste veertig maalen, de pis was zeer helder, de stoffe, welke zy door afgang ontlaste, was witagtig, lymmerig, en vermengd met gedeeltens van het binnenste of vlokagtige vlies der darmen, want het Dier gestorven en terstond geopend zynde, vond men dit zelfde vlies op veele plaatsen in de Maag en Darmen ontstooken en ingevreeten; de klieren van het darmscheil
schee-

scheenen voor het grootste gedeelte verettert; door drukking kwam 'er eene zeer stinkende stoffe uit, en op deze stoffe aldus uitgedrukt, volgden wormen ter lengte van een duim en omtrent twee lynen dik.

Tagtig grein' van het glas van *antimonium* aan een sterk Paard des smorgens ten zeven uuren nugteren gegeven, veroorzaakten eenige tyd na dat hy een menigte laauw water had gedronken, aanmerkelyke rommelingen in den buik, eene zekere soort van walgingen of vrugteloose pogingen tot braaken, menigvuldige bruischingen en kloppingen in de zyden, of hygingen, die vry sterk waren, hy kaauwde zonder ophouden, en de winden, welke hy in menigte door den aars loosde, hadden eene ondragelyken stank.

Welhaast ontlaste hy eenmaal den drek, zynde dezelve natuurlyk gebonden, ten negen uuren hielden de kloppingen op, en de drek, welke hy als doe voor de tweede maal loosde, schein minder hard te zyn.

Een kwartier na tien uuren van denzelve dag gaf men hem, in een aftrekzel van een once senebladeren, sestig grein' van het zelve glas, ten halfelf uuren ontlaste hy voor de derde en laaste maal wederom den drek, en gedurende het overige van den dag loosde hy tot twintig onderscheide reifen eene dikke pis, welke zo wit als melk was,

Dit Dier heeft nog zeer lang geleefd zonder

der dat dit braakmiddel, en deszelfs overblyfzel eenige de minfte kwaade uitwerking op hetzelfde gedaan heeft, en mogelyk zoude het nog leven, zo men hetzelfde niet gebruikt had tot ontleedkundige proeven en leffen.

Men begrypt ligtelyk, hoe veel ligt men uit diergelyke proefneemingen zoude kunnen haalen, wanneer dezelve nog meerder regelmatig genoomen, agtervolgd en vermeenigvuldigd wierden op de herkaauwende en andere grasëetende Dieren, by welke de braaking onmoogelyk is; maar zo deze voldoende zyn, om aantetoonen deze onmooglykheid, is het klaarblykend, dat wy ten hunnen opzigte berooft van die toevlugt, welke de braakmiddelen ons verleenen in het behandelen der Ziekten van den Mensch, ons niet zouden kunnen ten nutte maaken dezen zekere en spoedige weg, om de maag te ontlasten van die stoffen, welke dezelve hinderlyk zyn, die de verteerings zappen bederven, die de afscheiding derzelve beletten, en welke de spiervezelen van dit ingewand verzwakken; om aan de kwaade en besmettelyke giftende stoffen den tyd te beneemen, van te kunnen doordringen in de wegen van den omloop van het bloed, en aldus de geheele massa te ontstellen; om het Zenuw-gestel in beweging te brengen, wanneer het nodig zy,
om

om door die heilzaame schokkingen ter regter tyd aan het gansche gestel toegebracht, eene afleiding te weeg te brengen; om voor te komen den stillstand der vogten; om die aantezetten, welker beweging vertraagt is, om de afklenzingen te herstellen, om inwendige verfweringen te doen ontlasten, &c.

De middelen, om aldus met spoed alle deze onderscheide werkingen voort te brengen, ons ontnoomen zynde, tot welk een staat van behoefte en gebrek zoude dan de Geneeskunde der Dieren niet gebragt zyn, indien men na de stellingen, bevat in de werken van byna alle de Schryvers, welke over deze stoffe gehandelt hebben, dezelve ook nog beroofde van het vermoegen, om buikzuiverende middelen in 't werk te kunnen stellen, onder een valsch voorwendfel van doodelyke wanorders, welken zy veroorzaakt hebben?

Deze wanorders kunnen wezentlyk en waaragtig zyn, maar zoude derzelve oorzaak niet gelegen zyn in die barbaarsche vereenigingen, in die wanstellige vermengingen, welke de Kwakzalvers bereiden, en die uit veele in zig zelfs kragtige en heilzame middelen als een nieuw soort van vergift doen voortkomen? Zoude dezelve niet gelegen zyn in de onkunde van de gepaste giften ten aanzien van de natuur en
de

de hoedanigheid der stoffe, welke men gebruikt, en ten opzigte van den ouderdom, de sterkte, en het temperament, 't welk maar al te dikwils onbekend is, van het Dier, aan het welk men die middelen gegeven heeft? Heeft men altoos met de vereischte omzigtigheid de onvermydelyke voorzorgen, welke het gebruik dezer Geneesmiddelen vorderen, waargenoomen? Is dezelve zorgvuldigheid voorafgegaan van eene aderlating in die gevallen, alwaar dezelve noodzakelyk was, van bevoegtigende en verzagtende dranken, gelyk ook van herhaalde verzagtende Clistereen, geschikt om te ontbinden en van te voren te ontlasten een gedeelte van de dikke drekstoffen, om de ingewanden als te ontspannen, en voor te bereiden tot de werking van het middel, en aldus de wegen zonder pyn te openen? Was de maag welke het buikontlastend middel ontving, niet overlaaden met voedzels, en heeft men de oplettenheid gebruikt, om, vier of vyf uren voor, en even zo veel tyd na het geven van het middel, aan het Dier alle gelegenheid te beneemen van zig met voeder op te vullen? Waaren die Geneesmiddelen onder eene drooge of natte gedaante? Zyn deze onderscheide gedaantens wyslyk geschikt geweest na de gesteldheid of temperamenten der voorwerpen, en is de keuze bepaalt geworden na eene overweeging der drooge of

vog-

vogtige spyze, waarmede zy gevoed waren? Heeft men de uitwerkzelen der buikzuiverende middelen, die in dranken gegeven waren, in de eene en andere dezer onderwerpen vergeleeken met die der pillen, of der poeiers, welke zomtyds de darmen van zekere Dieren zeer sterk aandoen, en de maag ontsteeken door derzelve vasthegting en verblyf in eenig gedeelte van derzelve wanden? Heeft men altoos agt gegeven op de Lugtstreeken, op de Saisoenen, op den tyd, wanneer het nypen en de strengheid van de koude bovenmatig zynde, de vaten toegesloten worden, en wanneer ook aan den andere kant, in de verpligting, waarin men zig gemeenlyk bevindt, om het Dier aan de lugt bloot te stellen, om hetzelve van tyd tot tyd in eene gematigde beweging te brengen, welke de zo nodige uitwaassening bevordert, het te vreezen zy, dat die zelfde Lugt, waar tegen het dikwils niet genoegzaam beschut is, hetzelve treffen en gebreeken veroorzaake, waar van hetzelve zoude zyn bevryd gebleeven, zo men behoorlyke zorg had gedraagen, om hetzelve beter te dekken? Heeft men wel bedagt, dat in eene zeer groote hitte, wanneer het verlies van vogten veel aanmerkelijker is, 'er ook in een zeker opzigt en gewoonlyk eene droogheid der ingewanden en zelfs van het geheele lichaam plaats heeft, men zeer spaarzaam behoorde te zyn in 't
ge-

bruiken van die Geneesmiddelen ? Is het gebruik, 't welk men 'er van gemaakt heeft, altoos gepast en wel overwoogen geweest ? Heeft men de natuur niet ontroert en tegengegaan, en heeft men aldus zelfs geen' hinderpaalen aan zyne oogmerken gestelt, door met deze ontlasting, andere ontlastingen, welke de natuur bereide; te verhinderen ? Heeft men de gevaaren wel overwoogen, welke men loopen konde, wanneer de maag zwak of ontstoken was, en wanneer 'er heete koortsen, sterke bewegingen van het bloed, snydingen in de darmen, en dit inwendig verborgene brand aanwezig zyn, waar door de darmen der Dieren zomtyds zyn aangedaan, zonder eenig uitwendig teken ? Heeft men niet zeer sterke buikzuiverende middelen verkoozen, boven de zagter werkende buikontlastende, in de gebreken van de borst, in de hoest, in de ziekten der huid, welke door eene wezentlyke schertheid veroorzaakt zyn, en in welke deze laaften door de darmen te ontlasten, de vogten zouden verzagt, of ten minsten de prikkeling en ontsteeking niet vermeerdert hebben ? Heeft men zig in zommige gevallen van een zeer groote hitte of van eene brandende koorts, bepaalt tot die middelen, welke in staat waaren, om de inwendige beweging van het bloed, en de gifting der gal te verzwakken, hoedanige die zyn onder welke men het *Epsoms* en

en *Sedlitz* - zout , het zout van planten, en den room van wynsteen vermengd , en welke men geeft in afkookfels van zuure planten ? Heeft men wel onderscheiden die middelen, welker gebruik het meest dienstig was , in eene verdikking der vogten en eene verstopping der vaten , in die gevallen, waarin het van de grootste aangelegenheid is, het zenuw - gestel te doen schudden , en heeft men in die Dieren , by welke het zenuw - gestel tot onregelmatige bewegingen geneigd was, de noodzaaklykheid overwoogen , om als dan de buikzuiverende middelen met veel water vermengd te geven ? Eindelyk bevatte de maag en darmen , zo dikwils men zyn toevlugt tot deze middelen genomen heeft , altoos stoffe , welke noodzaakelyk moesten uitgedreven worden ? En heeft men , by gebrek van zodanige stoffe , aldus niet aan derzelve werking onderworpen die , welke goed en nuttig waren ? Heeft derzelve kragt , dus niet onmiddelyk op de Zenuw - vezelen gewerkt ? Hebben derzelve deeltjes , door zig zeer sichielyk te vermengen met het bloed , 't welk zy dus door gedwonge onnatuurlyke afscheidingen hebben kunnen ontbinden , en van deszelfs vloeibaarste en meest balsmagtige gedeelte berooven , de vogten niet uitgeput , en als doen verdrogen ? In een woord , de zwakheden , de afkeerigheid van voedsels , de ontroering , de koorts , de algemeene ont-

C

ste-

steeking, en alle de toevallen, hoedanige zy ook zyn mogen, welke de gevolgen geeft zyn van gegevene buikzuiverende middelen, en welke maar al te dikwils aan de Dieren den dood hebben veroorzaakt, heeft men die alle in 't algemeen en te regt moeten toeschryven aan de Geneesmiddelen, eerder dan aan de onkunde van hun, in welkers handen dezelve geweest zyn, gelyk het zwaard zoude zyn in de handen van een Kind, of van een woedende?

Diergelyke denkbeelden hebben veele Geneeskundige van vroegere tyden verleid, welker naamen zelfs vermaard zyn geweest, maar die in de daad niet anders kenden, dan het *elaterium*, en het nieskruid. Door de ontdekking van een oneindig aantal van minder sterke, en met de kragten en het temperament van den Mensch meerder overeenkomstige middelen, gepaart met de wezentlyke nuttigheid van zodanige Geneesmiddelen, in eene oordeelkundige behandeling van het grootste getal der ziekten, waar door dezelve kan worden overvallen, hebben latere Geneesheeren het vertrouwen en den moed wedergekregen, en niet toegelaten, om, in navolging van dezelve, de purgeermiddelen langer als doodelyke werktuigen te beschouwen. Een niet minder gelukkige tyd tegenwoordig de Geneeskunde van het Vee ligt by zettende, zal dezelve
bui.

buiten twyfel ophouden van die toevlugten langer te verzaaken, welke dezelve des te dierbaarder zyn moeten, daar zy, ontbloot van die der braakmiddelen, op geenerhande wyze zoude kunnen vervullen het gebrek van die ontlast - middelen, waar van wy thans spreken. Zy zal dan voortaan niet meer verwerpen deze zo nuttige middelen, om de eerste wegen te herstellen, dikwils en na maate van de ziekten zelfs verflaauwt en verzwakt door gebrek van de kracht der zappen, welke geschikt zyn ter ontbinding der voedzels; om te vernietigen de uitwerkingen, en tegentegaan de aanmerkelyke veranderingen, voortkomende uit de vermeniging van deze zelfde bedorvene vogten met het bloed, om nodige afleidingen te maaken; om de hersenen te ontlasten; om de ingewanden van den buik van alle belemmering te bevryden; aan het bloed deszelfs vloeibaarheid te herstellen, den omloop in de kleinste hair - vaatjes gemakkelyker te maaken; om in den stroom van het omlopende bloed weder te brengen die vogten, die daar van afgescheiden waaren, om de gantsche massa te ontlasten van de overtollige vogten, waar mede dezelve belaauden was, &c.

De buikzuiverende middelen, welke men in de Geneeskunde van het Vee kan aannemen, zyn de eiken - vaaren, de Tamarinden, het Epsoms - en Sedlitz - zout, het

zout der planten, het zout van *Glauber*, het Salpeter, de room van wynsteen, de *magnesia*, de *Tartarus Vitriolatus*, de *mana*, het *extractum Catholicum*, de Rhabarber, de fenebladeren, de *mercurius-dulcis* de aloë, de lorken - zwamme, de jalappe, de *Mecboacanna*, de turbith - wortel, de *Scammonium*, de gom - gutta, het swarte nieskruid, de *gratiola*, de Coloquint - appelen, het *elaterium*, of ezels - komkommerzap, de *trochisci albandal*, het extract van Coloquinten, van de groote spurge, &c.

De eerste dezer middelen zyn zagter werkende, dan de andere, en moeten hierom de voorkeur gegeven worden in die omstandigheden, in welke 'er een merkelyk gevaar te wagten is, van de gantsche massa te verdunnen, en ontsteeking aan te brengen, de al te aandoenlyke of reeds te sterk gespanne vefelen te prikkelen, van door die aanprikkeling eene reeds aanwezig zynde fcherpheid te vermeerderen, de vogten te berooven van het overige van derzelve wateragtig gedeelte, waarvan zy reeds maar al te veel ontbloot zyn, de ontsteekingen te vermeerderen, &c.

De kragt der andere buikzuiverende middelen is veel sterker, derzelve uitwerkingen zyn ook veel duidelyker en aanmerkellyker, maar zy komen niet te pas, dan wanneer men niet behoeft te vreezen voor eene te sterke beweeging van het bloed,

wanneer het oogmerk is het zelve te verdeelen, en deszelfs beweging te doen vermeerderen, op de verstopte vaten eene kragt te doen, welke sterker is dan den tegenstand, welke den vrye omloop der vogten belet, de ontlasting der overtollige wateragtige deelen te bevorderen, en na buiten te dryven een verrotte stoffe, welke anderszints in de massa van het bloed overgaande, hetzelfde altoos meer en meer doet bederven, &c.

Eindelyk de laatste dezer Geneesmiddelen, hoedanige zyn de turbith-wortel, de *scammonium*, de gom-gutta, het nieskruid, de *gratiola*, &c. nog oneindig meerder prikkelende zynde, veroorzaken ook veel ruimer ontlastingen; zy beweegen en verdunnen het bloed veel sterker; men neemt tot dezelve zyn toevlugt niet, dan in die gevallen, alwaar de minder kragtige buikzuiverende middelen onvoldoende zouden zyn; wanneer de vezelen in een foort van ongevoeligheid en werkeloosheid zynde, men zig niet moet laten te rug houden door de vrees, van eene al te sterke prikkeling en beweging van het zenuw-gestel; wanneer men zig in de verpligting gebragt ziet, om aanmerkelyke ontlastingen te weeg te brengen, om dikke taaye, lymeryge stoffe uittedryven, welke de Chyl bederven, en die eene verflapping van de spiervezelen van de maag en der darmen

veroorzaaken, &c.; maar indien de zelve niet ter regter tyd, en met omzigtigheid en voorzorg gegeven worden, zyn dezelve niet anders, dan bytende, ineetende en ontsteking verwekkende middelen, in staat om de vliezen der darmen te verscheuren, de vogten van derzelve vloeibaarste deelen te berooven, de stoffe der Dierlyke geesten te doen vervliegen, en de vaten te ontledigen, waarvan eindelyk eene aller pynlykste dood het gevolg is.

De werking van de eene en andere dezer ontlastende middelen, is hier veel langzaammer, als by den Mensch, ten minste ten aanzien van de Dieren van een zekere zwaarte en dikte. By voorbeeld, in een Paard openbaart zy zig niet, dan vyftien, agttien, ja zelfs vier en twintig uren na dat men hundezelve heeft ingegeven, vermits, hoe grooter de uitgestrektheid van de darmen en derzelve vaten is, door welke de deeltjes der buikzuiverende middelen moeten doorgaan, hoe meerder tyd zy ook tot derzelve werking nodig hebben. Men kan dan de traagheid in derzelve uitwerkingen aanmerken als eene nieuwe proef, dat de deelen van deze middelen tot in het bloed doordringen, 't geen reeds in de Merrypaarden en Melk-koeyen, gelyk ook in de Vrouwen, die zoogen, beweezen en bevestigd is, alzo derzelve zog dan ook de
kragt

kragt verkreegen heeft, om de jonge Zuigelingen te doen purgeeren.

Derzelve werking is ook nog daar en boven min of meer langzaam, voor eerst, na derzelve soort; die der aller sterkste buikzuiverende middelen, hoedanige zyn de harsagtige, is minder schielyk na maate van de stoffe, welke de werkende deeltjes belemmert, en verhindert, dat zy zig spoedig ontbinden: ten tweede, na maate van het drooge of natte voeder, waar mede de Beesten gevoed zyn, zynde die, welke men gras te eeten gegeven heeft, veel meer vatbaar voor derzelve werking, dan die, welke men gestadig met droog voeder gevoed heeft: ten derde, na maate van de zwakheid of tederheid van het Dier, na de mindere of meerdere sterkte van zyn natuur; want 'er zyn Paarden, by welke de honig de uitwerking van een buikzuiverend middel doet; aldus is een mengzel van een pond honig in een maatje zemelen, of een gelyke hoeveelheid zemelen en honig in een genoegzaame quantiteit water gekookt, dikwils een zagt en voortreffelyk buikzuiverend middel geweest in zommige gevallen, van kloppingen in de zyde, van hoeft, van verzwakking, van vermagering veroorzaakt door vermoeidheid, zynde het gebruik daar van nogtans te regt verboden na verloop van vyf of ses dagen, of zelfs eerder, zo de veroorzaakte ontlasting van zig zelfs een

einde heeft genomen: ten vierde; na de gedaante, onder welke men die middelen gegeven heeft, vermits de ontbondene of natte buikzuiverende middelen altoos mindertyd nodig hebben, om derzelve werking te doen, dan die, welke men in eene vaste zelfstandigheid geeft: ten vyfde, na maate van de giften, waar toe het altoos van groote aangelegenheid is de natuur raad te pleegen, en welke, wanneer zy te sterk zyn, de werking langdurender doen zyn, zo zy dezelve al niet spoediger maaken, en ook *overmatige buikzuiveringen* kunnen veroorzaaken, tegen welke men maar al te dikwils vrugteloos verzagtende, en verdovende middelen &c., voorschryft, het zy in dranken, het zy door middel van Clysteeren: voor 't overige wanneer de doses of giften te zwak zyn, dan zyn deze middelen geen ontlastende middelen meer, de *magnesia* is dan zuurbrekende, de room van wynsteen temperende, gelyk ook de salpeter, die daar en boven pisdryvende is; de *manna* is een borstmiddel, de aloë en de Rhabarber zyn maagmiddelen, de *mercurius dulcis* openende, het *elaterium* en zelfs de Coloquint-appelen in een zekere bepaalde hoeveelheid gegeven, zyn niet anders, als verdeelende en sterk ontbindende middelen. &c.

Uit overweeging nu van dit alles, kan men oordeelen, hoe weinig noodzaaklykheid 'er

'er zy, van zo dikwils ter bereiking der oogmerken, welke wel overwoogen ſchynen te zyn, tot zekere vermengingen van Geneesmiddelen overtegaan, welke ik oordeele, dat men in de beoeffening der Geneeskunde van het Vee, zeer gemaklyk kan nalaaten, indien men maar aan den andere kant in de verkiezing der middelen, en met betrekking op de omſtandigheden, welke 'er kunnen voorkomen, agt geeft op de veranderende eigenschappen en kragten, welke zy bezitten; aldus zoude men in het geval van eene zwakheid der maag en kwaade ſpysverteering, in plaats van de zelve te vereenigen met maagmiddelen, die vermenging kunnen vermyden met zig te bepaalen, tot die buikzuiverende middelen, welke maagmiddelen in zig zelfs zyn. Inſgelyks zoude men zig bedienen van de Rhabarber, de welriekende eekel of Roodeloop-nooten, &c. wanneer men eenige zamentrekking moet trachten te verwekken; met de *manna* voor te ſchryven, wanneer het oogmerk is te verzagten en te ontſpannen, &c. Myn voorneemen is nochtans niet om alle vermenging tegen te gaan, indien het mogte gebeuren, dat deze Geneesmiddelen onvoldoende waren, nog ook om die der koortsverdryvende te verbieden, om de koortſen te ontwortelen, welke men op geene andere wyze overwinnen kan, of die der zweetdryvende; wanneer het oogmerk zy om te verdun-

C 5

nen,

nen, en met kragt te verdeelen de verdikte vogten, die hier en daar verspreid zyn, gelyk in de schurft der Paarden, &c.

In het geven van buikzuiverende middelen, gelyk ook van alle dranken, hoedanige zy ook zyn mogen, door middel van den hoorn, moet men daar en boven eene voorzigtigheid gebruiken, omtrent welke men in 't algemeen maar al te dikwils in gebreken blyft, het zy met de Dieren al te lang, en zonder tuffchenpoofing te houden in dien gedwonge ftand, in welke men genoodzaakt is dezelve te plaatfen, om ze den drank te doen doorzwelgen, het zy met aanftonds, en telkens kort op malkander de hoornen geheel ledig te gieten in derzelve bek uit vreefe van een gedeelte van het vogt te verliefen, en met gevaar van dezelve te doen ftikken; 't welk men gemaklyk zoude kunnen voorkomen met van boven deze zoort van drinkbeker te fluiten, en met denzelve aan het dunfte einde, drie of vier vingeren breed te bekleeden met een zoort van een klap, die, door eene zeer ligte drukking zig openende, en aanftonds en naar welgevallen weder kunnende gefloten worden, niets van dien drank zoude laten uitvloeien, dan die quantiteit, welke men aan het zieke Dier zonder enig gevaar geven kan.

Voor het overige, geeft men deze ontlaftende middelen aan de Dieren, niet alleen met hun dezelve door den mond te doen in

nee.

neemen, maar men gebruikt dezelve ook by wyze van Clyfteen, en met des te meerder vrugt, daar de dikke darmen, door derzelver uitgestrektheid en groote, voor al in de Paarden, veel plaats verschaffen voor deze middelen, en alzo derzelve werking noodzaakelyk vermeerderd word; het is aldus, dat wy door dit middel de al te traage ontlasting voorkomen, welke een purgeermiddel op zig zelfs, of in een drank gegeven, zoude hebben veroorzaakt; zeer dikwils ook ontlast men met sterker buikzuiverende middelen te gebruiken, door deze weg op eene aller heilzaamste wyze, de Dieren, by welke die zelfde middelen op eene andere wyze gegeven, ongemakken zoude hebben kunnen veroorzaaken; gelyk men ook in die gevallen, alwaar het nodig is, eene minder of meerder sterke prikkeling te veroorzaaken, met zeer veel nut op deze wyze de zodanige dezer middelen gebruikt, welke nog veel kragtiger en sterker zyn; als dan brengt men dit vogt in door middel van de Clyfteespuit, welke het zelve veel verder dryft, dan het zelve gebragt word, wanneer de lavementen eenvoudiglyk ingebragt worden met een ander soort van instrument, waar van men zig met zeer veel gemak bediend in die omstandigheid, als het Dier zonder ophouden zoude willen het vogt weder na buiten dryven, en wanneer dit zelfde vogt, met kragt tegen de darmen gespooten

spooten en aangedrongen, de prikkeling zoude doen vermeerderen, welke de verzagende, verkoelende, verdovende, en andere naar gelegenheid aangewende klistereen moeten doen bedaaren, &c.

Alle Dieren waassenen uit in den staat van natuurlyke rust en bedaardheid, laten de uitwaassemde vaaten, die niet anders zyn dan de uiterste einden der slagaderlyke bloedvaten, gestadig uitvloeien een fyn, zagt, wateragtig en voedend vogt door de poren of openingen van de uiteindens van die zelfde vaten, welke zig openen aan de oppervlakte van het lichaam. Deze uitwaasseming, deze uitdamping, welke plaats heeft byna in de gansche uitgestrektheid van het lichaam, is bekend onder den naam van ongevoelige doorwaasseming. Wanneer de beweging van het slagaderlyk vogt vermeerdert en aangezet word, door enigerhande oorzaak, gelyk door eene sterke en verdubbelde werking der spieren, als ten tyde van eene sterke aanhoudende beweging, of door eene zeer hevige koorts, &c. of wel als 'er eene ontbinding van het bloed plaats heeft, een verlies van de veerkragt in de vaten, &c., de stoffe dezer ontlasting veel overvloediger zynde, en zig als dan in de gedaante van druppelen vertoonende, zonoemt men dit in de Dieren even gelyk in den Mensch, het zweet.

In de Geneeskunde van den mensch onder-

derscheid men twee soorten van middelen, de eene in staat om, door eene zagte beweging in de vogten te veroorzaaken, deze ongevoelige ontlasting van de allerfynste onrynigheeden van het bloed te bevorderen, eene ontlasting, welke de allerheilzaamste van allen is, en welkers opstopping eene doodelyke en vrugtbaare bron is van een oneindig getal van ziekten; en de andere, om met geweld na buiten te dryven die zelfde vogten, door eene verhaaste omloop van het bloed, en door middel van eene sterke vermeerdering van de samentrekkende kragt van het hart, en van de veerkragt der slagaderen. De eerste van deze middelen worden *uitwaassemde*; en de tweede, *sweetdryvende* middelen genaamt. In de Geneeskunde van het Vee zoude men ook deze onderscheiding aanneemen, maar de laatste van deze Geneesmiddelen doen op de Dieren niet zo algemeen die uitwerkingen, welke dezelve op den mensch kunnen doen. In 't algemeen bepaalen deze uitwerkingen zig by hun, om op eene veel minder gevoelige wyze de natuur te helpen in de veelvuldige pogingen, welke zy doet om zig zelfs te ontlasten, en die hinderpaalen te boven te komen, welke deszelfs werkingen kunnen belemmeren, het zy dan dat het weefzel van derzelve huid veel dikker is, het zy dat de deeltjes van het bloed hief meerder zamengedrongen zynde, derzelve

ont-

ontbinding en verdunning moeilyker is, het zy dat het wateragtige gedeelte hier meerder verbonden en belemmert zy, het zy eindelyk dat dit zelfde wateragtige gedeelte, verlost van die banden, waarvan het zelve door de wryving bevryd word, minder tegenstand ontmoet van de zyde der andere ontlastweegen, als by voorbeeld van den kant der afscheidende vaten van de nieren, gelyk men dit ziet in de honden, die niet zweeten, maar die gestadig pissen; het is zeldzaam, dat die stoffe, welke moet uitgedreeven, en door deze middelen van het middenpunt na den omtrek bepaald en voortgedreeven worden, met eene meerdere of mindere kragt na mate van het vermogen van derzelve werking, zig na buiten en op de bekleedzelen vertoonen, zodanig als dezelve te voorschyn komen na eene hevige beweging, of in eene werkeloosheid, of geheele verslapping en ontspanning der vaten, dat is, als een vogt in druppels, vermengd met de allerduinste en fynst gewreevene deeltjes van het bloed en het water.

Het vermogen, 't welk men in deze middelen erkend, om de massa van het bloed in beweging te brengen, te verdunnen, en, door die vermeerdering van de zamentrekende kragt der vaste deelen, gelyk ook door het gewigt, de hardigheid en het indringen van derzelve deeltjes in den stroom van het omloopend bloed, de bloed en weibolletjes,

die

die aan den anderen kant door dezelve ook meerder bewoogen worden, te verdeelen, heeft aanleiding gegeven ter ontdekking en vaststelling van de overeenkomst, welke 'er is tusschen een groot gedeelte van deze Geneesmiddelen en dat soort van byzondere *specifique* middelen, welke men *tegen-giften* noemt. De een' en de andere zyn in der daad ten naasten by dezelfde, ook zullen wy geene onderscheiding maaken tusschen die, en het grootste gedeelte der uitwaassende middelen, onder welke wy tellen de wortel van de *angelica*, de meester-wortel, de pestilentie-wortel, de alant-wortel, de zwaluwe-wortel, de gift-wortel, de virgini-aansche slangen-wortel, de herts-tonge, het zevenblad, de China-wortel, de wortel van klitten of dokken bladeren, het spaarkruid, de zedoary-wortel, de eever-wortel, de fraxinelle of het effenkruid, de gentiaan-wortel, de *anthora*, de bast en het hout van den jeneverboom, de *sarsaparilla*, het pokhout, sassafras, de stinkende-gouwe, de averuit, de wynruit, de *dictamnus* uit Candie, de Laurier-en jenever-bessen, de Lookbollen, de wilde majolein, de bloemen van de *scabiosa*, de vlierbloemen, de Lindebloezem, de bloemen van St. Janskruid, de zaaden van de gezegende distel, de waterlook, de bast van de bergpeper, het spiesglas, de *Tberiaca*, deszelfs Tinctuur-geest,

geest, en azyn; de geest van ammonias-zout, de Campher, de myrrhe, de gom-styrax, de philosophisch bereide harts-hoorn, &c.

Het gebruik dezer middelen vereischt des te grooter kennis en omzigtigheid, daar dezelve tot twee zeer gevaarlyke uiterstens kunnen leiden, naamelyk, aan den eene kant tot eene ontbinding van het bloed, zo deszelfs zamenhang zodanig zy, dat, deszelfs bolletjes zig gemaklyk latende verdeelen, hetzelve geen genoegzaame tegenstand voor derzelve ontbinding bied; en aan den andere kant tot deszelfs verdikking, indien, deze zelfde bolletjes te dik of te taai zynde, om door de werking dezer middelen verbroken te worden, of om te wyken voor de werking der natuur, men door de uitdryving van de allervloeibaarste deelen niet anders te weeg brengt, dan eene nadere by eenbrenging en naauwere vereeniging van de allerdikste deelen.

Men moet deze middelen verwerpen in alle heete Ziektens; in koortsen met ontsteking, voor al in den beginne, gelyk ook in de koortsen met uitslag, gelyk in de schurft, ten minsten zo men niet eene zeer voorzigtige keuze in dezelve doet, en ze met de allergrootste matigheid gebruikt, zynde het gevaar nergens anders in bestaande, dan in het gebrek van de kennisse der tyd, wan-
neer

neer derzelve gebruik nuttig zyn kan, en dikwils eene kwalyk geplaatste vrees, welke te rug doet houden, zelfs op dat ogenblik, als het ten hoogsten noodzakelyk zyn zoude, de ontbinding en scheidung der stoffe der ziekte, te hulp te komen, en de dwalingen of gebrek aan kragten der natuur tegen te gaan, terwyl wy dwaalen op zodanige wyze, dat het Dier welhaast het slagtoffer daarvan is.

Zy zyn schadelyk in eene bloed-rykheid, zo 'er geene aderlating is voor afgegaan, wanneer dezelve vereischt wierd; als de eerste wegen met vogten opgevuld, en niet te voren gezuivert zyn; wanneer het bloed niet genoegzaam verdunt en de vaste deelen bevogtigd zyn; indien wel verre van ongevoeliger wyze en in eniger maniere de vefelen aan dezelve te gewennen, men dezelve overvalt en ontstelt met dezelve eensklaps te onderwerpen aan de werking van zulke van deze middelen, welke de meeste kragt hebben; indien, nadat men zeer sterk en dikwils des daags de Dieren met de stroo-wifch gewreeven heeft, om de huid tot derzelve werkingen te beter voor te bereiden, die zelfde werkingen verhindert of te-gengegaan worden, door eene koude lukt, aan welke men dezelve blootstelt, en welke zy inademen, en alzo die lukt de vefelen der huid te zamen trekt, de poren sluit en

D

ver-

verstopt, en gevolgelyk de uitwaassening belet, &c.

Zy zyn nuttig en heilzaam in ziekten, veroorzaakt door uitwendige koude; in eene belette uitwaassening; in de stramigheid, welke daar door veroorzaakt word; in de zwelling der klieren; in de gebreken der huid; in het geval, wanneer het Dier bezweet zynde onbedagtzaam met koud water gedrenkt is, en in deze omstandigheid moet men spoedig deze middelen gebruiken; in die gevallen, alwaar men zorg moet dragen, om het bloed te zuiveren; in de pest; in de aanvallen van een besmettelijke algemeene gifting veroorzaakt door eene vogtige gesteltheit van de Lucht, welke langen tyd nevelagtig, mistig en ontbloot van de levendigmaakende kragt is geweest, of door een lang verblyf van overstromende en stilstaande wateren. Als dan neemt men met zeer veel vrugt zyn toevlugt tot deze middelen, als tot zeer kragtige tegengiften. Men geeft dezelve in wyn-azyn met water vermengd, of men laat dezelve afrekken in die zelfde azyn, welke derzelve kragten naar zig trekt, en welke men met regt voor een zeker behoed- en Geneesmiddel houd, voor al zo men de Campher, 't welk een vermoogend tegengiftmiddel is, niet vergeet, &c.

Men vermengd de uitwaassemende met ver-

verdoovende middelen, wanneer het oogmerk is, om de werking gemaklyker te maaken, de spiervezelen te verflappen; met buikzuiverende, gelykerwys wy te voren gezegt hebben, wanneer men dezelve als verdeelende middelen beschouwt; met borstmiddelen; om na de huid te dryven een gedeelte der vogten, waar mede de longen in eene te groote overvloed bezet zyn; met verdunnende, welke derzelve natuurlyke aanvoerders zyn; met openende, wanneer de verdikking, die men moet tegengaan, niet zodanig zy, dat 'er reeds verstoppingen gemaakt zyn, of wanneer het oogmerk niet anders is, de verstoppingen byna reeds weg genomen zynde, dan eenige heilzaame schokkingen te veroorzaaken, &c.

Eene hevige kramp en tegennatuurlyke zamentrekking van die vaten, welke de pis afscheiden, eene drukking van die zelfde buisjes veroorzaakt door de uitzetting van de bloedvaten en gevolgelyk van eene uitspanning van de massa van het bloed, derzelve verstopping, het zy ter oorzaake der zoute, steenagtige en groove deelen, welke dit vogt met zig voert, het zy ter oorzaake van de taaiheid en lymrigheid van een verdikt bloed, 't welk met moeite omloopt, en welker gang altoos traag en langzaam is, een gebrek van het weiagtig gedeelte in gevolge van eene scherpheid der vogten, of eene verdikking, waar door de

afscheiding veel moeilijker geschied, eene afleiding van de allervloecbaarste deelen naar andere deelen, eene verflapping, eene verlamming van die zelfde vaatjes, zyn zo veele oorzaaken van de opstopping, van de vermindering of moeilijkheid van deze zo noodzaakelyke ontlasting van dit vogt, 't welk in de Dieren even gelyk in den Mensch, in de daad een soort van algemeen loogwater van het bloed is.

Het middel, om deze zelfde oorzaaken te overwinnen en t' onder te brengen, vind men in die Geneesmiddelen, welke wy *pisdryvende* noemen. Onder deze zyn 'er die de ontspanning der krampagtige toetrekking der spiervezelen bewerken, andere, welke in het bloed overbrengen die vogten, welke de verlangde afscheiding helpen en vermeerderen, andere, die de loogzouten ontbinden en de lymerige en taaie vogten, welke die zelfde afscheiding verhinderen, verdeelen. Zommige derzelve versterken en doen de verflapte afscheidende vaatjes nauwer toetrekken, zommige andere prikkelen dezelve sterk en met vrugt, &c.

Uit alle deze onderscheide uitwerkingen is voortgesproten, de verdeeling dezer middelen in koude, wateragtige, warme, scherpe, en prikkelende pisdryvende middelen, gelyk uit de onderscheide oorzaak, welke moet tegengegaan worden, de aanwyzing van derzelve gebruik voor komt.

De

De koude pisdryvende middelen werken niet door te prikkelen en te verdeelen. Zy doen de al te sterke beurtelingsche zamentrekking der vaste deelen bedaaren, en matigen de gifting van het bloed. Veele van dezelve brengen aan den eene kant, door deszelfs vezelagtige gedeelte digter te bezetten en in een te dringen, eene naauwkeuriger vereeniging van de bloedbolletjes te weeg, en aan de andere kant de afscheiding van deszelfs wateragtig gedeelte, terwyl wederom andere van een slymerige aart zynde, de te groote spanning der vaten teggengaande, en den loop der vogten matigende, welke ontbonden zynde, insgelyks in eene al te sterke beweging waren, de afscheidende buisjes bevryden van die drukking, welke dezelve moesten lyden. Alle deze pisdryvende middelen zyn de salpeter, de geest van zout, de geest van vitriool, de zuuring, de klaver-zuuring, het zap van Citroenen, alle vaste zuuren, &c. de vier groote en kleine verkoelende zaaden, het zaad van de steekraapen, van maankoppen, het lynzaad, de heemst-wortel, de wortels van aardbezien, van de waterkruiken, de fyroop van heemst, &c.

De eigenschap der wateragtige pisdryvende middelen, bestaat niet alleen in het gebrek van het wateragtig gedeelte van het bloed te herstellen en eene meerdere buigzaamheid aan de spierveselen te verschaf-

fen, maar door de vermenging der vogten ontbinden zy ook de zouten en aardagtige deelen, en herstellen op deze onderscheide wyzen de belette afscheiding. Zodanig zyn de uitwerkingen van alle wateragtige verdunnende middelen, van een rykelyk gebruik van eenvoudige dranken, of waar in pisdryvende planten zyn afgetrokken, of eene zekere hoeveelheid van salpeter na maate van de omftandigheid, ontbonden is. De kragt der heete pisdryvende middelen beftaat in werkingen, welke geheel en al ftrydig zyn met die der koude pisdryvende middelen. Men befpeurt, dat dezelve door de zamentrekkende kragt der vaste deelen aan te zetten en de al te vaste zamenhang der bloedbolletjes met kragt te verbreeken, de vloei- baare deelen perfen en eene fnelheid mede- deelen, waar door zy de tegenftand der verftopte buisjes overwinnen. Men ftelt in 't getal dezer middelen een groot gedeelte van die, welke openende zyn, gelyk ook het grootfte gedeelte van dezulke, die verdun- nende en verdeelende zyn, de vier groote en kleine verhittende zaaden, de jenever- beffen, de laurierbeyen, de honds- of wilde roose, de krieken van overzee, de balf van den tamarifch- boom, van de fassafras, van den effe- boom, de honds- draf, de roo- de fteenbreeke of wilde gerwe, de *pa- reira brava*, het graveelhout, het zout van brem en wyngaardranken, de poe-
jer

jer van spiegelharst, de geest van terbinthyn, de balssem Copaiba, de balssem van Tolu, de balssem van zwavel gemaakt met den olie van terbinthyn, of jenever, de jenever-olie, het ammoniac-zout, deszelfs vlugge geest, de slakken-schulpen, &c. Die geene, dezer gemengde lichaamen, welke de verflapping der affcheidende vaten herstellen, en dezelve weder hunne veerkragt doen erlangen, zyn voornaamelyk de jeneverboom, deszelfs hout en beffen, de honds- of wilde roosen, de sassafras, de *pareira brava*, de roode steenbreeke, &c. En wat aangaat die, welke wy scherpe pisdryvende middelen noemen, aangemerkt de sterke prikkeling, welke zy meerder regtstreeks oeffenen op die zelfde ontlastende vaten, en welke het nodig is daar toe op te wekken, wanneer zy in eene geheele werkloosheid zyn, wy vinden dezelve in de prei, in de look, de pissebedden, de beyen, de spaansche-vliegen, de aardwormen, de padden, &c.

Uit dit verhandelde, in hoe een kort begrip het zelve ook zyn mag, is dat geen, 't welk ter aanwyzing dienende is, zo wel als dat geen, 't welk 'er regensstrydig is, ligtelyk optemerken. Koude pisdryvende middelen voor te schryven in het geval van eene verdikking, en taatheid van het bloed, van eene verflapping der affcheidende vaten,

van eene geheele verlamming derzelve; in deze laatste omftandigheden en in die, alwaar eene te groote ontbinding en al te sterke drift in den loop der vogten plaats heeft, wateragtige pisdryvende middelen aan te pryzen; heete of fcherpe en prikkelende pisdryvende middelen voor te fchryven in eene uitzetting der vogten, in eene volbloedigheid, in een heete koorts, in eene ontfteeking der pibereidende ingewanden, in krampagtige zamentrekkingen, als 'er fteenen tegenwoordig zyn, in een bloedwating &c. dit zoude in de daad niet anders zyn, dan een moorddadig gebruik maaken van middelen, die in zig zelfs des te nuttiger zyn, daar derzelve kragt, vooral van die heete pisdryvende middelen, wanneer 'er een gepast en oordeelkundig gebruik van gemaakt word, niet bepaald is tot de herftelling van die af-fcheiding alleen, waar van wy thans fpreken; want dezelve openbaart zig ook zeer gelukkiglyk in de verftoppingen van de klieren, van de ingewanden, van de ontlastende vaten, in de waterzugt, in de geelzugt, in de gebreeken van de huid, en in alle ziekten, welke men aan eene fcherpheid der vogten, &c. kan toefchryven.

Men geeft de pisdryvende middelen in dranken, in flikbrokken en door middel van clifteeren. Deze laatste manier is altoos de eerste, welke men beproeven moet op de Dieren in eene opftopping van de pis, en in eene

eene moeilykheid in het water maaken. Men koestert, men ontspant door dit middel de deelen, men bereid dezelve, om te wyken voor de indrukking der werking der pisdryvende middelen, en dikwils brengen de inspuitingen van verzagtede afkookzels alleen, of met byvoeging van de terbinthyn of salpeter, &c. zonder eenig ander hulpmiddel, die uitwerkingen te weeg, welke wy te bevorderen hebben. Daar nu behalven dat het gebrek der onderrigting van onze Zieken, wegens de zitplaats, het begin en den voortgang der pyn, en de menigvuldige dubbelzinnigheid der teekenen, de kennis der oorzaaken hier niet dan ten uiterste moeilyk kan maaken, en de aanleidingen getrokken uit het geen wy alleenlyk kunnen ontdekken, niet dan van ter zyde zyn, zo vordert ook de voorzigtigheid van ons, om de natuur als 't waare uittelokken, om zig te doen verstaan, en dezelve door de allersagfte wegen te toetsen, welke altoos de veiligste zyn, behoudens nogtans dat men ongevoeliger wyze en volgens dat geene, 't welk dezelve van ons vordert van deze min kragtige middelen overgaat tot die, welke meerder kragt en werkzaamheid bezitten.

Men kan daar en boven by de pisdryvende, ook verdoovende middelen voegen, met oogmerk om de pynen veroorzaakt door de ophouding of tegenwoordigheid van zand-

of steenagtige stoffe te doen bedaaen, en in eene krampagtige toetrekking der afscheidende vaaten, om de ontsteking, welke deze middelen zouden kunnen veroorzaaken, te voorkomen, &c.

Men moet ook ten aanzien van het gebruik dezer middelen niet uit het oog verliezen het gevaar, 't welk men te vreesen heeft, door dat gebrek, 't welk men eene wezentlyke opstopping en dat geen, 't welk men alleenlyk eene ophouding van het water noemt, onder een te verwarren. De ontsteking van de sluit-spier van de blaas en de pisbuis, de aanwezigheid van eenig vreemd lichaam, het zy in de blaas of in deze buis, de verlamming van deze sak of blaas als een gevolg van eene sterke uitrekking van dezelve veroorzaakt door het verblyf en lang ophouden van een overvloedige pis, &c. zyn die gevallen, waar in het gebruik van pisdryvende middelen in der daad doodelyk zyn zoude, vermits het zeker en klaarblykend is, dat hoe meerder men de afscheiding en toevloed van dit vogt na de blaas tragte te bevorderen, men ook het gevaar en het kwaad des te grooter doet worden.

In de Dieren zyn even gelyk in de Menschen, de binnenste bekleedzelen van de Luchtpyp, de longepypjes en longeblaasjes, bedekt met een zeker vogt, 't welk kan schaaden of door al te groote taaiheid, of door

bovenmaatige vloeibaarheid, of door scherphheid: door taay - of flymagtigheid, als dan worden de klieren, welke het zelve verschaffen, noodzakelyk verftopt, de in en uitademing van de lugt in die buifen, waar door dit vogt gaan moet, niet zo vry zynde, als dezelve wezen moet, word de omloop van het bloed, door het zamenftel van dit ingewand belemmerd en de adembaling gefchied met moeite, &c. door eene al te groote vloeibaarheid, het is hier door dat het niet dan al te gewoonlyk gefchied, dat de toevloed daaglyks aanmerkelyker word, en de Longenblaasjes als overftroomd worden, en dus de benaauwdheid van de borft steeds aangroeit, &c. Eindelyk door scherphheid, en als dan ondergaan alle deze deelen eene zo fterke prikkeling, dat het Dier fterven zoude, indien men zig niet haafte met het zelve te hulp te komen.

De Natuur, welke niet minder voorziende is, in de voortbrenging van de lichaamen der redenloofe Dieren, als in die der Menschen, en even zeer bekommerd en zorgvuldig is voor de onderhouding van beiden, heeft de Dieren, gelykerwyz' ons, door eene verwonderens waardige gevoeligheid en aandoenlykheid van het vlies, het welk delugt - en Longe - pypen bekleed, gefchikt tot eene zelfs - beweging, welke diend om deze buizen te ontlasten van alle hinderlyke en fchadelyke ftoffe, en dit zelve vlies

te bevryden van dezelve uitwerkingen. Deze beweging is niet anders dan dat geene, 't welk den hoest uitmaakt, in welke de lugt met geweld uitgeademt en uit de long gedreeven aan den eene kant, kan met zig voeren deze hinderlyke stoffe, en aan de andere kant door de menigvuldige schokkingen, welke de longen als dan ondergaan, de ontlasting der in zommige vaatjes opgehoudene stoffe bevorderen, gelyk ook de vermeerderde omloop van het bloedjen van de weiagtige vogten, welkers ophouding of taaiheid eene oorzaak der prikkeling zoude kunnen zyn; maar indien deze beweging onvoldoende is, ter oorzaake van de taaiheid van het vogt, 't welk moet uitgedreeven worden, door welke taaiheid diezelve stoffe sterk blyft vast zitten aan die bekleedzelen, welke glad en slijbberig gemaakt moeten worden, en waar door aan de lugt de kragt en het vermogen benomen word, om dezelve met zig te voeren, of ter oorzaake van het gebrek van eene genoegzaame vastigheid en lyvigheid van dit zelfde vogt, door welk gebrek het zelve niet minder aan de werking van de lugt onttrokken en dien volgens voor dezelve niet genoeg vatbaar is, dan is het van de uiterste noodzaaklykheid om spoedig zorge te draagen, van zulke middelen te gebruiken, waar door men in staat is, om die kwaade hoedanigheden te verbeteren, te meerder, daar het altoos te

vree.

vreezen is, dat eene lange, sterke en aanhoudende hoeft, wel verre van de ontlasting der vogten te bevorderen, zelfs op het einde verstoppingen in de vaten en in de ontlastwegen veroorzaake, en zeer groote wanorders te weeg brenge.

Van deze middelen, in 't algemeen *Borstmiddelen* genaamt, zyn 'er zommige, welke het vogt der longepypen, te vloeibaar of te scherp geworden zynde, verdikken en als omwinden, het zelve weder tot dien trap van lyvigheid brengen, welke het zelve behoort te hebben, en de prikkelende deeltjes verstoppen. Andere verdunnen, verdeelen, en maken het zelve beweeglyk en vloeibaar, en bereiden het zelve aldus ter ontlasting, maar dezelve prikkelen en wekken de werktuigen der ademhaling op, en verwekken die bewegingen of poogingen, welke de ontlasting van de borst uitwerken. De eerste bevatten die geneesmiddelen, welke eigentlyk koude, verdikkende, verzagtende, borstmiddelen genaamt worden; de andere, die, welke bekend zyn onder den naam van heete, verdunnende, verdeelende, en in 't byzonder onder die van *borstontlastende middelen*. Deze benaming geeft de uitwerkingen dezer middelen te kennen, welke uitwerkingen hier niet zo kenlyk en zichtbaar zyn in de menschen, aangezien dezelve zig in hun openbaaren, door ruime en veelvuldige ontlastingen van fluimen, ten
zy

zy in de Dieren het ontlafte, dat is, het wezentlyk uit de borst gedrevene vogt uit de neusgaten vloeie of met de kwyl vermengd uit den mond loope, gelyk dit zomtyds gebeurd; want wel meest gewoonlyk word de kugh in de Dieren niet gevolgd van eene zichtbaare ontlasting van de borst, en in dit geval moet men gelooven, dat de stoffe, welke door de lugt is losgemaakt en met zig gevoert, uit het agterste gedeelte van de mond of uit de mond zelfs, alwaar dezelve gekoomen was, in de maag gebragt is, door den weg van de werktuigen der doorfwelging.

Wat hier ook van zy, alle die Geneesmiddelen, waar van wy te voren reeds gesproken hebben, behooren tot de koude borstmiddelen, en by dezelve kan men nog voegen, het gerste-water, het water met tarw-zemelen vermengd, de osfetong, de bernasie, de bloemen van kaasjes-bladeren, de katte-voet, of roodemelisoen kruid, de vygen, de jujuben of borst-bessen, de dadels, de roode-kool, de zonne-dauw, de steek-raapen, de hoeft- of hoefblad, de fyroop van violen en van maankoppen, het slymerig afkookzel van de hartshoorn, de arabische gom, &c. en betreffende de verdeelende borstmiddelen, behalve de optelling, welke men te voren vind, en welke wy reeds van dezelve gemaakt hebben, kan men

men 'er het getal van vermeerderen met onder deze Geneesmiddelen te stellen den hypop, de poley, het schurft-kruid, de oregog, het witte longenkruid, de averuit, de *angelica*, de meester-wortel, de China-wortel, de *sarsaparilla*, het pok-hout, de *sassafras*, de bastard caneel, de gom-ammoniac, de myrrhe, de barnsteen en deszelfs vlugge zout, de *spiritus salis ammoniaci anisatus*, de pissebedden, het *antimonium diaphoreticum*, de zee ajuins honing azyn, de *balsamus Sulphuris anisatus*, &c.

Men begrypt ligtelyk van hoe veel belang het zy, dat deze zo zeer verschillende wapenen met beleid en voorzigtigheid bestierd worden, en welke de ongelukkige gevolgen zouden zyn, van het geven van verdeelende borstmiddelen, eer dat de scherpe, ontbondene en kwaade stoffe die veranderingen ondergaan heeft, welke aan den eenen kant dezelve kunnen temperen, en ze aan den anderen kant aan de werking van de lugt onderwerpen; in het begin van de heete Ziekten der borst, van een ontsteking der long, als wanneer deze Geneesmiddelen ontwyffelbaar, de verdikking en ophooping van het ontstookten bloed zouden vermeerderen, en derzelve gebruik volstrekt strydig is, en niet te pas komt, dan wanneer de ontsteking reeds voor een gedeelte is weggenomen; in gesteltheden tot de teering,

ring, in een drooge dampigheid der Paarden, verzeld met stuiptrekkingen; in eene sterke en hardnekkige hoest; en in eene korte en moeilyke ademhaling, vermits deze laaftgenoemde toevallen dikwils eerder veroorzaakt worden, door eene vergaring van bloed als door eene stoffe, welke moet worden opgelost en uitgeworpen. Men moet niet minder gemaklyk het gevaar van het gebruik der verzagtede of zoete borstmiddelen kunnen voorzien in deze laatste omstandigheid, want dezelve zoude even gelyk de prikkelende borstmiddelen het bloed en de vogten nog meerder naar de longen doen vloeien; in eene genoegzaame verteering van het vogt der longen, op het einde van ontstekings ziekten van de borst, in eene vogtige dampigheid, als wanneer de Longepypen met een overvloedig slym bezet zyn, en dus deze Geneesmiddelen niet anders dan verzwakking zouden kunnen te weeg brengen, &c.

Daar nu voor 't overige deze middelen in zig zelfs veele kragten bezitten, moet men noodzaaklyk agt geven op de eigenschappen, welke dezelve vereenigen tot het oogmerk, om aan de onderscheide te zaamenlopende aanwyzingen of vereifchtens der Ziekten te voldoen en dezelve over een te brengen. Aldus by voorbeeld, wanneer het nodig zy, om de oploffing of ontlasting van de borst te bevorderen in een voorwerp, waar by

by de maag verzwakt was , zoude men de alant - wortel kunnen verkiezen , en alzo ook zulke geneesmiddelen , welke tevens zweetdryvende , pisdryvende &c. zyn , in die gevallen , in welke het van eene wezentlyke nuttigheid zoude zyn , den toevloed der vogten na de long te verminderen , en eene gelukkige afleiding te weeg te brengen. Dikwils ook vereenigt en vermengd men dezelve met anderen geneesmiddelen ten einde met meerder vrugt de onderscheide oogmerken , welke men moet hebben , te kunnen bereiken. Aldus vermengd men de oplofende of borstontlastende met verdoovende of pynstillende middelen , om de prikkeling te matigen , welke boven al plaats heeft in de krampagtige toetrekking van de vaten der long , daar de pynstillende middelen de ontlasting van het vogt der longepypen niet verhinderen , en maar alleenlyk de afscheiding tot op een zekere graad doen ophouden ; met hartsterkende middelen , wanneer het ten hoogsten noodzaaklyk is de verzwakte kragten te onderhouden en te versterken ; met afvaagende of zuiverende middelen , gelyk de Balsen van Mecca , om het bederf der long tegen te gaan , en te gelyk de ontlasting van de borst te hulp te komen ; met zoete of verzagtende borstmiddelen , om de werking der eerste te matigen ; &c.

Voor 't overige werken de eene zo wel

E

als

als de andere dezer middelen in 't algemeen op het bloed, en op de wey, maar het zoude ook zeer wel mooglyk kunnen zyn, dat zy door eene meer onmiddelyke werking herstelden of ten minsten mede werkten ter herstelling der gebreken van het vogt der lugtpypen, 't welk zoude kunnen geschieden, door dezelve in den bek der Dieren te doen verblyven, door middel van houte blokjes, aan welke men deze middelen heeft vastgemaakt, of omwonden, kunnende als dan eenige deeltjes derzelve, welke verdeelende zyn, door de kwyl ontbonden met de lugt, welke ze tot in het binnenste van het ingewand met zig zoude voeren, doordringende, eene des te schielyker indruk en werking doen, op het weefzel der klieren, de beurtlingfche zamentrekking der spiervezelen opwekken, de ontlasting van het vogt aanzetten, en aan dat, 't welk reeds afgescheiden is de vloeibaarheid, welke het zelve hebben moet, geven, &c. en kunnende ook alzo de deeltjes der verzagtende borstmiddelen op gelyke wyze vermengd en mede gevoerd, insgelyks en in minder tyd die uitwerkingen doen, welke zy moeten voortbrengen.

De kwylverwekkende middelen zyn onderscheiden van die geneesmiddelen, welke kaauw-middelen genaamt worden; aangezien deze laatste, of schoon kwylontlastende, gelyk de eerste, enkel plaatslyke middelen zyn, vermits derzelve werking
al-

alleenlyk binnen den mond bepaald is, gelyk de werking der *niesmiddelen* nergens anders plaats heeft, dan op het slym- of snotvlies der neus, terwyl de uitwerking der andere middelen hier in bestaat, dat zy tot in de omlopende zappen doorgedrongen zynde, eene sterke beweging in het wey- of wateragtige gedeelte van het gansche ligchaam verwekken, en het zelve met kragt naar de kwyklieren bepaalen en voortdryven, en eene sterke aandrang maaken op de kwyl afscheidende buisjes, waar door dan eene overvloedige en aanhoudende kwyling word voortgebracht.

Deze uitwerking schynd in den Mensch en in de Dieren byzonderlyk tot de kwik bepaald te zyn, het zy dezelve uitwendig onder de gedaante van een zalf uit vette stoffen bereid, onder welke men dezelve naauwkeurig vermengd en verdeelt, worde aangelegd, of inwendig tot eene zekere bepaalde *dosis* gegeven, onder verschillende bereidingen, hoedanige zyn de *mercurius dulcis*, de *panacea mercurialis*, het *turpetum minerale*, de *mercurius sublimatus corrosivus* &c.

Het is alleen uit aanmerking van de wezenlyke kragt, welke dit allerzwaarste en deelbaarste mineraal bezit, om eene overvloedige toevloed en ontlasting van kwyl te verwekken, dat ik hetzelve onder het getal dier

middelen, welke ik thans onderzoeken, plaatse; want in die vee-geneeskunde is my tot nog toe geen geval bekend, alwaar het zelve kan of moet gebruikt worden met eenig ander oogmerk dan van te zuiveren. Ik heb het zelve gebruikt, en ik hebbe deszelfs ontlastende kracht beproeft op alle mogelyke wyze, het zy door wryvingen, het zy anderzints om de besmetting van den droes der paerden tegentegaan, en om de verstoppingen, vergaaringen en ophooping, welke de gestremde en verdikte wey in de klieren in diergelyke gevallen maakt, te ontbinden en weg te neemen; ik heb daar en boven met het zelve oogmerk eenvoudiglyk de veranderende of bloedzuiverende kracht van dit middel onderzocht, doch alle myne proefneemingen zyn op gelyke wyze onnut en vrugteloos, en alle myne poogingen op verre na niet bestaandar geweest tegen die verschriklyke ziekte, welke ik door dit middel tragte te overwinnen. Deze verschillende proeven hebben my alleenlyk geleert, 1°. dat de besmetting van den droes der Paarden buiten twyfel geene de minste overeenkomst heeft met de besmetting der venusziekte: 2°. dat het met de Paarden even gelyk met de menschen gelegen is, naamelyk, dat de kwyklieren in zommigen, oneindig meerder geschikt zyn tot de werking van de kwik, dan in anderen, het eene Dier kan aan het kwylen gebragt wor-

worden, door eene zeer matige gift, terwyl eene veel sterker *dosis* geen kwyling zal te weeg brengen in een ander dier; 3. dat 'er Dieren zyn, welke zo vatbaar zyn voor de werking van de kwik, dat eene gelyke en by dezelve werkzaame gift, zig niet zoude openbaaren in de mond van den Mensch; aldus heb ik gezien, dat in een dezer Dieren eene overvloedige ontlasting van kwyl veroorzaakt wierd, door vier en twintig grein van de *athiops mineralis*, welke zonder vuur bereid was. 4. dat het gebruik van deeze mineraalstoffe in zo verre, het zelve een kwyl verwekkend middel is, niet zoude overeente brengen zyn, met de noodzaaklykheid van dit zieke Dier door gepaste voedzels te onderhouden, om dat het bekleedzel van het verhemelte in het zelve zo na by of nederhangende is aan den wortel van de tong, dat door de minste zwellung welke dit deel ondergaat, alle doorgang voor de voedzels het zy vaste of vloeibaare, welke men aan het dier zoude willen geven, benomen word: in de daad een zeer groot ongemak, dan 't welk waarschylyk geen plaats heeft in de Ossen, als by welke dit zelfde verhemelte of bekleedfel digter tegen de agterste opening der neusgaten gelegen is, en minder dik, en minder breed zynde, eene zeer aanmerkelijke tusschenwydte tusschen de tong en dit zelfde deel overlaat.

Die middelen welke bekwaam zyn om on-

gevoeliger wyze de kragteloosheid van het lichaam te herstellen, de zulke, die de kragten op eene eenigszints duurzaame wyze spoedig kunnen doen toeneemen en vermeerderen, de zodanigen welker prikkelende werking hier in bestaat, dat zy, zonder de natuur door sterke en hevige schokkingen te ontstellen, de spiervezelen aanprikkelen en aldus brengen tot een zekere trap van spanning en werking; die, welke de werking der ingewanden, gelyk de lever, de milt, de baarmoeder, de nieren en de long herstellen, door aan dezelve hunne sterkte en kragt te doen herkrygen, zulke die de verzwakte veerkragt der maag en darmen doen vermeerderen of opwekken, de zodanige welke eene naauwere toetrekking, ingedrongenheid en intrekking der spiervezelen te weeg brengen; eindelyk die middelen, welker werking bestaat in de verzwakte spanning der vaten, de dreigende of reeds aanwezig zynde scheiding der zamenhang der vezelen, de verflapping of verlamming der onderscheide pees- en spieragtige deelen, &c. te herstellen, maaken de *Classe* der versterkende middelen uit; en aldus bevat deze *Classe* en besluit in zig die middelen, welke men betekent door de naamen van verkwikkende of herstellende, van hartsterkende, van zenuwmiddelen of hoofdmiddelen, van middelen tegen de ziekten der lever, der milt, der baarmoeder en der long, van maagmiddelen, van wind-

windbreekende, van zamentrekkende en van wondmiddelen.

Het zoude eene zeer groote dwaaling zyn zig te verbeelden, en te geloven, dat de kwyning of vermindering van de natuurlyke krachten van een Dier welke gevolgd is op eenige hardnekkige ziekten of op eene lange en moeilyke togt, zoude kunnen hersteld worden door zulke geneesmiddelen die de vaste deelen prikkelen en den omloop der levensgeesten aanzetten, 'er zyn omstandigheden van ziekten, by welke het hart, de slagaderen en zenuwen derzelve beweegingskracht in alle haare uitgestrektheid onvermindert genieten, en by welke nogtans de Dieren, evengelyk dit by de mensch gebeurt, in eene geheele magteloosheid zyn; de kracht en wezentlyke sterkte van het lighaam en deszelfs leden hangd derhalven in de een zo wel als in den ander, voor een gedeelte af, van het gebruiken van zulke middelen, welke in staat zyn het geledene verlies te vervullen, en by gevolg is het in zommige gelegenheden volstrekt noodzaaklyk om aan het gansche lighaam nieuwe en behoorlyke sappen te verschaffen, welke het zelve noodig heeft.

De verkwikkende middelen verleenen ons eigentlyk niet dan voedende middelen, en het is ook van deze alleen dat men in het geval, waar van wy nu spreken, de uitwerking der herstelling van de verflaauwde of

verdoofde kragten kan verwagten; die van het menfchelyk lichaam worden in derzelve natuurlyke ſtaat herfteld door middel van kragtige, voedzaame geleyagtige afkookzels van vleefch &c. die der Dieren worden op gelyke wyze herfteld door een wel uitgezocht goed voedzaam voeder, gelyk het allerbeſte en fynſte hooy, bereid uit een mengzel van de beſte kruiden, naamelyk de *Iacea*, de alantwortel, de pimpernel van de weyden, de madelieven, de hoeftblad, het luiskruid, de hondſtand, het ſchurft-kruid, het klavergras, het boonekruid, de karwy, de kleine gouwe, alle de ſoorten van het hondekenskruid, van de reinere of geitenbaard en van de klaver &c. zynde die zoort van *Valdrank*, welke bereid word uit eene vermenging van de waterkers, de *Daucus* of kroontjeskruid het boeltjeskruid, het St. Jacobskruid, de oogentrooft, het vlaskruid, de paardebloemen, het jodenkruid of wederik, de wolfsklaauw, de poley, de madelieven, de wilde klaver &c. niet zo ſmaaklyk en zo zappig, en kunnende die van de biezen, het rietgras, het wolfskruid de *gratiola*, of wilde Hyſop, de groote ſpurge, het nieskruid en de *Cataputia* &c. ſchadelyk zyn aan gezonde Dieren, en moeten gevolgelyk volſtrekt onthouden en verworpen worden, ten aanzien van die Dieren welke van de vorige ziekten wederom beginnen te herftellen.

Het klavergras vermengd met de eerſtgenoemde

noemde dezer kruiden, de *luzerac* in eene geringe quantiteit gegeven, zwarte glinfterende haver, die zwaar op de hand, en wel gewaffen is, en welke geen bederf nog op het veld, nog op de zolder ondergaan heeft, en waar onder geene groote menigte van kwaade zaaden gekomen is, dewelke van de roomrozen, het mostertkoorn, de nigelle, of bygewas, het vlookruid, daar onder valt, deszelfs vermenging met zemen in den beginne, met een paar handen vol gerste korrels, of fenegriek, of netelzaad in het vervolg, water vermengd met meel van boonen of van tarw, twee handen vol van dit koorn eenige tyd voor het gebruiken van dezen drank, het zy koud of warm &c. Zie daar dat geen 't welk wy ten aanzien der Dieren als wezentlyke verkwikkende, herstellende geneesmiddelen beschouwen, tot welke men toevlugt neemen moet. Men kan hier met betrekking op de Hoornbeesten nog byvoegende radys, en deknollen, gesneden en gekookt; waar van twee of drie maaten, overeenkomende in grote met de gewoonlyke havermaat, daaglyks genoeg zyn, gelyk ook alle andere goede en voedzaame middelen, aan welke zy op verschillende plaatsen, en onder verschillende lugtstreeken gewend zyn. Betreffende de Schaapen en de Geiten, met deze gedurende eenige dagen te voeden met die voortbrengzelen, waar mede men de Paarden doet versterken, en welke voort-

brengezelen veel kragtiger zyn, dan die, welke men hun gewoonlyk geeft, zal men dezelve wel haast herstellen.

Voor 't overige veroorzaaken de verkwikkende middelen eene overvloedige chyl, en by gevolg ook eene meerdere hoeveelheid van melk en zaad, gelyk zy ook hierom in het eerste geval *melk maakende*, en in het andere *zaadmaakende* middelen genaamt worden; maar wanneer men de zelve gebruikt in eene verzwakking door ziekten, moet men dezelve niet geven dan zeer spaarzaam, en met de grootste omzigtigheid, en na dat men de oorzaaken der ziekten, waar door de krachten vermindert waaren, volkomen heeft overwonnen en verdreeven; want door derzelver gebruik voor dien tyd zoude het kwaad onvermydelyk toeneemen en het gevaar vermeerderen; aan den anderen kant, indien in alle Dieren door zwaare ziekten aangetast, de verteering der spyzen steeds gebrekkelyk is, wel verre van als dan te tragten om dezelve te herstellen door zeer voedzame middelen, welke eerder tot bederf zouden overgaan dan tot voedzel strekken, moet men in tegendeel dezelve volstrekt verbannen, en de Dieren aan eene allerstrengste eet-maat en levensregel houden.

Het is geheel anders gelegen met de hartsterkende middelen, welker grootste gedeelte in de Vee-geneeskunde behoort tot de te-gengift-middelen, als zynde dezelve inderdaad

daad van de eerste alleenlyk onderscheiden door derzelve meerdere kragt en werkzaamheid. Men gebruikt dezelve niet, gelyk de verkwikkende of herstellende middelen, alleenlyk in den staat van wederherstelling of gezondwording der Dieren, en in een gebrek van kragten alleenlyk veroorzaakt door een groot verlies van zappen, maar ook ten tyde der ziekte zelfs. Zy hebben een wezentlyk vermogen op het zenuwgestel, zy wakkeren het zelve op, door de traage werking der vezelen op te wekken, zy herroepen in het zelve de natuur, welke zig als vergeet, zy onderhouden de levenskragten, zy openen en zuiveren het gansche gestel en bewaaren en versterken het zelve tegen het bederf.

In de verzwakking, in die magteloosheid en schielyke en aanmerkelyke vermindering der levens- en dierlyke werkingen, welke zeer dikwils voorvalt in Paarden, welke gedurende hun zwaar en moeilyk werk aan de straalen en brandende hitte der zonne zyn bloot gestelt, in de verstyving en strammigheid der leden, in de ongesteltheden van het zenuwgestel, gelyk in zommige ziekten met stuiptrekkingen, in de verlammingen, beroertheden, en eindelyk ook in alle die gevallen, alwaar geen gebrek in de werktuigen, die tot het leven vereischt worden, plaats heeft, kunnen wy alle die middelen in 't werk stellen, welke de gevoeligheid der vezelen sterk aandoen, en prikkelen. Als dan neemt men
ge.

gewoonlyk met vrugt zyn toevlugt om het Dier aan te zetten, te steeken en sterk te slaan; het gieten van veel koud water op den kop en in de ooren; het inblaazen of spuiten van wyn, of wyn azyn in de ooren, in den bek, of in de neusgaten; of tot middelen die een sterken reuk van zig geven, als het branden van oud leer, of tot alle prikkelende reukmiddelen, tot zèer sterke niesmiddelen, gelyk de poeder van *euphorbium*, en tabak, met eene zekere quantiteit van azyn en geest van lavendel vermengd en tot rollerjes gemaakt, welke men in de neusgaten steekt, of den vluggen geest van ammoniac zout, welke men voor de zelve houdt, het aanleggen van spaansche vliegplysters, of het brandyzer by wyze van een *seton* of anderszints op het een of ander deel, het gebruiken van klisteren bereid uit de bladeren van tabak, het merg van coloquinten, de kwyl-wortel, het steenzout, het gemeen keukenzout, de troeble braakwyn, &c. Wanneer nu alle deze middelen onvoldoende zyn, kan de hoop van een goed gevolg alleenlyk gegrond worden op de werking van inwendige prikkelende middelen, als de azyn, de geest van vitriool, andere vaste zuuren, de geest van ammoniac-zout, deszelfs vlugge zout, &c, de eerste dezer middelen gegeven in eenig gepast vogt en tot een zekere graad van scherpte, de andere op even gelyke wyze en tot een zekere bepaalde gift, behoudens
nog-

nogtans, dat men de opgewekte kragten vervolgens onderhoud door zulke middelen te gebruiken, welke wezentlijk hertsterkende zyn.

De zodanige zyn de oude roode wyn, de peper, de caneel, de foelie, de muscaadnoten, de kruidnagelen, de beverzwyn, de laurierbessen, de jeneverbessen, de aftrekzels van waterlook, van falie, van rosmaryn, van jenever, de herts-gespan, de munt, &c, de Theriakel, de dragon-azyn, de vlier-azyn, de Balfemen, de *essentielle aromatique* olien, de brandewyn, de geestryke wateren, als het wondwater &c. Al-
 lê deze onderscheide middelen zullen de veerkragt der zenuwen en van het gansche zamenstel der vaten doen vermeerderen, eene verhaaste omloop der vogten te weeg brengen, en die vryheid in de afscheidingen en ontlastingen herstellen, waar door de vogten op eene onbetwistbaare wyze gezuivert worden. Moet het bederf in de verrotting, gelyk ook eene groote en merkelyke ontspanning of verflapping voorgekomen worden? De vlugge en geestryke middelen, hoedanige zyn de tinctuur van myrrhe en aloë, de saffraan, de *Elixir proprietatis*, de vlugge geest van ammoniac-zout, van hartshoorn, de *essentie* van amber; &c. zullen, om zoo te spreken, eene nieuwe beweging in de vaste
 dee.

deelen verwekken, en te gelyker tyd, dat derzelver fyne deeltjes de *massa* der vogten in beweging brengen, sterken zy ook dezelve tegen het venyn door de bederf tegen gaande deeltjes, welke zy onder dezelve aanvoeren; het is dan aldus, dat men door behulp dezer middelen, welke veel eer tegen gift - dan hartsterkende middelen zyn, zommige vergiften kan overwinnen, gelyk ook de gevolgen der beet van venynige Dieren, als mede kwaadaartige koortfen, veele besmettelyke en pestilentiaale ziekten, en zulke, waar by de natuurlyke warmte by na is uitgedooft &c.

Het groot misbruik der hartsterkende middelen, en het kwaad, 't welk dezelve, gedurende den loop van een bliode practyk, hebben te weeg gebragt, wanneer men dezelve onbedagtzaam en in alle voorvallende gelegenheden gebruikt heeft, moet ons des te omzigtiger maaken in die gevallen, alwaar de zelve schynen vereifcht en aangewezen te worden. Het kan niet dan al te ligt gebeuren, dat men eene onderdrukking der kragten verward met derzelver uitdooving of uitputting, en by gebrek van deze wezentlyke onderscheiding zouden de allergrootste mislagen voortkomen. Zyn deze kragten niet als versmoort en verdooft in eene volbloedigheid, in eene uitzetting en opblaazing van het bloed en der vogten, en door eene
kramp

kramptrekking der vaste deelen, of is de oorzaak van derzelve wezentlyke uitputting eene ontbinding der vogten? in het eerste geval zullen als dan de aderlating, in het tweede de zuure middelen, welke aan den eene kant sterk zullen verdikken, en aan den andere kant eene groote prikkeling en zamentrekking zullen veroorzaaken, in het derde geval de kramptrekking tegengaande middelen, en eindelyk in het vierde geval zullen de verdikkende middelen, hartsterkende middelen worden, welke men moet in de plaats stellen en verkiezen boven die middelen, waar van ik gesproken heb, en welke in diergelyke omstandigheden ten uitersten schadelyk zyn zouden.

Dikwils bereikt men door voorzigtige vermengingen een gelukkig einde. Men vermengd, by voorbeeld, deze zelfde middelen met pynstillende of verdoovende, wanneer de zwakheid veroorzaakt is door eene krampagtige toetrekking der vaten, of door eene sterke prikkeling; met uitwaasfemende middelen ten einde de wederzydsche werking derzelve te vermeerderen; met zuure middelen, om die werking te matigen; &c voor 't overige zyn wy zeer spaarzaam en omzigtig zo ten aanzien der giften, als omtrent de keuze, de ondervinding ons geleert hebbende, dat het oneindig veel verstandiger zy, om ongevoeliger wyze van de allerzagtste hartsterkende middelen tot de aller-

lersterkste over te gaan, welke menigmaalen eene soort van zwakheid of kwyning nalaa- ten, als een gevolg van de groote uitzetting der vogten, welke dezelve hebben te weeg gebragt, en de sterke prikkeling, welke zy in de vaste deelen hebben verwekt.

Het vermoogen om het een of ander inge- wand te versterken door zulke middelen, in welke wy die kracht erkennen, bestaat niet in eene onmiddelyke werking van dezelve, op die zelfde deelen; de vermeerdering der kragten van het hart, is voorzeker geene on- middelyke uitwerking der hartsterkende mid- delen, en even zoo is het ook gelegen met die geneesmiddelen, welke men gemeend heeft, dat in 't byzonder geschikt waaren voor de ziekten der hersenen, der lever, der milt, van de baarmoeder, de nieren, de longen &c. het vermogen van de eene, en van de andere strekt zig in 't algemeen uit over de vloeibaare en over de vaste deelen, en wanneer dezelve de verstoppingen en ver- slapping of verlamming der vezelen van die ingewanden overwinnen, geschied zulks ver- mids de verandering en het goede, 't welk zy te weeg brengen door de beurtlingsche be- weeging der vaste deele op te wekken, en door de verdeeling en verdunning der vloeibaare deelen, welke zig noodzaakelyk openbaart in alle de deelen van het gansche lichaam. In- dien nu de indruk dezer werking minder aan- merkelyk is in de eene, dan in de andere, kan
zulks

zulks niet anders zyn, dan het verschil van derzelve werkzaamheid en kragt. Om de beweging van het vloeibaare en fyne bloed, 't welk de herfenen besproeit, te onderhouden, om de geringe belemmeringen, welke aldaar gemaakt worden, te verdryven, en in een woord, om de afscheiding van het zenuwzapt te bevorderen, en deszelfs voortdrijving door de fyne en tedere vaten, welke het zelve voeren, te verhaaften, is het onbetwiftbaar, dat de kragten minder moeten zyn, dan wanneer den omloop der vogten in de lever moet hersteld worden, als in welke de verstoppingen altoos veel hardnekkiger zyn moeten, aangemerkt de taaiheid, de dikheid en de zwaarte van het bloed, 't welk aldaar van byna alle de ingewanden van den onderbuik te rug komende, de werking doet van het slagaderlyk bloed, gelyk het in de omstandigheden van die der milt, alwaar het vogt geene bekende afscheiding ondergaat, en uit dit ingewand even vlug en vloeibaar te voorfchyn komt, dan het zelve was in de slagader, welke het aanvoerde, niet alleen overtollig, maar zelfs gevaarlyk zyn zoude, zulke sterke middelen te gebruiken, welker werking ook nog een lange tyd in de wegen der omloop zoude voortdueren, als die welke wy voorftelden om de verstoppingen te overwinnen, welke het allermoeilykste om te verdryven zyn.

E

Hoe

Hoe het hier ook mede gelegen, zy de geneesmiddelen, welke men moet gebruiken in eene verdikking der vogten, in eene verflapping der zenuw- en spieragtige deelen, in de lammigheid, in beroertheden, in de vallende ziekte, in de ongevoeligheid en dofheid der zintuigen, heeft men hoofdmiddelen genaamt, en deze zyn de betony, de melisse, de marjolein, de thym, de lavendel, de yfop, de veldcypres, de rosmaryn, de wilde thym, de stæchasbloemen, de lelietjes van den dale, de muurbloemen, de salie, de linde bloesem, de barnsteen, de benzoin, &c.

Die, welke onder den naam van middelen tegen de leverziekten, dienstig zyn in de verstoppingen van de lever, zyn, de alfem, de agrimony, het miltkruid, de aardrook, het leverkruid, het kleine duizendguldenkruid, de wilde cichorei, de wortel van zuuring, de vyf openende wortelen, de gom *opopanax*, de *bdellium*, de spaansche zeep, de wilde saffraan, de Rhabarber, de tinctuur van water-klaver, alle de staalmiddelen &c.

Zulke middelen, door welke men de zwakheid en de verstopping der longen tegengaat, en welke door zommige *borstmiddelen* genaamt worden, zyn niet anders dan die verdeelende en verdunnende borstmiddelen, als waarvan wy gesproken hebben, by
wel-

welke men nog eenige andere kan voegen, gelyk de eerenprys, de kervel, de zwavel, het longenkruid, het venushaar &c.

De *miltmiddelen* of die, welke de verstop- ping van de milt geneezen, zyn de kleine gouwe, de palmboom, de brem, de effen- boom, de toppen van den persikboom, de wyngaardranken, de bast van den tama- riscenboom, van den kapperboom, de aard- rook, het miltkruid, het viltkruid, &c.

In de zwakheid en verflapping van de nie- ren neemt men zyne toevlugt tot de heete pisdryvende middelen, en vooral tot die geene, welke wy in diergelyke gevallen na eene rype ondervinding voornaamelyk heb- ben aangewezen.

De middelen tegen de ziekten der baar- moeder, welke in staat zyn om de zamen- trekkende kragt van de baarmoeder aan te zetten in de wyfjes der Dieren, by welke dit ingewand verzwakt is, en om de uitdry- ving der vrugt en de losmaaking der nage- boorte te bevorderen, zyn de zevenboom, de wynruit, de byvoet, de holwortel, het moederkruid, het effenkruid, de dictamnus uit candien, de saffraan, de wilde violier, of muurbloemen, de goudsbloemen, de vyf openende wortelen, de gom *galbanum*, *bdellium*, *opoponax*, de barnsteen, &c.

Alle deeze geneesmiddelen, welke dikwils in zig zelfs voldoende zyn, en welke men

ook anderszints met andere middelen kan vermengen, volgens de verschillende omftandigheeden en vereifchtens, komen derhalven overeen in derzelve werkingen, vermits zy in gevolge van de kragt, welke zy bezitten, met meer of minder vrugt het vermogen van het een of ander werktuig aanzetten, en het bloed en de vogten min of meer vloeibaar maaken; eene allergeeringfte kennis van derzelve eigenschappen leert ons daar en boven, dat zo wel de eene als andere dezer middelen, niet moeten gebruikt worden in eene uitzetting der vogten, en in die gevallen, alwaar ontsteeking of gefchiktheid tot ontstekingsziekten plaats heeft &c.; en dat het allerezekerfte middel om een wezentlyk nut uit dezelve te trekken, zoude zyn, om de zelve te geven in *afkookzels* of *aftrekzels*, naar dat men te voren de vaten ontledigt, en de eerfte wegen gezuivert heeft, vooral, zo het voorname oogmerk, 't welk men zig voorfteld, is, om eene meerdere beweging aan de vogten te verfchaffen.

Indien ik in die geneesmiddelen, welke men goed gevonden heeft *windbreekende* te noemen, een byzonder vermogen konde erkennen, om de lucht te verdryven, welke in de voedzels bevat zynde, met dewelke zy in de maag en in de darmen komt, zig aldaar zomtyds uitzet op eene wyze, waar door de vliezen dezer deelen worden uitgerek, in zo ver.

verre, dat daardoor aldaar hevige pynen verwekt worden, zoude ik dezelve hier niet gelyk stellen en onder een brengen met die middelen, welke de veerkragt der vezelen van de maag opwekken, en den toevloed, de werking en de vloeibaarheid bevorderen van die sappen, welke geschikt zyn tot de ontbinding der voedzels, gelyk ook tot de bereiding en volmaking van de chyl, en die ook die zagte en gematigde warmte opwekken of onderhouden, welke de spysverteering vordert. In der daad, wanneer ik de werking dezer middelen overweege, kan ik geen onderscheid tusschen dezelve ontdekken, want de vernietiging en ontlasting der winden, waar door de Dieren op eene geweldige wyze kunnen geplaagt en gepynigd worden, kan niet anders worden te weeg gebragt, dan door de herstelling van die werking. Aldus heeft 'er eene ongesteltheit van de maag plaats door eene zwakheid der spiervezelen van dit ingewand, of door eene taatheid der verteerings-zappen; of dezelve is in tegendeel veroorzaakt door eene uitzetting der vogten, door de prikkeling en kramptrekking der vliezen, het zy dan dat de lucht in dikke taaie en lymerige stoffen, gelykgewoonlyk in het eerste geval plaats heeft, is verbonden en opgesloten, het zy dat de hitte, welke altoos eene sterke prikkeling of ontsteking vergezeld, in het tweede geval, de lucht tot

zulk een groote graad doet uitzetten, als in graag en hongerig veezomtyds gebeurd, welke na dat zy de eerste grasfcheuten en voor al eene zekere hoeveelheid klaver gegeten hebben, zig met een opblazing over het gansche lichaam vertoonen, en sterven, zomen ze geen spoedige hulp toebrengd. Wy moeten derhalve de lucht of winden niet op zig zelven beschouwen, maar ten aanzien der oorzaken, waar door dezelve voortgebracht worden.

De windbreekende middelen zyn derhalve wezentlyke maagmiddelen, en de maagmiddelen wezentlyke windbreekende middelen, en zodanige zyn de alfem, de munt, de roomfche camille, de vier groote verwarmende zaaden, het dill zaad en corianderzaad het duizendguldenkruid, de laage eike, de engelwortel, de gentiaanwortel, de alantwortel, de everwortel, de welriekende lifch of calmoes, de laurier en jenever beffen, de look, de caneel, de kruidnagelen, de muscaadnooten, de foelie, faffraan, de windbreekende geest van Sylvius, 't extract van jeneverbeffen, de theriacel &c. Maar het is van de allergrootfte aangelegenheid alhier op te merken, dat het gebruik van deeze onderscheide middelen noodzaakelyk moet bepaald worden naar maate van de zwakheid der maag, van de werkeloosheid van het maagzap, en van de overvloed der slymerige stoffe; want dezelve

ve zyn volstrekt ftrydig in eene bovenmatige hitte van dit ingewand, gelyk ook in eene fcherpheid van de gal, vermits alle die middelen welke de veerkragt van een deel vermeederen, niet anders dan fchadelyke uitwerkingen kunnen voortbrengen, wanneer dat zelve deel geprikkeld en ontftoken is. In dit laafte geval zullen de pynftillende of verdoovende, de kramptrekking-tegengaande, en de bedaarende middelen toevalliger wyze maagmiddelen worden, de verfchillende bereidingen van het heulzap, het pynftillend vogt van Hoffman, de *tartarus vitriolatus*, de geeft van gemeen zout, de zoetgemaakte geeft van falpeter, en de gezuiverde falpeter, zullen als dan met het grootfte nut gebruikt worden; het is aldus by voorbeeld, dat wy door de Salpeter gegeven in een half-glas brandewyn, en zelfs dikwils alleen door verzagtende klifteenen, een aanmerkelyk aantal van byna ftervend Rundvee behouden hebben, welke men te vergeeffch poogde, om volgens de gewoone praettyk te helpen door infnydingen in de huid te maken, buiten twyfel met oogmerk om het celagtig vlies, te ontlaften van de lucht, welke het zelve uitzettede en vervulde, en in welk geval de windbreekende middelen onvermydelyk het kwaad zoude vermeedert en de fterfte verhaaft hebben.

Wy ftemmen toe, dat de onderfcheiding der oorzaaken vry moeilyk zy, en ons de-

zelve ligtelyk kunnen ontgaan; 'er zyn nog tans middelen, om dezelve te ontdekken, en anderszints zullen wy de gebreken der spysverteering in een oud Dier veel eer toefchryven aan eene zwakheid van de maag, dan in een jong Dier, 't welk in volle kragt is. Ik voege hier nog by, en ik zal dit nooit nalaaten te herhaalen, dat men veel minder gevaar loopt, door terstond niet dan gematigde temperende middelen, die zagt werken, te gebruiken, dan door van het begin af heete prikkelende middelen te geven.

Voor eerst, om dat de hulpmiddelen betreffende de ontstekingen welke wy op die wyze zouden vermeederen of aanzetten, in 't algemeen veel minder vermogende zyn dan die, tot welke wy onze toevlugt kunnen neemen, ten einde de verflapte en werkelooze deelen op te wekken;

Ten tweede, om dat in die gevallen, alwaar de natuur zig als schynd te vermaaken, met zig in een dikke duifternis te bedekken, het middel om door die duifternis, waar door de tekenen en oorzaaken voor ons bedekt blyven heen te dringen; is, om dezelve door ligte aanvallen te toetzen, en ongevoeliger wyze te noodzaaken om aan ons te ontdekken. Eindelyk ten derde; om dat wanneer eene beledigde werking moet hersteld worden, tot welkers volbrenging niet dan eene gematigde graad van warmte vereifcht word, men om daar in wel te slaagen, dien

dien graad niet te ſchielyk en te ſterk moet vermeerderen, nog ook verminderen.

De zamentrekkende middelen inwendig gegeven . oeffenen derzelve werking op de vaſte en op de vloeibare deelen. Door de ſpierzelen te bevryden van eene overtollige vogtigheid, waardoor derzelve verſlappig veroorzaakt wordt, vermeerderen zy de veerkragt, en verminderen de middelyn of diameter der vaten, doen de mondjes der afſcheidende buisjes nauwer worden, en geven aan de vaten, welke zy eene veel grootere veerkragt doen erlangen, die ſterkte, welke zy noodig hebben, om den ſtoot en aandrang der vogten, welke zy te gelyk verdikken, te kunnen wederſtaan, want zy brengen ook nog daar en boven de deeltjes der vogten nader in een, en verbinden dezelve met elkander op eene wyze, dat dezelve eene vaſtigheid en dikte verkrygen, waar door noodzaakelyk de drift en loop der vogten gematigd word.

De zelfſtandigheden in 't algemeen in ſtaat om deeze uitwerkingen voort te brengen zyn, eensdeels de wrange middelen, anderdeels de aardagtige en opſlurpende, of zuurbreekende en eindelyk ook de zuuragtige.

Het ryk der planten verſchaft ons de eerſte dezer middelen, namelyk de wortel van hertſtonge, het vyf-vinger-kruid, de

sneerwortel, het zevenblad, de *Rhaponticum*, de agrimonie, het yferkruid, alle de foorten van weegbree, de bladeren van den eikenboom, de brandnetels, de roosen, de bloemen van granaatappelen, de kina of koortsbast, de granaat-appel schillen, de wortel en het zap van de sleedoorns, het draaken bloed, de kraakbessen, de vrugt van de cypresseboom, de mispelen, de galnooten, &c.

De tweede zyn de armenische klei, de gezegelde aarden, de koraalen, de barnsteen, &c.

Eindelyk behoren tot de derde de aluin, de salpeter, het zout van lood, de azyn, het citroenzap, het staal, de vitriool, en de bereidingen van deze beide, in't byzonder de zoete vitriool aarde, &c.

Eene ernstige overweeging van het konstwerktuig dier bezielde lichaamen, welke het voorwerp onzer oeffening en zorg zyn, is genoeg, om te doen beeven wegens een verkeerd gebruik dezer geneesmiddelen, welke onvoorzigtiglyk en zonder genoegzaame kennis gegeven zynde, de geheele dierlyke huishouding ligtelyk zoude kunnen vernietigen en omkeeren, door de vaste deelen tot eene bovenmatige styfheid en de vloeibaare tot eene zeer groote dikte en vastheid te brengen, en eene al te groote vermindering of zelfs eene foort van opstopping der afscheidin-

dingen en ontlastingen te veroorzaaken, welker geregeldheid het wezentlyk onderhoud van de gezondheid en van het leven uitmaakt. Men moet derhalve dezelve volstrekt verbannen in alle gevallen van eene reeds aanwezige ontsteeking, en zelfs in geschiktheden tot ontsteekings-ziekten, gelyk ook in die gevallen, alwaar men de ontlastingen, welke men zoude tragten tegen te gaan, zoude kunnen aanzien als scheidingen eener ziekte, en het gebruik dezer middelen kan niet toegestaan nog heilzaam zyn, dan in omstandigheden, alwaar de afscheidingen en ontlastingen al te sterk en overvloedig zyn, als in de loop, in de pisvloed, en in eene al te groote ontlasting van die stoffe welke door de klieren van het snotvlies, of door de kwylklieren, of door die van de longe-pyp word afgescheiden; in de overmatige buikzuiveringen, tegen welke de zuuragtige zamentrekkende middelen in het byzonder van nut zyn, in eene verflapping der vaste deelen, in derzelver verbreeking of verscheuring, in eene ontbinding der vloeibaare deelen, en in de bloedwatering, &c. en wat aangaat aanmerkelyke bloedstortingen, veroorzaakt door krampen en hevige en ongeregelde beweegingen, zoude men niet kunnen nalaten, alvorens tot dezelve zyn toevlugt te neemen, die te doen bedaren, en een afleiding te verwekken van het vogt, welke met kragt dat deel aandoed, alwaar

waar die ontlasting of bloedstorting plaats heeft.

Daar en boven gelyk ik ten aanzien van het grootste gedeelte der geneesmiddelen, van welke ik tot hier toe gesproken hebbe, geenszints vanden beginne af het gebruik van de allerkragtigste en sterkste nog ook de allergrootste giften hebbe aanbevoelen, zo is het ook klaarblykend, dat ook de gifte der geneesmiddelen, waar van wy nu handelen, gelyk ook derzelver keuze geene mindere omzigtigheid en oordeel vereischen. Zomtyds vermengd men dezelve met maagmiddelen, als in de Loop en in de roode Loop, en in dit laatste geval met verzagtede middelen, en met verdovende of pynstillende, met oogmerk om de kragt derzelve te vermeerderen, en nimmer vermengd men eenig middel, 't welk zuuragtig is, met die middelen, welke eene opslurpende of zuurbreekende kragt hebben, alzo door deze vermeniging een nieuw zamengesteld middel word voortgebracht, waar door in dezelve een buikopenend of pisdryvend vermogen ontstaat, 't welk by gevolg wel zeer verre af is van dat geen, 't welk men zamentrekking noemt.

Betreffende nu die zelfstandigheden, welke wondmiddelen genaamd worden, en welke behalve die, welke wy reeds beschreeven hebben, zyn, de zeegegroen, de brunelle, de fanicel, de leeuwepoet of onzer vrouwen-mantel, de maag-

maagdepalm, winter groen, de gulde roede of heidenswondkruid, eerenprys, de bloemen van St. Jans kruid, de bladeren van de byvoet, van de betonie, bathengel, Robertskruid, de aardveil of hondsdrif, en in een woord de zogenaamde *Valdrank* of die verzameling van planten, welke van de bergen van Zwitserland gebragt worden, de natuurlyke balsemen, als de terpentyn, de balsemen van Tolu, van Copaiba, de Campher, &c. derzelver werking bestaat hier in, dat zy de vogten in eenen staat van natuurlyke vloeibaarheid onderhouden, de stremming van die, welke buiten derzelver vaten gestort zyn, tegengaan, en de veerkracht der vaste deelen herstellen &c, en aldus worden deze middelen vereischt of aangewezen in slaagen of stooten, in vallen, en in sterk rekken der leden, waar van men ondersteld, dat de gevolgen kunnen zyn eene ontroering, verdooving of inzakking der vaste deelen, eene uitstorting uit de vaten, stremming, ophoping of vergaring der vogten &c. gelyk dezelve tegenstrydig zyn in gevallen, al waar koorts of ontsteking plaats heeft, en in alle die omstandigheden, daar verhittende geneesmiddelen schadelyk zyn zouden door de ontroering, welke zy in de vogten zouden kunnen veroorzaaken.

De alvoorziende natuur, welke ons zulk
cen

een oneindig aantal van zamengeftelde mid-
 delen heeft aan de hand gegeven, die veran-
 dering te weeg brengen, die ontlasting ver-
 oorzaaken en die verfterken, heeft ons ook
 niet ontbloot gelaaten van hulpmiddelen in
 die omftandigheden, alwaar eene onvermyde-
 lyke en dringende noodzaaklykheid plaats
 heeft om wederftand te bieden aan de wan-
 orders en de al te hevige beweging der vas-
 te deelen, aan het geweld en fterken aan-
 drang der vogten, en aan de kramptrekkin-
 gen, welke zeer dikwils gevolgd en verzeld
 worden van zeer hevige en wreede pynen.
 Behalven de temperende en de verzagtende
 middelen, welke wy aan dezelve verſchul-
 digd zyn, verſchaft zy ons ook nog zeer
 krachtige en wederhoudende middelen, on-
 der die geene, welke wy ftillende, bedaa-
 rende geneesmiddelen noemen, en onder die,
 welken wy den naam van verdovende of
 pynftillende middelen geven.

De eerste bedaaen de ontroeringen van
 het lichaam, verminderen de hitte, ftillen
 de hevige en gedwonge beurtlingsche bewe-
 gingen der ſpiervezelen, overwinnen de ſter-
 ke drift van het bloed, en worden met zeer
 veel nut gebruikt in verſcheide krampagti-
 ge gebreken en voornamentlyk in de gene-
 zing van heete ziekten.

De tweede werken inſgelyks op de vloei-
 baare deelen, maar derzelve werking ge-
 ſchied

fchied meer regelregt en ook nog meer byzonderlyk op de kragten der Zenuwen. Zy verbeteren de overmaat van die zelfde kragten, waarin wel het allermeest de oorzaak van de krampagtige ziekten gelegen is, en waaruit de wanorders in de afscheidingen, derzelver vermeerdering of vermindering, de dwaaling der sappen, en eene verandering van derzelver loop, &c. voortspruiten. Zy herstellen dezelve in dien toon of spanning, welke hun eigen is, namelyk, zy brengen dezelve in den gewoone staat, op het punt, en natuurlyke maat van spanning of tot de volmaakte en volkomene uitgerektheid van derzelver vefelen, zy ftrekken tot een hulpmiddel tegen de ongeregeldheid der omloop der dierlyke geeften, welke als dan te driftig en haastig gefchied, eene ongeregeldheid, welkers oorsprong, indien men het grootste getal der Schryvers geloven wil, zeer onderscheiden is van die, waar uit de vallende ziekte ontstaat, vermits volgens hun eigentlyk dezelve niet ontstaat van eene prikkeling der zenuwbuisjes, maar in 't afgetrokkene van alle gebrekkige gesteltheid van het bekkeneel, of van eenige verftopping in die zelfde buisjes, of in de zelfstandigheid der hersenen, of van eene verdikking van het vogt, 't welk aldaar omloopt, en vermits aan den anderen kant, de geneesmiddelen in deze laaftgenoemde gevallen voorgeschreeven, en onder

der welke men nog teldt de Valeriaanwortel, en de paeonie wortel, de poeder van aardwormen, de geest van pis, de dierlyke olie van Dippelius &c, veel eer eene wezentlyke overeenkomst hebben met de hoofdmiddelen, welke zy door derzelve werkingen na by komen, dan met die zelfstandigheden, waarop wy hier onze aandagt vestigen.

Dog wat hier ook van zy, de stillende of bedaaende middelen, waar van wy gebruik maaken, zyn de klaproosen, de nagtschade, de honds-tonge, de cascarille, de campher, de salpeter, het pynstillend mineraal vogt van Hoffman, de zoetgemaakte geest van salpeter, het stillend zout van Homberg, &c.

Is derzelve kragt onvoldoende, als dan neemt men toevlugt tot verdovende middelen, en zeer dikwils word men daar toe genoodzaakt; voor eerst, in allerhevigste pynen, en omtrent welke het van aangelegenheid is, dezelve spoedig te doen bedaaen, voor al, wanneer men niet behoef te vreezen, van door dien weg aan de natuur de kragten te beneemen, welke zy noodig heeft om zig zelfs van dezelve te bevryden; 2°. in zomige stuip- en krampagtige beweegingen, welke men te vergeefs door andere hulpmiddelen poogt te verdryven; 3°. in onmatige en tegennatuurlyke ontlastingen; 4°. in die welke of verminderd of geheel opgestopt zyn

in

in gevolge van eene krampagtige toetrekking der deelen; &c.

Deze verdovende of pynstillende middelen zyn de witte slaapbollen afgetrokken en vervolgens zagtyes opgekookt, het *Opium* of heul-fap en deszelfs verschillende bereidingen. Maar zo veel te gewiffer en zekerder de uitwerkingen dezer middelen zyn, zo veel te meer zyn dezelve te vreezen, zo zy niet met oordeel en op eene regelmatige wyze gebruikt worden. Ook zoude men dezelve veel menigvuldiger kunnen gebruiken, indien wy ligt genoeg hadden, om altoos te kunnen voorzien het aandeel 't welk het zenuwgeftel heeft of moet hebben in eene ziekte, gelyk ook van alle die omftandigheden, in welke hetzelfde gedreigd word, en het goed gevolg zoude als dan ook nog des te ftandvaster zyn, om dat, wanneer wy beter onderrigt waren van den regten tyd om dezelve te gebruiken, wy niet zouden wagten, met ons te bepaalen om dezelve voor te fchryven, tot de hevigheid der pyn ons daar toe noodzaakte, en die toevallen 'er reeds bygekomen en tegenwoordig waren, welke zeer dikwils zo veele verfchrikkelyke ftormen verwekken, dat het byna onmoogelyk is dezelve te verdryven. Eindelyk waare het ook te wenfchen, dat naauwkeuriger waarneemingen, zo al niet op den menfch, ten minfte op de beesten, gedaan wierden, en daar door zy, welke de geneeskunde van den een, of van den anderen oeffenen, het regte gebruik dezer

geneesmiddelen konden leeren, welke verstandiglyk aengelegd en in kleine herhaalde giften gegeven, ongevoeliger wyze de vezelen tot derzelve toon zouden kunnen brengen, ten naaften by gelyk een konstenaar het juiste en nette punt van regelmatigheid van een slinger-uurwerk ontdekt in eene ongevoelige verlenging of verkorting van den slinger.

Het gebruik van deze middelen, welke men ook zomtyds door middel van klistereen toediendt, vordert, dat de maag niet door weder overlaaden zy; men verbied ook het zelve in aanvallen van de vallende ziekte, welke door dezelve tot een beroerte zoude kunnen overgaan, gelyk 'ook in een verval van kragten, welkers oorzaak gelegen is in een verlies van veerkragt der vaste deelen, in eene zwakheid van de maag, en in gevallen van ontlastingen, welke scheidingen van ziekten zyn, &c.

Voor 't overige vervult derzelve vermen-
ging met andere zelfstandigheden, alhier altoos een wezentlyk geneeskundig oogmerk, en 't welk door de regelen der konst is voorgeschreeven, en nooit heeft dezelve tot oogmerk, gelyk dit zeer dikwils in de praetyk der geneeskunde van den mensch plaats heeft, om de zelfstandigheid te vermommen, om dezelve minder onaangenaam, of het gebruik 'er van, gemaklyker te maaken voor den zieke, waar door zomtyds de kragt verandert, of verzwakt, of zelfs te gelyker tyd geheel vernietigd word. Alle vermengingen derhal-

halve, welke wy aanneemen, hebben ten oogmerk om het gebruik dezer geneesmiddelen uit te strekken tot een veel grooter getal van gebreken, en oneindig veel meer aanmerkelijke gevallen; aldus vermengen wy dezelve met *temperende* middelen, met verzaggende ten einde zekere krimpelingen of snydingen te doen stillen, met buikzuiverende, wanneer het voorwerp zo aandoenlyk van gestel is, dat men altoos ontsteking te vreezen heeft, de verdoovende middelen, wel verre van de kragt te verminderen, vermeerderen als dan dezelve, door dien zy de krampagtige toetrekking der afscheidende buisjes der darmen doen ophouden, met uitwaassende middelen, met pisdryvende, met borstmiddelen, met hartsterkende middelen, met zamentrekkende middelen, &c.

Wat heeft de kwakzalvery, trouwloosheid en bedriegery niet al bedagt, en wat is 'er 't welk eene blinde lichtgeloovigheid, gebooren uit den schoot der onkunde en onwetenschap, niet greetig heeft aangenomen en nog steeds greetig aanneemt? toverkunst, geheimzinnige woorden, waar van een toverkragt het vermogen bevestigd in de dolheid, in de gezwollen der oorklieren, in het geneezen van het mankgaan, of 't welk men voor geeft te kunnen veroorzaaken &c. Stalduiveltjes, die de beesten komen oppassen, en die jaloers omtrent die zorg zynde de men-

schen, welke daar in met hun durven deel neemen, tot een slagtoffer van derzelve voorzigtigheid en vermetelheid stellen; geheime zamenmengzelen geschikt voor allerlei soorten van gebreeken, en desgelyks ook alle die ongemakken overwinnende, door welke onderscheide voorwerpen worden aangetaft: zodanige zyn de kinderagtige en belachelyke fabelen en vertelzeltjes, welke men de zwakgeestige en ligtgelovige zoekt wys te maaken. Zy die meerder oordeel en ligt verkreegen hebben, verwerpen welhaast met de uiterste veragting diergelyke denkbeelden, welker vertrouwen bepaald is in den omtrek welke ongelukkiglyk nog al te ver is uitgestrekt, en welke het bygeloof en de onwetenschap nog altoos voor zig behouden zelfs in de meest verligte eeuwen, en zo 'er geneesmiddelen zyn, welke men met den naam van *Specifique* middelen kan vereeten en als zodanige aanzien, geschied zulk niet uit eene vaste overtuiging, dat de uitwerking derzelve standvastig zeker en ten allerklarsten onfeilbaar is, maar om dat eene lange ondervinding geleerd en bevestigd heeft, dat die zelfde uitwerking veel zekerder, veel vermogender, en veel voordeeli-ger was in zommige ziekten.

1°. 'Er zyn zelfstandigheden, welke koortsverdryvende genaamt worden, om dat zy, door de hoedanigheid der sappen der eerste

we-

wegen te verbeteren, de vezelen van de maag en van de darmen tot op eene gepaste graad van spanning te brengen, door in de wegen der omloop door te dringen en aldaar de groove en lymerige deeltjes, welke zy in dezelve ontmoeten, te verdeelen, en door de vrye omloop in alle de vaten en haairbuisjes te herstellen &c, na dat zy door *temperende* en andere geneesmiddelen volgens de *indicatien* voorgeschreeven, zyn voorafgegaan, gewoonlyk de afgaande of tusschenposende koortsën overwinnen, aan welke de dieren even zeer als de menschen onderworpen zyn.

Deze zelfstandigheden zyn de gentiaanwortel, het duizendguldenkruid, de gemeene en de roomsche alssem, het yzerkruid, de duive-kervel of aardrook, de bloemen van de gemeene camille, het zilverschoon, de wortels van zevenblad, en van hertstonge, het vyfvingerkruid, het zaad van waterruit, de bast van den tamarisse-boom en van den esschenboom, van den indiaansche Castanje-boom, de geest van vitriool, de kina, welke ook genaamd word de bast van Peru &c, maar van alle deze koortsverdrijvende middelen, is deze laatstgenoemde, door de bestendigheid en zekerheid van deszelfs goede uitwerkingen ingevolge van een oordeelkundig gebruik, het eenige 't welk zelfs in de geneeskunde der menschen voor een wezentlyk *Specifiek* middel kan gehouden

worden. Men geeft het zelve op zig zelfs of in *Substantie*, het zy by wyze van een slikbrok, het zy in een aftrekzel van gemeen water, of van wyn, en zomtyds in afkookzels van het duizend - guldenkruid en alssem, om de kragt 'er van te vermeerderen; men vereenigd dezelve ook met buikzuiverende, als mede met openende middelen, gelyk de *tartarus vitriolatus*, de zogenaamde Saffraan van staal, gezuivert ammoniaczout &c, wanneer, niettegenstaande alle de oplettenheid welke men gebruikt heeft, om door herhaalde buikzuiverende middelen de uitkomst te doen gelukken, de koortsen nogtans steeds hartnekkig en weerspanning blyven. Eindelijk vermengd men dezelve ook met verzagende middelen, om de werking te matigen, voor 't overige is dit middel altoos te vreezen in zulke omstandigheden, alwaar verhitende geneesmiddelen nadeelig zouden kunnen zyn.

2°. Andere geneesmiddelen verdryven de wormen, en worden hierom worm-doodende, wormverdryvende, of middelen tegen de wormen genaamt.

Het menschelyk lighaam strekt niet zo menigmaalen tot een woonplaats en voedzel aan deze dieren, als de lighaamen der redellooze beesten; men vind altoos verschillende soorten van dezelve in de meeste paarden, muilezels, ezels, ossen, schaapen en bokken &c.

De eene bewoonen de wegen der spysverteering, dat is, het agterste gedeelte van de bek, de flokdarm, de maag en darmen tot aan den aars. Dikwils heb ik in deeze deelen eene zeer groote en verschrikkelyke menigte gezien, voornaamelyk in de drie eerstgenoemde deezer Dieren. Andere neemen de wegen der omloopende zappen in, zy houden zig op in de slagaderen en aderen, en het allermeest in die van den buik, als in de poortader, in de pisbuizen en in de galbuizen &c. welke in den ezel, den os, de schaapen en de bokken, dikwils vervult zyn met die soort van wormen, welke van LINNÆUS *Systemanatur.* 648. *fasciola hepatica* (leverwormen) genaamt worden. Eindelyk zyn 'er ook nog anderen, welke overal hun nest maaken, als in de neus, in de holligheden aan het begin der hoornen, in het bekkeneel, in de ooren, in de longen, tusschen de vliezender darmen, en zelfs buiten den darmbuis in de milt, in het celagtig vlies onder de huid, in de zweeren, daar verrotting by is &c.

De zelfstandigheden, welke deeze doodelyke vyanden kunnen uitdryven, zyn de aloë, de scammonic, de jalappe, de coloquint, de rhabarber, de coraal-mosch, de *gratiola* of godsgenade, duizendgulden-kruid, alssem, het zeeverzaad, of wormkruid, het zaad van rynvaaren, het yzerkruid, averuit, zevenboom, de wortel van vaaren, van essenkruid,

van de boomklim, de lookbollen, alle olien, die geene brandende fcherpte hebben, de azyn, ontbindingen van zouten in water of in aftrekzels van bittere planten, de zuure wy-
nen, de afch van wormen, *Duivels-drek*, de gom fagapenum, de zogenaamde faffraan van metaalen, de kwik, en deszelfs berei-
dingen &c.

Wy zeggen niet, dat elk deezer genees-
middelen eene even gelyke kragt heeft tegen
alle foorten van wormen; want zommige
onder dezelve fchynen zeer vermogende te
zyn tegen de eene, daar zy wederom niet
dan eene allergeeringfte kragt hebben tegen
eene andere foort: aan den andere kant is
het ook klaarblykend, dat wanneer dezelve
onmiddelyk op het infect kunnen worden ge-
bragt, zy ook altoos meer kragt moeten heb-
ben. De vernietiging der wormen, welke zig
in de werktuigen der fpyverteering ophou-
den, en van die, welke uitwendig aan het lig-
haam gevonden worden, moet derhalve veel
zekerder en gemaklyker gefchieden, dan de
verdryving van de zulke, welke in de wegen
der omloopende fappen en in andere afgelege-
ne plaatzen verborgen zyn desgelyks de buik-
zuiverende middelen, welke onmiddelyk het
zaad der wurmen kunnen verdryven, en alzo
ook de wormen zelfs met zig voeren; de bit-
tere middelen, die natuurlyke vyanden van
de meeste derzelve, welke de werkingen
der maag en ingewanden herftellende, en de
spys-

spysverteering bevorderende, nieuwe her-
 voortbrengingen voorkomen, en de hoe-
 danigheid der sappen, welke geschikt wa-
 ren om het leven dezer dieren te on-
 derhouden; veranderen, de olieagtige mid-
 delen, welke deeltjes de lugtpypjes dee-
 zer dieren toestoppende dezelve doen smoo-
 ren en stikken; eindelyk de kwikmiddelen,
 welke het zamenstel van derzelve deelen
 verdeelende en verbreekende, derzelve on-
 dergang en uitroeijing des te zekerder maa-
 ken, en aldus een *Specificq* middel tegen de
 wormen uitleveren. Alle deze middelen zul-
 len met vrugt gebruikt worden ten opzichte
 van die der eerste wegen, terwyl wy ten aan-
 zien der anderen, dezelve niet zo zeker ag-
 terhaalen kunnen in de afgelegene plaatsen,
 welke dezelve aan onze aanvallen onttrek-
 ken, en wy hebben geene andere hulpmid-
 delen om dezelve aan te tasten dan die zelve
 kwikmiddelen, welke van alle de zelfstan-
 digheden, welke men kan gebruiken, en die
 in 't bloed overgaan, die geene zyn, welke
 aldaar de minste verandering ondergaan.
 Betreffende de lever - wormen, welke
 nog meer gemeen zyn in de schaapen, dan in
 andere dieren, dezelve bewyzen de noodzaak-
 lykheid, welke 'er is, om dezelve meerma-
 len, dan men gewoon is, te zouten; en wat
 aangaat de lintwurm, het zaad van rhy-
 vaaren, de coraalmofch, de *gratiola* of gods-
 genade, de scammonie, de engelwortel, de

porcelein, deze laatstgenoemde plant, gedurende eenige dagen als het eenige voedsel gegeven zynde, zyn zomtyds van een goed gevolg geweest; maar het allerkrachtigste en zekerste geneesmiddel is dat, 't welk ontdekt is door den geneesheer NUFFERE na zyn dood gekomen in de handen van den Heer POUTEAU, Leeraar in de genees- en heekunde te Lyon, en na zo veele herhaalde gelukkige geneezingen, welke in 't openbaar geschied zyn, en ik zelfs gezien hebbe; vordert het nut van het menschedom, dat een diergelyk middel niet onbekend blyve. De geneeskunde van het vee zoude waarschijnlijk als dan deeze nieuwe weldaad by alle de anderen, welke zy reeds aan de geneeskunde van den mensch verschuldigd is, kunnen voegen, want welk onderscheid men ook kan waarneemen tusschen de lintworm der honden, en voor al tusschen die der schaapen, welke dunner, enger, gladder, de leedjes minder duidelyk, meer plat en regt &c. hebben, dan de lint worm van den mensch; ik twyfele nochtans niet, of dit specifiek middel in eene gepaste gift gegeven, zoude dezelve kragt hebben tegen dezen allerschadelyksten en verborgen verdelger dezer redellooze beesten.

3°. Zoekt men, of is 'er een byzonder middel tegen de ontsteekingen, men zal hetzelfde vinden in de zuure middelen, in de salpeter, in de campher, zo 'er eenige neigings
tot

tot bederf zy; in de salpeter en de campher te zaamen, indien de ontsteeking met kwaadaartigheid vermengd is; in de kina, als de voortgang der ontsteking zodanig zy, dat men voor het vuur te vreezen heeft; in den azyn vermengd met de tinctuur van tegengiftwortelen, als de boosaartigheid tot een zeer hoogen graad gekomen is, en de Dieren in eene groote magteloosheid zyn &c.

4°. In die omstandigheid, wanneer het vee langen tyd uit de weiden geweest zynde, en gedurende eenige maanden niet dan droog voeder gehad hebbende, aangetaft word gelyk dit dikwils gebeurd, door snydingen veroorzaakt, door steenen, en aanmerkelyke opstoppingen der pis, misschien dat als dan de *Uva Ursi*, de zeep en het kalkwater *specifique* middelen zyn zouden.

5°. Het middel tegen de dolheid in het werk van den Heer de SOLLEYSEL aangepreezen, is een wezentlyk *Specificq* middel, maar die plant, welke genoemd word *anagallis flore puniceo*, in beploegde landen groeit, en geheel onderscheiden is van die, welke men *alfine*, muur of muurkruid, noemt, is een veel eenvoudiger middel.

6°. In de kortborstigheid of vogtige dampigheid werken de zwavel en lood, of zwavel en staal met zo veel zekerheid, dat men niets meerder te verlangen heeft.

7°. In de besmettelyke roode loop, gelyk ook in die, welke doorgaans in zwang gaat, als

als mede in die soort, waar door hier en daar maar een enkel beest word aangetast, werkt de *ipecacuanba* met geen minder vrugt op de dieren, dan by de menschen.

8°. De Salpeter in gemeen water ontbonden en van tyd tot tyd gegeven, is een spoedig en nuttig hulpmiddel in inwendige bloedingen, waar van men de wederkomst in 't vervolg voorkomt door de aangewezenen middelen.

9°. Het afkookzel van houten, spiesglas, slangen-poeder, en de verschillende bereidingen van de kwik, zyn evenzo veele specifieke middelen in de gebreken der huid, gelijk de schurft, het water in de beenen, de klooven, &c. het poeder van doller kervel, of de versche doller kervel, heeft men voor een allervoortreffelykst middel gehouden in de eerst genoemde dezer gebreken, zelfs dan, wanneer deszelfs uitwerkingen uitwendig geen toevlugt meer scheenen over te laten.

10°. betreffende den droes der paarden, die verschrikkelyke ziekte, welkers aart nog even zeer onbekend is aan hun alle, welke daar over handelen, als aan hun, welke eenige kundigheid weerhoudt ten minsten binnen de paalen eener verstandige beschroomtheit, alle de poogingen, welke men gedaan heeft, zyn ten eene maale vrugteloos gebleven. Men heeft de trepaan of beenboor beproeft op verscheide paarden, en dezelve in 't werk gesteld op twee plaatsen, de eene op de

de holligheid van het voorhoofdsbeen, de andere aan het onderste gedeelte van de holligheid der kaak; alle de inspuitingen, welke men gedaan heeft, met zuiverende afvagende middelen, en by vervolg nog heeft voortgezet met oogmerk om de verzweeringen van het snotvlies te zuiveren, en de veerkracht te herstellen, verdeelende en eenvoudige verzagende middelen inwendig gegeven; wryvingen met de kwik en in klifteen en op alle andere wyzen gebruikt; herhaalde buikzuiverende middelen, de *atbiops antimonialis* en de maagde palm, volgens de manier van den Heer MALOUIN gebruikt, het overgehaalde vogt van zweetdryvende houten en vermengd met spiesglas en kwik, de allersterkste afdryvende middelen, gelyk de coloquint en het *elaterium* of het ezels-commerzap, de laurierkers als een bloedzuiverend middel, of schoon zelfs tot de allersterkste doses gegeven, eindelyk het poeder van doller kervel, niets van dit alles is in staat geweest om dit doodelyk venyn te overwinnen.

Het is niet genoeg, dat men aldus overwoogen hebbe die zelfstandigheden, welke men inwendig geeft, omtrent dat geene, 't welk zy zyn in derzelver blykbaare uitwerkingen, in het geene zy, of schadelyks of voordeeligs uitleveren naar maate van de keuze en het gebruik, 't welk men van dezelve maaken kan, in de verschillende vermengingen

gen, welke de konst en boven al eene verligte practyk ons aen de hand geven &c. het is ook noodzakelyk om uit het zelve gezigtspunt de uitwendige of plaatselyke middelen te beschouwen, welker werkingen onder het bereik van het oog zynde altoos minder dubbelzinnig, zekerder en kenbaarder zyn.

Wy stellen in de eerste plaats onder deze geneesmiddelen de niesmiddelen, gelyk ook de kwylverwekkende of kauwmiddelen, de werking van beide deze gemengde middelen bestaat in der daad in 't voortbrengen eener ontlasting, aangemerkt de overvloedige afscheiding, welke zy verwekken; maar derzelve werking, welke zig ontwikkeld en stiptelyk bepaald tot die deelen zelfs, welke dezelve ontfangen, steld ze onbetwistbaar onder het getal van die geneesmiddelen, welke wy nu nog moeten onderzoeken.

Een vlies voorzien van een oneindig aantal van holletjes en blaasjes of klieragtige lighaampjes bekleed naaukeurig de holigheden der neus, de uitstekken en veelvuldige bogtige celletjes en gaatjens van het zeefbeen, de traanbuizen &c; steeds gelyk alle de zachte en byna naakte en ontbloote zenuwvezeltjes, waar mede dit vlies als bezaait is, en welke in de dieren even gelyk in de menschen het onmiddelyk werktuig van de reuk zyn, steeds bloed gesteld zynde aan verdroging, welke een onvermydelyk gevolg zyn zoude van de gestadige

dige aanraking der lucht, worden alle deeze deelen beschermt door een slymerig vogt, 't welk die lighaampjes steeds afscheiden, en te gelyker tyd dat deze stoffe dit vlies ende reukzenuwen nat maakt en bevogtigt, bewaart het dezelve ook voor den indruk van al te scherpe stoffen, en de longen voor den toegang van al te groove stoffen, welke de ingeademde lugt na dezelve zoude toevoeren, zo die niet voor het grootste gedeelte te rug gehouden wierden door de slym in de verschillende wegen en bogten, waar door dezelve heen gaat.

Deze zelfde zenuwen hebben gemeenschap met het vyfde paar zenuwen door de tusschenvlegting van de neuszenuw, welke daar van een tak is, en zig verspreidt door de gansche zelfstandigheid van het snotvlies; de vereeniging en zamenvlegting nu van de twee takken van dit vyfde met het agtste paar, waar door in de paarden de tusschenribbige zenuw gemaakt word, bevestigt de gemeenschap, welke 'er tusschen de reukzenuwen en de werktuigen der ademhaaling plaats heeft.

Laat ons nu vooronderstellen dat een scherp en overvloedig slym op dit vlies werkt, dat zekere sterk riekende dingen of prikkelende middelen aldaar gebragt of gekomen zyn; de sterke beweeging, welke de zenuwen van het eerste paar terstond hierdoor zullen ondergaan, zig onbetwistbaar uitstrekende tot die, welke eene middelyke of onmid

middelyke betrekking tot dezelve hebben, zo zullen de eene zo wel als de andere terstond door die eerst voortgebragte schokking worden aangedaan; en in gevolge van die medelyding of gemeenschap zal ook terstond die kramp of stuipagtige beweeging, welke wy in de Paarden in 't byzonder *proefsten* noemen; men vergelykt hetzelfde met reden met dat geen, 't welk by den mensch niezen genaamd word. De reukzenuwen geprikkeld zynde, zal de borst van het dier zig terstond verwyderen en uitzetten, min of meer sterk en overeenkomstig de werking der lighaamen, waardoor zy zyn aangezet, maar de aanmerkelyke hoeveelheid van lugt al dan ingeademd en wel haast met geweld door eene spoedige en sterke uitademing weder uitgedreeven zynde, terwyl die vloeistoffe in zynen uitgang met geweld door de holligheden, en boezems van den neus gaat, zal onvermydelyk afveegen en met zig voeren, al wat, dezelve in dien weg zal ontmoeten. Aan eene andere kant zal de indruk, welke de zenuwvezeltjes van elk dier holletjes of blaasjes, waarvan ik gesproken hebbe, door die zelfde prikkelende middelen zullen ondergaan, eene overvloediger ontlasting van die stoffen verwekken, waar door die klieren zouden kunnen verstoppt worden, en derhalve moeten wy uit den zamenloop van deeze onderscheidene uitwerkingen oordeelen wegens die, welke uit het gebruik der niesmiddelen moeten voortspruiten. Deze uitwerkingen zyn of

alge.

algemeene of plaatselyke: plaatselyke, wanneer wy dezelve alleen beschouwen ten aanzien der ontlasting en uitdrijving der slym; algemeene ten opzichte van de schudding en schokking, welke op het proesten volgen. Deze geneesmiddelen in het eerst genoemde opzigt beschouwt, zuiveren het snotvlies, en brengen dikwils toevalliger wyze eene nuttige afleiding te weeg voor de naby gelegene deelen, welke door zinkingen bedreigd wierden. In het tweede opzigt, maakt men van dezelve gebruik in gevallen van duizelingen in 't hoofd, ten zy dat de ziekte veroorzaakt wierd door eene al te groote overvloed van bloed in de vaten of boezems van het harde hersenvlies; in zinkingen of verkoutheden in het hoofd en op de borst, in slaapziekten, in eene beroertheid uit te veel slym ontstaande, in eene omstandigheid van een zwaare en moeilyke verlossing, &c.

De niesmiddelen zyn de thym, de yfop, de toppen van orego of wilde majolyn, de lelietjes van den dale, de marjolyn, de basilicum of balsemkruid, de wynruit, de betonie, de wilde nigelle, zeer fyn schrapfel van aloëhout, de verschillende soorten van tabak, de peper, droog vlug ammoniaczout, het poeder van spiesglas, de euphorbium, de *elleborus* of nieskruid, &c.

Men maakt van deze middelen afkookzels of poeders. De afkookzels gebruikt men voor inspuitingen, en de poeders blaast men in de

H

neus.

neusgaten. Het rooken van sterk prikkelende middelen is ook dikwils voldoende en bekleed derzelve plaats. De inspuitingen, en de poeders moet men altoos verkiezen boven het vastmaken in de neusgaaten van *pluimen*, te weeten, de veeren van ganzen, welke men gewoon is in dezelve te steeken en aldaar te doen blyven, na dat men dezelve te voren met laurier - olie besmeert, en met poeder van tabak of peper bestrooit heeft; deze gewoonte moet men veel eer verbannen dan aanneemen, de Paarden worden daar door zeer sterk afgemat, vermits de prikkeling, welke daar door ontstaat, al te lang duurt, en dezelve tot al te sterke en te dikwils herhaalde poogingen dwingdt, en in zo verre ook daar en boven door die vederen een voornaam gedeelte van den weg, welke de lucht zo wel in de inademing als in de uitademing volgt, gesloten word; veel liever zoude men een veder bestrooit met die poeders oogenblykelyk kunnen doen gaan door de neusgaten om eene ligte prikkeling op dat vlies te maaken.

Deeze geneesmiddelen zyn strydig tegen de *indicatie* of aanwyzing, wanneer 'er eene ontsteeking van dit vlies plaats heeft, welkers tekenen zyn, deszelfs roodheid, groote gevoeligheid, en groote hette van de lugt, die uitgeademt word, de koorts, eene zwelling der uitwendige bloedvaten, en het ophouden van alle ontlasting van slym,
&c.

&c. als dan moet men den waazem van verzagtende middelen verkiezen, welke men het dier doet inademen, en zoete en verzagtende inspuitingen, welke in staat zyn om alle die slymdeelen flap te maaken en te verzagten &c.

Wat aangaat de kwyl- of kauw- middelen, derzelve werking op het maakzel van de holletjes of de slymklieren van de mond, en op de kwylklieren is dezelfde als die der niesmiddelen op de blaasjes van het snotvlies. Zy noodzaaken dezelve tot ontlasting door de werking deezer deelen aan te zetten, te prikkelen en te vermeerderen; aldus verschild het grootste gedeelte van deeze middelen niet van die, welke de eerste uitmaaken. Wy zullen ons vergenoegen met by dezelve te voegen de meesterwortel, de engelwortel, de zedoarwortel, de witte steenbreek, de galanga, de myrrhe, het gemeen zout, de lookbollen, de duivelsdrek, welke wy meerder dan alle de ander kwylverwekkende of kaauwmiddelen gebruiken.

Men maakt van dezelve gebruik in linnepopjes of zakjes, of met houte stokjes of blokjes. In popjes, als dan worden deeze middelen tot een grofpoeder gemaakt, en in een linne doekje gebonden in den bek van het dier vastgemaakt, met houte stokjes of blokjes, dan rold men het linne, waar in die middelen zyn, rondom een hout, 't welk dwarsch in den bek van het dier gelegd word, van

den eene hoek tot den andere, gelyk het gebit van een paerd, of dit linnen word alleenlyk tot op een zekere dikte in een gerold, en op dezelve wyze in den bek van het dier geplaatst.

Deeze middelen worden vereifcht wanneer het noodig zy eene zodanige afleiding te bewerken, als die, welke de niesmiddelen kunnen te weeg brengen, als meede in gevallen van afkeer en gebrek van eetlust, vermits zy de zenuwtepeltjes bevryden en zuiveren van die flymerige stoffe; welke dezelve bedekt, en welke zig vermengende met het voeder, ook deszelfs smaak onaangenaam kunnen maaken, zy wekken de gevoeligheid op, en beletten het verblyf van die zelfde stoffe, welke tot een foort van bederf of rotting zoude kunnen overgaan.

Eindelyk zyn deze middelen ook van de grootfte kragt en de uiterfte nuttigheid in besmettelyke ziekten van het vee, zy verweideren, om zo te spreken, de ziekelyke of besmettende deeltjes welke opryzen, zig verspreiden en omzweeven in de lucht, welke de dieren inademen, en beletten alzo, dat zy zig vermengen met de kwyl, en met dezelve in de maag komen, en in diergelyke omstandigheden zyn de allergepaste kwylmiddelen een mengzel van azyn, ammoniaczout en campher &c.

Wy geeven den naam van weerhoudendmiddelen aan die zoort van plaatselyke

ke middelen, welke men in de geneeskunde van den mensch begrypt onder den naam van te rug dryvende middelen. De eerste dezer benaamingen geeft de werking der zelfstandigheden, waar uit deze geneesmiddelen worden zaamengefeld, te kennen, de tweede duid aan derzelve uitwerkingen.

Het algemeene vermoogen van derzelve werkingen bestaat in eene zamentrekking tot eene min of meer sterke graad.

Of zonder op eene gevoelige wyze de natuurlyke diameter of middellyn der vaten te veranderen, versterkt zy dezelve, en stelt zy eenvoudiglyk in staat om wederstand te kunnen bieden aan den toevloed der vogten, waar door zy zouden kunnen overlaaden worden, of die middellyn overtreedden, of te groot zynde, brengt zy dezelve ongevoeliger wyze weder te rug. In het eerste geval komt zy eene te groote verwydering voor; in het tweede hersteld zy dezelve.

Laat ons nu vooronderstellen, dat door eenigerhande oorzaak, hoedanige die ook zyn mag, door eene kneuzing der vleezige deelen, of door eene uitrekking van eenige spieragtige of peesagtige vezelen, of der peesagtige uitspanzelen en banden &c. eene vermindering of verzwakking in de veerkracht der vaten plaats hebbe, waar door het zoude kunnen te vreezen zyn, dat dezelve welhaast door de aandrang der vogten zouden overmeesterd worden; die zelfstandigheden,

welke die uitkomst te keer gaande, de vaten bevestigen in het regt van de vogten te houden in die wegen, welke derzelve rigtlyn hun aanwyft, en voor dezelve onveranderlyk zyn afgeperkt, zullen, om eigentlyk te spreken, verdedigende of verhoed-middelen zyn.

Heeft den aandrang der vogten de wederstand der vaste deelen overwonnen? heeft 'er eene vergaaring van vogten plaats? zyn zy reeds doorgedrongen en dwaalen zy reeds om in verkeerde wegen, zonder nogtans buiten de vaten te gaan, en zonder dat zy nog derzelve staat van vloeibaarheid verliezen, waar door zy nog aan het vermogen der vaste deelen kunnen onderworpen worden? worden deeze door de drukking, welke zy ondergaan, aangeprikkeld? in een woord, begint de verstopping of oversteeping der vaten zig uitwendig te vertonen? die plaatsmiddelen, welke door eene werking geschikt en overeenkomstig met de hulpmiddelen, welke de vaten vorderen om zig te herstellen, zullen als dan bewerken, dat dezelve allengskens tot hunne vorige staat gebragt worden, zy zullen de opgehoopte en afgedwaalde vogten, welke nog verre af zyn om gebruik te maaken van die uitgangen, welke de zydelingsche buisjes hun aanbieden, om wederom in den stroom der omloopende vogten te komen, bedwingen, en deze plaatselyke middelen zullen derhalve zo vee-

veele weerhoudende middelen zyn.

De middelen, door welke men aan deze onderscheide oogmerken kan voldoen, zyn koud water, het wit van eieren, kikvorschot, de slym van het zaad van vlooyekruid en van queen, de nagtschade, de latuw, de porcelein, de huislook, koekoeksbrood of klaverzuuring, de overgehaalde wateren van roosen, van weegbree en van waterplompen, de campher, de salpeter, de vitriool, en de daarvan gemaakte bereidingen, het ammoniaczout, de zuuring, de gemeene azyn, gelyk ook de lood-en vlier-azyn, de roozen-azyn, de roosen-olie en zalf, zwaare wyn, de droeffem of moer van wyn, de bladeren van roode roosen, de bladeren en de beffen van den myrte-boom, de schors van granaat appelen, de bladeren en de vrugten van de Sumach of smak, de vrugten van den cypres boom, de wierook, de aluin, de armenische klei, de gezegelde aarden, de bloedsteen, &c.

De koude van de eene zo wel als van de andere, de zuurheid van de tweede, en de wrangheid van de derde, maaken derzelve kracht uit.

Men bereid 'er van stovingen, smeeringen, en pappen, &c. en men kan dezelve ook koud aanleggen.

Alle de deelen, welke door ontsteeking, door vergaaring of verplaatzing van vogten

en door verstopping gedreigd worden, kunnen door behulp van de meeste dezer geneesmiddelen tegen dezelve behoed en bewaart worden. Het is alzo, dat men voor eerst in gevallen van verstuiking dikwils de moeilijke gevolgen daar van voorkomt door het dier terstond in het water te lyden, indien men dicht by een rivier is, of door dat deel spoedig met koud water te bedden of stooven. Ten tweede, dat men in de behandeling van de verwatering of strammigheid door pappen, welke uit het roet der schoorsteenen met azyn vermengd, of uit eenig ander middel eene genoegzaame graad van zamentrekking hebbende, bereid, zig wapendt tegen eene schadelyke vergaaring van vogten in de beenen, een vergaaring, welke aldaar des te ligter plaats kan hebben, daar die deelen, van het middelpunt van den omloop van het bloed afgeleegen zynde, daar toe altoos meer geschikt zyn. Ten derde, dat men in de verettering der deelen, welke de nagel bedekken en wegnemen zoude, dezelve voorzorg gebruike, om te vermyden, dat de verstopping zig uitstrekke tot de naburige deelen. Ten vierde, dat men door dezelve oogmerken geleid en bepaald worden in gevallen van versche bloedige wonden, welke of door toeval veroorzaakt, of door de hand van den Heelmeester gemaakt zyn, de naby gelegene vaaten bewaare voor den
aan-

aandrang van het bloed, door stovingen rondom die wonden aan te leggen, gemaakt met wyn, met azynwater, met aluinwater, eene ontbinding van vitriool, of afkookzels van wrange versterkende planten naar de verschillende vereischters. Ten vyfde, dat men in de meeste van die ziekten, waardoor deelen van een flap maakzel, gelyk de oogleden, den aars, de scheede, de balzak, &c. worden aangedaan, die zelve deelen versterke, door in dezelve de zamentrekking der vezelen te vermeerderen, gelyk men die toevallen, aan welke derzelve natuurlijke zwakheid hun blootfeld, voorkomt door de zorg, welke men gebruikt, of ten minsten behoort te gebruiken; om dezelve daaglyks met koud water te wassen.

In gevallen van reeds aanwezig zynde ontsteeking en verwydering der vaten, en reeds gemaakte verstoppingen, gebruikt men deze geneesmiddelen als weerhoudende, dog men moet dezelve niet in 't werk stellen, dan in den beginne dezer toevallen, vermits alsdan aan den eenen kant het zamenstel der vaten nog geheel is, en zeer gemaklyk deszelfs veerkragt kan wederkrygen, en om dat aan den andere kant de opgestopte vogten, als nog niet taay geworden, nog gestremt zynde, nog ook sterk geperst en besloten zynde tuschen de vezelen, nog zeer overvloedig of buiten de vaten gestort zynde, men moet

hopen derzelve afdwaling te herstellen, door die vogten uit te dryven in de kleine zydelingsche openingen, welke dezelve eenen weg aanbieden, om in de groote vaten te kunnen wederkeeren, en aldus op nieuw aan de algemeene wetten van den omloop der vogten onderworpen te worden. Wanneer nu de veerkracht der vaste deelen zodanig zy, dat die mondjes en openingen toegerimpeld of gefronst zyn op eene wyze, waardoor aan dat zelfde vogt het regt betwift en geweigerd wordt, 't welk wy voor het zelve moeten tragten te verkrygen, om wederom onder de vogten terug te keeren, is het van het grootste aanbelang, om terstond die krampagtige toetrekking te tragten te verminderen, door aderlaatingen en weekmakende middelen, behoudens nochtans, dat men by vervolg, en als die prikkeling bedaald is, tot ligte te rugdryvende middelen overgaa; want eene spoedige en sterke zamen-trekking de toefluiting vermeerderende en zelfs eene inkrimping der vaten kunnende te weeg brengen, zoude het kwaad op eene onbetwiftbaare wyze doen verzaaren. Zoo nu in tegendeel eene verwydering der vaten niet verzeldt is van eene sterke prikkeling, indien de vaten in eene soort van verlamming, dat is om zo te spreken, zeer verre af zyn van het punt van werkzaamheid en kragt, door welke de terugdryving zoude kunnen

wor-

worden te weeg gebragt, zo kan men niet nalaaften om de werking van zulke dezer geneesmiddelen ter hulp te gebruiken, welke het allermeest gefchikt zyn, om dezelve weder tot zig zelfs te brengen, en gevolgelyk toevlugt neemen, of tot zuure middelen alleen, of tot wrange geneesmiddelen, namentlyk tot die, welke men zamentrekkende noemt, zig intuffchen omtrent de keuze van min of meer fterk werkende middelen steeds fchikkende naar de omftandigheden. Men moet ook des te minder het vermogen dezer middelen in diergelyke gelegenheden verzaaken, daar men zeer veele derzelve met de grootfte nuttigheid gebruikt in veel moeilyker omftandigheden, hoedanige die zyn, alwaar bloedvaten geopend zyn, als in de bloedftortingen, als de vaten verwyderd zyn gelyk in een waare flagaderbreuk, en in aderspatten, en van eene verflapping der fpiervezelen, gelyk in een uitzakking van den endeldarm, &c.

Miffchien is daar en boven de geringe oplettenheid, welke men heeft op de verfchillende ftaat der vaste deelen, oorzaak, dat zomtyds by de menfchen, zo wel als by dieren, de verftuikingen zo hardnekkig zyn. Men haaft zig dikwils om fterke weerhoudende of te rugdryvende middelen aan te leggen, zonder te overweegen de min of meerdere pyn en hitte, welke de gevolgen zyn van deeze verwrikkingen; de ontfteeking neemt toe,

de vogten, wel verre van te wyken en te gehoorzaamen aan de beweegingen, welke zy ondervinden, worden dikker, stremmen en verstoppen steeds meer en meer de vernauwde vaatjes, hier van daan de verharding: of wel in stukken gewreeven en verbrooken door de werking der vaten worden zy ontbonden en de vaten zelfs worden verscheurt, hier van daan de verettering; de Smit verwondert zig hier over, doch zyne verbaastheid, word nog veel grooter, wanneer in het zelfde geval en na eene behandeling geheel en al strydig en tegenovergesteld aan die, welke hem zyne voorschriften, waar aan hy door eene diepe onkunde niet dan al te getrouw was, aan de hand gaven, twintig andere zieke beesten wel haast geheel en al hersteld worden.

Offchoon de geneesmiddelen, waar over wy thans spreken, schynen volstrekt nutteloos te zyn en te moeten verworpen worden, als 'er eenig vogt buiten de vaten is uitgestort, zo zyn 'er des niet tegenstaande ligte uitstortingen, tegen welke zy niet geheel vrugteloos zyn: zodanige by voorbeeld, wanneer de uitstorting van het bloed buiten de vaten een gevolg is eener aderlaating, en in die blaauwe bloedvlekken, welke op kneuzingen volgen en die zig niet verre uitstrekken; zeer dikwils brengd het koud water alleen, of zuur gemaakt door eene geringe hoeveelheid van azyn en spoedig aangelegd,

ee-

eene geheele verdryving van dat vogt te weeg, 't welk na dat het mogelyk met de wateragtige deeltjes, welke doorgedrongen waaren en door middel van de beweging en werking der vezelen, waar door het bedekt en omringd was, vermengd was, weder opgenomen word door de mondjes der opsluppende buisjes, welke het zelve wederom onder de *massa* der vogten brengen kunnen.

Voor 't overige zullen wy hier niet in 't breede uitweiden, om te bewyzen het gevaar, 't welk men te wagten zoude hebben, door zulke vogten wederom na binnen te dryven, welker vermenging in het bloed onbetwistbaar schaadelyk zyn moet, en aldus moeten de te rug dryvende middelen, voor altoos verbannen worden in alle die gevallen, alwaar elk oordeelkundig mensch in tegendeel oordeelt en toefteindt de noodzaaklykheid van het bloed te zuiveren. Men moet dezelve derhalve verwerpen in die gezwellen, welke de scheidings van ziekten zyn in pestilenciaale, in kwaadaartige gezwellen, in de beetten van vergiftige dieren of van dollen beesten, in de vuurige schurftgezwollen &c.

De lichaams deelen der dieren zyn, gelyk wy zo even gezien hebben, niet bevryd, nog van de verandering, welke eene bovenmaatige verstyving en hardigheid van derzelver spiervezelen by hun kan te weeg brengen, nog van ontsteking, welke eene on-

buig-

buigzaamheid en uitrekking vergezeld; nog van pynen, welke door de onregelmatige trekkingen en schokkingen der zenuwvezeltjes van die deelen verwekt worden, nog van eene verandering van de natuurlyke vloeibaarheid en beweging der vogten, die bevat zyn in de vaten en buizen van die deelen, welke alzo zyn aangedaan: men zal derhalve in de geneeskunde van het Vee ook die middelen niet verwerpen, welke ter oorzaake van derzelver eigenschappen verzagende of weekmaakende genaamt worden. Die zelfstandigheden dan, waar van eenige zagte en fyne deeltjes aan den eene kant in de holligheden der vaten doordringende, bereiken de vogten, vermengen zig met dezelve, verdunnen dezelve, en verminderen derzelver vastigheid en dikte, verzagten en ontspannen aan den andere kant de vaste deelen, en brengen ze, door derzelver buigzaamheid te herstellen, weder tot dien juiste graad van veerkracht en spanning, waar door in dezelve eene gematigde wederstand word voortgebracht, en natuurlyke beurtlingsche bewegingen, welke overeenkomstig en geschikt zyn naar maate van die kracht, welke de wederkeerige werkingen aanzet.

Die middelen, tot welker gebruik wy ons in de praetyk bepaalen, zyn laauw water, melk, de bollen en de bloemen van lelien, de bladeren en bloemen van kaasjeskruid, van heemst, en van het wollekruid, de muurbloe.

bloemen, die van waterplompen, de bladeren van beerenklauw; van melde, van bingelkruid, van glaskruid, van kruiswortel, van biete, van vlaskruid, het merg van gekookte appelen, de zemelen, het zaad van fenigriek, vlooye-kruid, lynzaad, de dooir van eieren, kruim van brood, boter, afkookzel van darmen, het merg, het vet van paarden, van bokken en van andere dieren, offe smeer, roofen olie, olyven olie, en olie van zoete amandelen, de flym van lelien, van waterplompen, de heemft zalf, de populier zalf &c.

Betreffende derzelver uitwerkingen, en de gedaante, onder welke wy dezelve gebruiken, zoude men drie foorten kunnen in overweeing neemen; bevattende de eerste de wateragtige, als de stovingen, de wasfingen en de baaden; de tweede, de planten en derzelver flymerige deelen, derzelver merg en zaad, en de pappen, welke uit dezelve bereid worden; de derde de olien, die in welke men die zelfde planten doet koken, het vet, het merg, de boter, de zalven, de stovingen, zalvingen en smeeringen, welke wy met dezelve doen &c.

De ontstekingen, de pyn, heete roosagtige gezwellen, goedaartige knoest-gezwellen, de trekking en styfheid der peefen, der spieren en banden wyzen derzelver gebruik aan, gelyk in tegendeel derzelver gebruik tegen de *indicatie* ftrydende is in koude of

wa.

wateragtige zwellingen, in eene uitstorting der vogten buiten de vaten, in eene dofgevoeligheid van eenig deel, en in eene verflapping en kragteloosheid der vaten, &c. De verzagtede middelen van de eerste soort komen te pas in de allereenvoudigste gevallen, als in die, alwaar de verstopping niet diep gelegen is, en zig tot de bekleedzelen schynd te bepaalen.

Men moet toevlugt neemen tot die van de tweede soort, en tot pappen, in gezwollen, die met ontsteking vergezeld en pynlyk zyn, welke, even gelyk die, tegen welke de terugdryvende middelen volstrekt verboden zyn, geene hoedanigheid hebbende, voor welke wy behoeven te vreezen ook niet vereischen, dat men derzelve rypwording verhaaste, en dat men zig spoede om ze te openen zo dra men de minste schommeling van vogt in dezelve bespeurdt. Ik zal hier nog byvoegen, dat die pappen niet koud moeten worden aangelegd, voor al in den winter, om dat dezelve veel zekerder hunne werking doen, en meerder doordringen, als men ze warm aanlegd; dat men ook die oplettenheid moet gebruiken, dat zy door derzelve dikte geene ondraagelyke zwaarte en ongemak te weeg brengen aan het lydende deel; en dat de drooging, wanneer dezelve minder dik zyn, ligter plaats kunnende hebben, men dezelve versch en vogtig moet houden, door ze met derzelve eigen afkook-

zel

zel nat te maaken, 't welk ingsgelyks noodzaaklyk moet waargenomen worden, wanneer men geene gelegenheid heeft om dezelve dikwils te vernieuwen, om voor te komen, dat door de hitte, welke zy moeten doen, bedaren, en welke hun word medegedeelt, de wateragtige deelen der zelfstandigheden, waarvan zy bereid zyn, niet vervliegen.

Eindelyk doen de vette en olieagtige verzagtende middelen zeer goede uitwerkingen in pynlyke ontstekingen van de peezen, en de banden en gewrigten &c. Men moet dezelve in alle deeze omftandigheden verkiefen boven de flymerige verzagtende middelen. Maar zy moeten geheel en al verworpen worden in eene roosagtige ontsteeking, en in 't algemeen in alle uitwendige ontstekingen, om dat als deze zelfstandigheden oud en fcherp zyn, zy eerder rypmaakende, dan verzagtende zyn zouden, en als zy nog nieuw en verfch zyn, zy door de hitte van het deel wel haast warm gemaakt zynde een zekere graad van fcherpheid zouden aanneemen, 't welk frydig is aan onze oogmerken, in een woord, om dat zy altoos de poren of zweetgaten verftoppende, gewiszelyk ook de uitgangen voor de verftopte vogten toefluiten, welke men in tegendeel voor dezelve moet tragten te openen.

Of fchoon de verzagtende middelen geen ander regt en vermogen fchynen te bezitten,

dan dat, 't welk wy volgens de waarneeming van derzelver meest gewoone uitwerkingen aan dezelve hebben toegeschreeven, zo worden zy nogtans dikwils verdryvende of rypmaakende middelen naar maate van de verschillende wegen, welke de natuur geneigd is te volgen en te verkiesen, om de gezwellen ten einde te brengen. Dikwils ook volgen en voorkomen wy deszelfs oogmerken door verscheide vereenigingen en vermengingen. Alzo geschied het, dat men naar toevlugt genomen te hebben tot het allerspoe digste en kragtigste verzagtend middel, te weeten de aderlaating, met zagte te rugdryvende middelen die geneesmiddelen vereenigd, waar van wy nu handelen, in het begin eener ontsteking, en met verdryvende of ontbindende by derzelver toeneeming, gelyk ook in de omstandigheid van roos en van versche knoest-gezwellen, als wanneer wy ook zomtyds en naar maate het de noodzaaklykheid vereischt, die zelve ontbindende en die zelve verzagte middelen beurtlings verwisselen met rypmaakende, wanneer de ontstekingen eerder schynen geschikt te zyn tot verettering, dan tot ontbinding, met pynstillende, om, de hevige pynen te doen bedaar en &c.

Voor 't overige is my niet onbewuft, dat gelyk alle geneesmiddelen, welke het vermogen bezitten om de oorzaak der pyn tegen

te gaan en te verzwakken, den naam van pynstillende middelen verdienen, ook die zelfstandigheden, van welke ik zo even gesproken hebbe, ten aanzien van derzelver uitwerkingen, in der daad dien naam toekomt. Maar ik wil hier geene andere betekenen, dan die geneesmiddelen, welke verdoovende of pynstillende genaamt worden, aan welke veele Schryvers het vermogen ontkennen, 't welk andere aan dezelve toeschryven, van het gevoel te verfstompen of te beneemen van eenig lydend deel, op 't welk men dezelve aanlegd. Dan wat ook van derzelver werking zy, en op hoedanig eene wys zy dezelve ook oeffenen, dit is altoos zeker, dat derzelver uitwendig gebruik, wanneer zy vereischt worden, met eene wezentlyke kragt werkt; aldus geeven zy, naar de eerste hulpmiddelen, welke de aderlating ons aanbied, ons de allerzekerste middelen aan de hand, om te bedaaren, of geheel te doen ophouden, eene sterke spanning en onlydelyke gevoelens, welker levendigheid de geesten verdryft, de spysverteeringen ontstelt, de sappen bederft, het geheele gestel verzwakt en uitput, en de allergrootste wanorders in de geheele dierlyke huishouding te weeg brengt.

Deze pynstillende middelen zyn het bilsenkruid, de groote scheerling of doller kervel, het mandragerskruid, de *belladonna* of dolmakende nagtschade, de maankoppen of slaap-

bollen, waar uit de *Opium* of heulzap gehaalt word, of waar van het zaad wit is, de olien, de overgehaalde wateren, de afkookzels en de zappen van deze planten, de plyfter van de dollen kervel, de bedaarende balfem, de pynstillende droppels of het *laudanum liquidum* &c. Men vermengd dan deeze middelen, indien men dezelve niet alleen moet gebruiken, met zulke, welke verzagtende zyn; men maakt by voorbeeld pappen van de bladeren dezer planten, welke men plat drukt en vermengd met den olie van roozen of van violen, of met varkensreuzel of met populier zalf, &c.

De te rug of wederindryving en de ontbinding verwekken beide het denkbeeld van een en dezelfde uitwerking, bestaande in de verdwyning eener verftopping of zwelling in gevolge van de verdryving van eene stoffe, welke in eenig deel was opgesloten, maar deeze verdwyning en die verdryving door de tweede dezer middelen, namelyk de ontbinding, te weeg gebragt, is de uitkomst of het voortbrengzel eener werking, welke wezentlyk en in de daad geheel en al onderscheiden is. Deeze werking'geschied niet schielyk; ik zie niet, dat dezelve gelegen is in dat geen, 't welk men eigentlyk zamentrekking noemt, nog ook alleenlyk bepaald is tot die gevallen, by welke de vogten geene zekere dikte en lyvigheid hebben kunnen verkrygen;

zy

zy openbaard zig in tegendeel byna ongevoeliger wyze door eene verdunning der vogten, welke niet konden worden voortgedreeven, aangemerkt de langdurende stillstand, in welke zy door de vaten gehouden waren, welker verharding den loop derzelve belet had, of welker verflapping en werkloosheid de ophooping der vogten begunftigd had; en door de herstelling van de veerkracht van die zelfde vaten, welke als dan de zappen, die verhard en opgehoopt waren, en tot welkers verdeeling de natuurlyke beurtlingsche bewegingen der vaten ook veel toebrengen en helpen, aan den eene kant noodzaaken om voor het grootste gedeelte hunne natuurlyke loop en weg weder aan te neemen, en aan den andere kant, om te ontvlugten door de openingen, welke hun de poren der huid aanbieden, namentlyk door den weg der ongevoelige uitwaaszeming.

De zelfstandigheden, welke in der daad ontbindende middelen zyn, zyn voorzien van deeltjes, welke in staat zyn om door het weefzel van die deelen door te dringen, op welke men derzelve werking laat oeffenen, om eene uitzetting in de deeltjes der vogten te verwekken, de zenuw vezeltjes te prikkelen, en aan te zetten, de beweging der geesten op te wekken, en de zamentrekkende kracht der deelen te doen vermeerderen &c.

Deze zelfstandigheden zyn de wortelen van het kleine speenkruid, van de wilde wyngaard, van wilde comcommers, de bladeren van de groote klitsen, van waterpeper, en van de holwortel, de bladeren en de bloemen van vlier, de bloemen van melilote en camille, de wortel en de bladeren van het groote speenkruid, de zee-ajuin, de zwarte andoorn, de kwylwortel, de wilde vlier, de rosmaryn, de thym, de falie, de lavendel, de wilde thym, de orego, de poley, de marjolyn, de wynruit, de alfem, de yfop, de jenever en laurierbeffen, de peper, de gember, verscheidene speceryen, de vier verhittende zaaden, het dilzaad, de vier ontbindende meelen, dat van linze, van tarw, van rogge, van haver, het lynzaad-meel, het meel van fenigriek of grieksch hooy, het wondwater, brandewyn, wynggeest, de campher, de aloe, de saffraan, de benzoin, de bever geil, storax, ammoniaczout, de drek van koeien, de pis, de zeep, de berookingen van cinnaber en van barnsteen, de waaszem van azyn, de honing azyn, de olie van aardwormen, die van terebinthyn, de lavendel of spyk-olie, de steenolie, de olie van barnsteen, van munt, van rosmaryn, en de laurier-oly, de gom-ammoniac, de *bdellium*, *opopanax*, *galbanum*, *sagapenum*, de myrrhe, de terebinthyn, de pik, de loog van den asch van wyngaardranken, de wynmoer, het kalk-

kalkwater, de levendige zwavel, het zeezout, de balzem van Fioravanti, en de zogenaamde Commandeurbalzem, de balzem van zwavel, de napolitaansche zalf, het *unguentum martiatum* en de heemst-zalf, de de pleisters van meliloten, de eenvoudige *diachylon*, of met de gommen, die van Vigo met kwik bereid, die van de dolle kervel, en het *Emplastrum diabotanon*, &c.

Uit het geen in 't algemeen wegens derzelve kragten en de wyze, op welke de ontbinding volbragt word, is vastgesteld, kan men nagaan, dat derzelve gebruik een' zekere geschiktheid in de vloeibaare en in de vaste deelen vereischt, en dat 'er by gevolg veele omstandigheden zyn, waar in het noodzaaklyk zy, om de deelen voor te bereiden voor den indruk der werking, welke zy door dezelve ondergaan moeten. Dikwils gebeurd het, dat de vogten eene zekere tegenstand aan de vaten biedende, de toefluitende kragt van deeze hier door worde aangezet, en derzelve wederkeerige werking zodanig zy, dat daar door de deeltjes verdeeld en verbroken, en de dikte van derzelve *massa* verminderd worde, zodanig dat zy evenredig worden aan de diameter of middellyn der openingen, welke de verdubbelde beurtlingsche zamen-trekkingen der vaten hun noodzaaken om door te gaan; het is aldus, dat dikwils en zonder eenig ander hulpmiddel de gezwollen

ontbonden worden en verdwynen, en het is ook tot op dit punt, of tot die juiste gesteldheid, dat wy als getrouwe dienaars der natuur deze onderscheidene werkingen moeten trachten weder te brengen, wanneer zy af dwaalen.

Word de verhindering, gelyk in alle heete gezwollen met ontsteeking, veroorzaakt niet door de vogten, welke nog in beweging zyn, vermits de schuuring en de moeilykheid om door te kunnen straalen, welke zy ondervinden, die pynlyke gevoelens en kloppingen, te weeg brengen, maar door de ingetrokkene en gespanne vaten, welkers ontsteeking steeds toeneemt en naar maate van de kragt, waar mede het hart nieuwe vogten naar het verstopte deel aandryft en voortstoot, indien de stoffe, welke ontbonden moet worden niet van dien aart zy, dat deszelfs vermenging met de overige vogten schaadelyk zoude kunnen zyn voor het geheele lighaam, het zy door het zelve te ontstellen, het zy door ingevolge van deszelfs wederkering onder het bloed, het een of ander voornaam ingewand aan te doen, zoo moet men noodzaaklyk terstond de sterke spanning trachten tegen te gaan door het aanleggen van weekmaakende middelen, en de hevigheid der pyn door verzagende en pynstillende tevens. De vaste deelen als dan week zagt en buigzaam geworden

den zynde, vereenigd men, naar dat het de noodzaakelykheid vordert, ontbindende middelen met die zelfde verzagtende, of men gebruikt zulke voor eerst, welke min sterk zyn, uit vrees van anderzints de vaten wederom in dien staat van hardheid te zullen brengen, waar uit men dezelve naauwlyks geholpen heeft, behoudens nogthans, dat men tragswyze en naar maate dat het gezwel begint te verdwynen, tot zulke middelen overgaa, welke meerder ~~kragt~~ en werkzaamheid bezitten. Indien nu eene volkomene goede uitkomst dezer behandeling verhinderd word, gelyk wy dit zomtyds zien door eene kleine hardigheid, welke nog niet verdreeven is, en die voortkomt, het zy door eene indrukking der vaten, het zy door de verdikking van eenig gedeelte der vogten, zo keert men dan eens weder tot de allersagtste ontbindende, en dan houd men weder aan met zulke, die sterker zyn, om deze ontbinding ten einde te brengen. Het is van des te grooter aanbelang dezen weg te volgen, daar alle andere behandelingen strydig zouden zyn met onze oogmerken; ontbindende middelen, die wezentlyk sterk werkende of zelfs gematigd zyn, van den beginne af aan gebruikt, zouden in der daad de toetrekking en vernauwing der vaten vermeerderen, de vaste deelen hier door sterk werkende op de vloeibaare, zouden zy allen doorgang voor dezelve toefluiten en

weigeren, dezelve ontbinden, en alzo de verettering verhaasten, in plaats dat zy door verzagtede of weekmaakende tot eene staat van buigzaamheid gebragt worden, waar door zy, zonder ontfeld te worden en zonder gevaar, eene prikkelende werking kunnen verdraagen, geschikt en overeenkomstig met de aandoenheid van het deel en den aart van het gezwel, daar die zelfde werking dezelve in staat stelt tot noodzakelyke pogingen om de stoffe te verdryven en om dezelve weder te brengen in die wegen, welke hun belet waaren.

Van hoe groot eene nuttigheid ook daar en boven de weekmaakende middelen alhier zyn kunnen, ben ik egter niet genegen om in navolging van eenige beroemde Mannen dezelve te stellen onder het getal der ontbindende middelen. Offchoon zy iets toe brengen tot de verdryving der vergaarde stoffe, offchoon zy in zommige omstandigheden dezelve alleen en geheelyk schynen te weeg te brengen, derzelve uitwerking leert my altoos, dat dezelve mede werkende middelen zyn, aan elk beoeffenaar, die oordeelkundig te werk gaat, door de ziekyke gesteldheid der deelen aangewezen, en alleenlyk geschikt, om in het eerste geval de overwinning der voornaamste geneesmiddelen te bevorderen, en in het tweede die der natuur. Indien het 'er anders mede gelegen en geoorloft was uit de werking

king der plaatselyke middelen en zelfs van die der inwendige met een eerste oogmerk gebruikt, en uit de eerste uitwerkingen afte leiden het vermogen van die zelve plaatselyke en andere geneesmiddelen, ter geheele en volkomene geneezing, en indien men bevoegd was om dezelve ingevolge daar van te plaatzen onder die, aan welke een bestendig en zeker regt van een goed gevolg en uiteinde toekomt, dan zoude zodanig eene verwarring voorzeker al het licht doen verdwynen, 't welk uit de verdeelingen, welke men van de geneesmiddelen gemaakt heeft, voortspruit, en 'er zoude wel haast geene *Classe* dezer zelfstandigheden meer zyn, waar op men vast zoude kunnen staat maaken.

In de koude of langdurende gezwollen is de werkloosheid of slapheid der vaten zodanig, dat zy wyken voor den toevloed der vogten, en dat die vogten door derzelve verdikking aan zig zelve de vryheid van hunnen loop beneemen door de vaten te verstoppen. Hier moeten wy tragten aan den eene kant de ontbinding der vogten te bewerken, en aan den andere kant de natuurlyke beurtlingsche werking der vaste deelen, welke men moet aanzetten in zo verre, dat dezelve verbonden worden om mede te werken tot die zelve ontbinding, en om de rugkeering van die stoffe gemaklyk te maaken. Is de verstopping van een waterzugtigen
 aart,

aart , dan is de veerkracht van het deel , n amelyk , de graad van zwakheid der vaten en de vastigheid of lyvigheid van het stilstaande vogt het punt , van waar wy moeten beginnen , om de keuze te schikken der zoute , speceryagtige of geestryke ontbindende middelen , welke men behoort te gebruiken. Is de vergâaring der stoffe van den aart der knoestgezwollen , gaan de stilstaande vogten tot verharding over , dan is het van eene wezentlyke aangelegenheid om de noodzaaklykheid te overweegen , welke 'er is om dezelve in beweging te brengen en te verdunnen , en deswegens oordeeld men uit de groote , de hardheid en de langdurenheid van het gezwel ; aldus eene meer of mindere hardheid , de meer of mindere verdikking der stoffe te kennen gevende , leid ons en wyft ons aan die geneesmiddelen , welke men verkiezen moet ; en deze zyn in het geval van eene zeer groote verharding gewoonlyk de olien , de harsten , de gommen , en eindelyk de kwikmiddelen ; maar ik moet hier aanmerken , dat zoo dra de vogten te veel ontbloomt zyn van derzelve wateragtig gedeelte , om te kunnen wyken , gelyk zy behooren te doen , voor de werking der vaten , het onvermydelyk is , om met het aanleggen van bevogtigende en weekmaakende middelen te beginnen , ten einde dezelve vatbaar te maaken voor eene ontbinding , welke men vervolgens moet tragten te bewer-

werken, door in plaats van die middelen verdryvende of verdeelende middelen te gebruiken, welke de staat van het gezwel zal schynen te vereifchen. Men zoude daar en boven geheel onnutte en zelfs zomtyds schadelijke pogingen doen, indien men onderneemen wilde, om door dien weg van ontbinding vergaaringen van stoffen te verdryven, welke verharding niet toelaat te geloven, dat 'er eene geschiktheid tot beweging en verdunning der opgeflootene stoffe meer overig is, en waarby het werktuiglyk maakzel der vaste deelen geheel en al ontaart is, en deeze geneesmiddelen ook in diergelyke omftandigheid niet gebruikt worden, dan door zulke beoeffenaars der kunst, welke zeer weinig kundigheid bezitten, en buiten staat zyn om de werking en kragt derzelve naar waarde te fchatten.

Zulke geneesmiddelen, welke de wind- of lugt-gezwollen vereifchen, welke aan het zugtgezwel door derzelve buigzaamheid gelyk zyn, maar van het zelve onderscheiden zyn door derzelve veerkragt, zyn de vlugge en geeftryke. Door behulp van dezelve noodzaakt men de uitgezette luchtdeeltjes, welke door het celagtig weefzel verspreid zyn, de vet-celletjes te verlaaten, welke door dezelve opgezwollen waren. Het is even zoo met de kneuzingen en blaauwe bloedvlekken &c, welke men hersteld door prikkelende middelen van deeze foort. Be-
tref-

treffende de lucht gezwellen of opblaazingen welke in zommige besmettelijke ziekten van het rundvee zig zeer dikwils langs den ruggegraad openbaaren door een gekraak of een zeker geluit niet ongelijk aan dat, 't welk gedroogd parkement maakt, als men het drukt, het zoude vry nutteloos zyn, om daarby te willen gebruiken die zelfde ontbindende middelen, warmte en drooge wryvingen &c. om de verdeeling, de ophouding en de uitzetting der lucht te voorkomen; die opblaazingen, welke eene verzwakking van de veerkracht der vaste deelen, en eene scheiding van de beginzelen der vloeibaare deelen te kennen geven, zyn niet anders dan toevallen, en welke altoos verdwynen alleen door de werking der geneesmiddelen, welke voor de oorspronkelyke ziekte geschikt zyn, wanneer men gelukkig genoeg is, om die te overwinnen.

Het gebruik der ontbindende middelen zig tot zeer veele gevallen uitstreckende, en plaats hebbende op een zeer groot aantal van onderscheide deelen, zo bereid men van deeze zelfstandigheden gorgeldranken, oogwaters, waszingen, stovingen, bettingen, plysters en pappen, waar van zommige onder ons met de byzondere benaaming van derzelve werkingen &c. betekend worden; men vermengd ze, of men versterkt ze de eene door de andere, gelyk men ze ook matigd, wanneer men dezelve vereenigd met weekmakende mid-

middelen, naar de vereifchtens van het ongemak. Derzelve werking is langzaam onder de gedaante van smeeringen en bettingen, meer doordringende onder die van stovingen, van badingen, of van begietingen, langdurender onder die van plysters en van meerder kragt onder die van pappen, &c.

Zy bepaalt zig niet alleen tot het weefzel van de huid. De deeltjes van deezemiddelen dringen door na binnen door middel van de poren der huid, welke dezelve na binnen trekken en opflurpen, die met de poren der watervaatjes gemeenschap hebben, en welke maar al te dikwils dien schadelyke weg zyn, door welke de besmettelyke lighaampjes, welke in de lugt omzwerven, of door den weg der uitwaaszemende pooren van zommige byzondere wezens uitgaan, en de hun naby zynde lighaamen invloeien en doordringen, zommige naaktelyk, andere door eene aanraaking. Betreffende de kwik, deszelfs werkingen verschillen van die der andere ontbindende middelen, in zoo verre deeze laatste eene overvloed van zout-zwavel en vlugge deeltjes bevattende, op de vloeibaare en op de vaste deelen werken, terwyl het vermogen van deeze mineraal stoffe alleenlyk gelegen is, in deszelfs groote deelbaarheid en zwaarte; want deszelfs bolletjes sterk kunnen de indringen in het weefzel der verdikte votten, vernietigen zy derzelve zamenhang en komen de hinderpaalen te boven, en dien graad van

van verdikking, welke zekerlyk de kragt der andere geneesmiddelen zoude hebben te leur gesteld: ook vermengd men al dikwils, ten einde het goed gevolg te volmaaken, dezelve met prikkelende middelen, en door die vermenging bestierd men de werking van het geneesmiddel op de vogten en op de vaten.

Het zoude daar en boven onmooglyk zyn om in eene zo uitgestrekte zamenloop van omstandigheden der ziekten, welke menigmaalen van verscheide tusschenkomende toevallen, meest altoos van veranderingen en verschillende verschynzelen verzeldt zyn, alle de byzondere gevallen te voorzien, door eene omstandige opgaave van grondregelen, dog algemeene leeringen en beginzelen zyn voldoende voor een ieder, die de practyk oordeelkundig en overeenkomstig de bespiegelende kennis weet te beoeffenen. In de zwelling der beenen welke met groote verharding verzeldt is, zal hy de vette boven de geestryke ontbindende middelen verkiezen, om dat de eerstgenoemde meer doordringende zynde, de buigzaamheid der vaten en de verdeeling der vogten zullen te weeg brengen; in de zugt- of wateragtige zwelling van die zelfde deelen, zal hy de andere gebruiken, welker voorname werking bestaat in de pooren der huid te openen, en de natuurlyke beurtlinge toetrekking der vaten te vermeerderen, &c. desgelyks zal hy ook die middelen aanwenden in de kneuzingen, in het

mank-

mankgaan, in de peeskwetzing, die door het beslaan veroorzaakt is, in de trede op den kroon van de voet, in de blaauwe bloedvlekken, welke men niet gewaar word, dan als men de hoef van het paard uitschaaft, en tegen welke de geest van terebinthyn en spyk-olie wezentlyke hulpmiddelen zyn.

In de peesknoopen zal hy toevlugt nemen tot smeeringen en vryvingen, en vervolgens tot ontbindende kwikmiddelen; deze zelfde ontbindende middelen zullen hem ook dienen, om de beenknobbels, de styfheid in de knien, de knobbels aan de waay, de wen- of knobbelgezwellen aan de knie, de zwellung der klieren, de kniegezwellen, en andere uitwassen te verdryven, welke men te voren bereid heeft voor den indruk van derzelver werking, door het aanleggen van ontbindende meelen, met honing vermengd, &c., In een uitstorting van het lidwater, 't welk geschikt is om de beweeging der peezen gemaklyk te maaken, welk vogt gewoonlyk door een verflapping en verwydering der banden van de holligheden der geledingen, stilblyvende staan in den omtrek der gewrigten, en alzo verschillende gebreken der gewrigten voortbrengende, zal hy geefstryke en *aromatique* middelen gebruiken; in het krenken of te sterk rekken der lenden, zal hy pappen uit kruiden bereid, of wel pappen van pik-gom- af harstagtige middelen aan-

K leg-

leggen, gelyk ook in de verrekking of krenking der schouders, indien die geschudde en uitgerekte deelen, niet ontstoken of pynlyk zyn, &c.

Eindelyk zo draa het gebrek van eene algemeen of byzonder ongesteldheid in de vogten zal afhangen, zal hy zig niet, gelyk men tot nog in de practyk der Heelkunde van het vee gedaan heeft, alleenlyk aan plaatselyke middelen bepaalen, maar hy zal ook inwendige geneesmiddelen, welke het gebrek zoude mogen vereischen, aanwenden, &c.

Daar de konst niet overeenstemd met de natuur, zyn alle haare pogingen onvermogende; en daar de natuur, die dikwils alleen alles vermag, in zommige gevallen niet door de konst geholpen word, is zy zelfs onvermogen. De ontbinding is in 't algemeen deszelfs werk, en de verettering, welke na deeze de allernuttigste en aller-voordeeligste uitgang van alle is, is niet minder de uitwerking van eene zelfswerking, welke op gelyke wyze zekere geschiktheden in het gezwollene deel ondersteeld, en in 't byzonder alhier alle die hoedanigheden, welke vereischt worden om de vloeibaare en de vaste deelen van dat zelfde deel tot eene etterstofte te doen overgaan, en om de verandering van het gezwel in eene ver-zweering te weeg te brengen.

Een

Eene verstopping in de allerfynfte of hairvaatjes; eene pynlyke spanning, verdubbelde en vry sterke beurtlingsche natuurlyke beweging en toetrekking der omliggende vaten om de opgestopte vogten te doen schudden en beweegen; de inwendige natuurlyke beweging van die vogten naar maate van de vermeerdering der warmte, welke door de wryving veroorzaakt word, en gevolglyk van de uitzetting der lugt, welke op dezelve werkende en dezelve doende wederwerken op de vaste deelen van hune kant de scheidung doet verhaaften; de verbreeking der verstoppte vaten; de verscheuring van het celagtige vlies op veele plaatzen, ingevolge van de sterke uitrekking, welke het zelve ondergaat; het uitzypelen der vloeibaare stoffe, welke in de kleine vaatjes besloten was, en die nu geopend en verscheurd zyn, gelyk ook de uitstorting der vettige zappen, welke de vernietigde holletjes van dat weefzel niet meer kunnen bevatten; de vermenging van deze vogten en zappen, en van de afgebrookene vliesjes van die holletjes en van die kleine vaatjes op de plaats der verscheuring of verbreeking van het weefzel, namentlyk, in het middenpunt van het gezwel; de vermindering van de spanning van de pyn, en van een gedeelte dier bewegingen naar maate van die verzaaming in eene zelfde holligheid, welke verzaaming aangekondigd word door de zagtheid

heid van het deel en door de schommeling van het vogt, welke behalven dat met vermindering of geheele verdwyning der toevallen, welke de tekenen eener volkomene rypheid voorafgingen, plaats hebben; eindelijk de bederving van die stoffe in de holligheid, waarin dezelve sifftaat, ten zy men terstond voor dezelve eene openingmaake om het deel te bevryden, de ineeting van alle de bygelegene deelen, tot dat de stoffe zig zelfs een' weg gebaant heeft, het zy na buiten door de bekleedzelen, indien deeze, by gebrek der vaten, waar van zy voedzel en leven ontfingen, bedorven of verzwakt zyn, zodanig dat zy voor deszelfs kragt moeten wyken; het zy na binnen, indien de stoffe aldaar minder tegenstand ontmoet; zoanige zyn de middelen en de voortgangen der voortbrenging van dat eendaantig vogt, 't welk, gelyk wy nu gezien hebben, uit veelveeldaanlige en in zommige opzigte *gealmalgameerde* deelen gemaakt zynde, dat geen' is, 't welk wy eigentlyk etter noemen.

Deze etterwording word altoos voortgebracht door eene ontsteeking; maar niet alle ontsteekingen hebben dezelve uitgangen. De eene graad van hitte brengd eene ontbinding te weeg, een andere wederom, by welke alle de vaten van het deel zodanig verstoppt zyn, dat den omloop van het bloed in het zelve is afgebroo-

brooken, en het zelve verftikt is door de uitgestrektheid van dat vogt, is het beginzel van het vuur en van verfterving; 'er moet derhalve in die bewegingen, welke de verettering te weeg brengen, eene zekere ingefpannenheid plaats hebben, welke, als ik my zoo durf uitdrukken, het middelpunt is tuffchen die gesteldheid, welke tot de eerste van die uitgangen lyd, en die, op welke de verfterving volgd.

Die middenftaat kan ook nog verschillen. Wanneer de werking der vaste deelen te fterk is, wanneer dezelve genoegzaam is, of wanneer ze te zwak is.

In het eerste geval is het klaarblykelyk, dat men de spanning moet tegengaan, en de beweging de pyn en de hitte bedaarren. De weekmaakende en pynstillende middelen zullen aan die oogmerken voldoen. Zy zullen de vaste deelen nat maaken en verflappen, zy zullen de ontfteeking verminderen, en den voortgang paalen ftellen, en zy zullen de verftikking voorkoomen; een gedeelte der opgestopte vogten zal de vryheid van deszelfs omloop weder verkrygen, het andere zal die verandering ondergaan, waaraan eene gematigde beurtelingsche toetrekking der vaten hetzelve onderwerpen zal, zelfs zullen zy de ontlasting na buiten gemaklyker maaken door de bekleedzelen zagter te doen worden, &c.

In het tweede geval is het genoeg om het

goed gevolg dier zelfsbeweeingen te helpen, of liever om derzelve uitwerkingen te verhaasten, dat men de inwendige warmte van het deel onderhoude, het zy door het zelve te bewaaren voor den toegang en den indruk van de lucht, het zy door op het deel te behouden het uitwaazemende vogt, 't welk zig daar en boven als dan met de opgestopte stoffe vermengende, dezelve meerder vloeibaar en beweeglyker maakt, en dit is het oogmerk, 't welk men dikwils bereikt, van alle soorten van plaatselyke middelen zonder onderscheid, welke men op het gezwel legd, en die in staat zyn om de porren te stoppen.

In het derde geval eindelyk, naamelyk in die omstandigheid alwaar de werking der vaste deelen te flauw en te zwak is, of van eene verdikking der vast gezette stoffe, of als dezelve opgehouden word op eene plaats, welke weinig bloedgesteld is aan de kloppingen der vaten, of van eene verstopping, welkers langzaame aanwas de uitwerking der vergaaring der stoffe is, &c. is het nodig eene ontsteeking in het deel te verwekken, de vaste deelen te prikkelen, aan te zetten, en dezelve tot beweelingen op te wekken, welke overeenkomstig zyn met dat geen, 't welk men van dezelve vorderen moet, en in een woord dezelve in staat te stellen om op de stilstaande stoffe op zo eene wyze te werken, dat dezelve gescheiden en ontbonden

worden, en by gevolg moet men als dan toevlugt neemen tot kragtige en zelfs prikkelende middelen, naar maate het de nood vereifcht.

De weekmakende en pynstillende planten, de bloemen van witte lelien, de vygen, de zuuring, de dooir van eieren, pappen van knollen, van terwen en roggen brood, van gerst, lynzaad, haver &c. gekookt in water, in bier, in melk, of in afkookzels van weekmakende planten, en de heemftzalf &c. zullen aan de eerste *indicatie* voldoen.

De honing, de boter, het merg der beenderen, de was, de olie, het vet of smeer, de pik, de harft onder de gedaante van een plyfter, de *unguentum basilicon* &c. zullen aan de tweede beantwoorden.

De zuurdeeg van tarw, de bollen van knoflook, van zee-ajuin, en uyen, de meft van koeien, van bokken, van varkens en van duyven, vet en olien, die zeer oud zyn, de gommen *ammoniac*, *elemi*, *galbanum*, *bdellium*, *opopanax*, *sagapenum*, de *emplastrum diachylon cum gummi*, die van de *galbanum* met de saffraan bereid, &c. zyn die plaatselyke middelen, welke men moet verkiezen om aan de derde *indicatie* te voldoen; en indien de verzwakking of verflaauwing der vaste deelen zodanig is, dat deze geneesmiddelen nog geene genoegzaame kragt en werkzaamheid hebben, om dezelve te brengen tot dien graad van werking, waar toe het van aangelegenheid kan zyn

dezelve te noodzaaken, als dan neemt men zyn toevlugt tot de *euphorbium*, het mostaardzaad, de spaansche vliegen, &c.

Deze laatstgenoemde sterk prikkelende middelen zyn zomtyds van een zeer groot nut om eene stoffe te bepaalen, welke zig door eene zwelling naar buiten vertoond, maar welkers overgang en schielyke uitstorting na binnen en op de voornaamste ingewanden binnen zeer weinig tyd de dood der dieren zoude kunnen veroorzaaken. Dit is het, 't welk ik in eene besmettelijke ziekte van het rundvee ondervonden hebbe; door eene gelukkige verplaatzing van binnen naar buiten openbaarde zig de bedorve en kwaadaartige stoffe der ziekte met eene vergaaring of neêrsetting der stoffe aan het onderste gedeelte van een der voeten van het dier, maar eene ongelukkige en spoedige verdwyning daarvan veroorzaakte den dood der zieke beesten in minder dan twaalf uren; het schein my toe hier inne te kunnen voorzien, door het aanleggen van blaartrekkende middelen op het deel; en in der daad dezelve verwekten aldaar eene zeer sterke ontsteking; de stoffe wierd daar door op die plaats gehouden en eene regelmatige behandeling eene verettering te weeg gebragt hebbende, wierden alle die beesten hersteld, en aan de landlieden wedergegeven.

Doch wat hier ook van zy, de werking van alle deze geneesmiddelen zal voorzeker de

de rypwording van de gezwellen bevorderen, mits dat dezelve geschikt zyn naar de gevallen en omstandigheden, waar naar het gebruik en de vermenging moeten bepaald worden. Men versterkt dikwils de eene door de andere. 'Er zyn 'er, die veel eer medewerkende, dan wezentlyke of oorspronkelyke middelen zyn; men gebruikt ze meest altoos onder den naam van vervangende middelen, en in 't gemeen schynd het, dat men in de bereiding van het grootste gedeelte dezer zelfstandigheden de pappen verkiezen moet. Hoe minder deze bereidingen, welke daar en boven de bekwaamste zyn om de warmte te bewaaren, en welke minder hard, en minder kleevende zyn, dan alle andere bereidingen, zwaar en zamengesteld zyn, des te sterker zal derzelve wezentlyke kragt en werking zyn, voor al wanneer dezelve niet te vogtig of te koud zyn. Ik moet hier nog by voegen, dat de ettermaakende smeersels, welke men zo zeer gewoon is te gebruiken in de behandeling van het vee, zonder de voorzorg om het deel te dekken, zeer weinig de natuur te hulp komende, de rypwording als dan altoos veel langzaamer geschied, dan wanneer het gezwel voor de uitwerkingen van de lugt beschermd is.

De vette of smeerige middelen onder de pappen vermengd, of welke men op eene verzwearing legd, welks rypheid na by is, eer dat men 'er die zelfde pappen wederom

aanlegd, verflappen de bekleedzelen, en maaken de opening van het zelve gemaklyker: maar als de deelen schynen over te hellen tot verrotting en tot versterving, moet men zig volstrekt van dezelve onthouden.

In zeer grootekneuzingen, welke tot verettering moeten overgaan, is het goed zulke rypmaakende middelen te gebruiken, welke het meest in staat zyn om de inzakking der gekneusde vaten te herstellen, ten zy dat eene zeer aanmerkelyke ontsteeking of tegenstand voortekenen zyn eener naby zynde verstikking, en als dan moet men zig alleenlyk bezig houden met de zorg om dezelve te doen stillen en bedaaren, het zy door de aderlaating, het zy door het aanleggen van pynstillende en weekmakende middelen. Dikwils moet men ook in diergelyke omstandigheid om eene al te groote verettering te vermyden, aan den eene kant tragten de ontsteeking der omliggende deelen te verdryven, en aan den andere kant eene verettering verwekken in het midden punt dier ontsteeking; men kan dit oogmerk bereiken door de vereeniging van rypmaakende met weekmakende middelen.

Voor het overige heeft het goed gevolg der eerstgenoemde middelen en onder dezelve die, welke de allerkragtigste zyn, ten aanzien van zulke ettergezwellen, welkers middenpunt van verettering zeer diep gelegen is, of als 'er eenig vreemd lichaam in het een
of

of ander deel gebragt zy, van den kant der Heelkunde van den menſch, dezelve den naam van uittrekkende plaatselyke middelen doen verkrygen. Het is egter niet alzo met dezelve geleezen, dat deze geneesmiddelen het vermogen zouden bezitten van uit te trekken. Zy hebben de kragt van te prikkelen, te ontſpannen en week te maaken, en by gevolg om den voortgang der etterverzaaming te bepaalen naar die plaats, op welke men dezelve aanlegd, en aan den anderen kant eene verettering te weeg te brengen, welke in ſtaat is los te maaken of na buiten te trekken de ingebragte vreemde lichaamen, en welke verettering dikwils alleen word voortgebragt door de ontſteeking, welke die zelve lichaamen verwekken. Men moet ook in agt nemen, dat zo draa 'er verharding plaats heeft by een diep ettergezwel, het met gevaar vermengd zoude zyn zig terſtond van ſterke rypmaakende middelen te bedienen: voor al indien die verharding eene geſchiktheid tot een kreeft-gezwel voorſpelde, moeten de weekmaakende in ontſpannende middelen te vooren gebruikt worden. In der daad wat zouden dezelve kunnen uitwerken op een weefzel doortrokken van eene verharde dikke ſtoffe, welke de werking der allerfynſte ſlagadertjes beteugeld? Zy zouden eene krampagtige toetrekking van dezelve kunnen veroorzaaken, waar door de verharding ende tegenſtand zoude vermeerdert worden.

Be-

Betreffende de klieren: byna even zeldzaam worden in dezelve verzweeringen voortgebracht, als de verstopningen van dezelve gemeen zyn: maar zo de ontsteking derzelve zodanig zy, dat zy schynen over te hellen tot dien uitgang, moet men dien tragten te bevorderen door het aanleggen van de allerdoordringenste rypmaakende middelen, des te meer, daar deze lichaamen, door een zeer dik vlies omwonden zynde, veel minder zyn bloot gestelt voor de werking der plaatselyke middelen.

De verzweering aanwezig en de verzameling van etter reeds gemaakt zynde, verandert deszelfs opening het zy door de natuur, het zy door de konst, deszelfs benaaming, en als dan noemt men dezelve een zweer. Aen de etterstoffe de zorg overlaaten om zig eenen weg na buiten te baanen, is even zo veel, als het dier bloot te stellen aan de gevaaren, welke 'er ontstaan kunnen, wanneer dezelve naar binnen doordringd; dit is aan die stoffe den tyd gunnen om holligheden te maaken, om vereeltheden voort te brengen, welke op de pypzweeren volgen, en om eenen schadelyken indruk te maaken op peesagtige uitspanzels, wanneer dezelve de zitplaats van het gezwel zyn, of op de tedere werktuigen, als het gezwel aldaar dicht by gelegen is; dit is aan die stoffe de middelen bezorgen, om, in gevallen van deszelfs kwaadaartigheid, de be-
fmet.

fmetting over te brengen in de *massa* van het bloed. De omftandigheden, by welke wy de stoffe aan zig zelfs overlaaten, en aan dezelve toestaan, om zig eenen uitgang te verschaffen, egter steeds voor ons behoudende het regt om over deszelfs werking te oordeelen en de uitwerking voor te komen, zyn derhalve zeldzaam. Zy bepaalen zig in 't gemeen tot ligte en uitwendige vergaaringen, tot ettergezwellen, welke gelegen zyn in klieragtige deelen, en die weinig gevoel hebben, tot alle de zulke, welke wederstandbiedende *basis*, gelyk men dit by voorbeeld altoos waarneemt in de beengezwollen der paarden, niet zoude kunnen worden weekgemaakt, dan door het verblyf van den etter, als zynde dit het kragtigste en vermogenste rypmaakende middel van allen, ook daar en boven het eenige werkend middel, 't welk in staat is, om in de klieragtige lichaamen, welke voor een gedeelte ontbloot zyn van 't celagtige weefzel, de banden te verbreeken, welke de verschillende punten der ettermaking van een scheiden en dezelve tot een te doen worden.

Dan hoe het hier ook meede gelegen zy, geen onderscheid ontdekt ons gezigt, wanneer wy het zelve vestigen op eene wond, by welke de verettering begint, en op een ettergezwel, 't welk geopend is. Ik zie in beide deeze verzweringen een witagtig vogt, min of meer ongelyk, dik en lymmerig, maar van een vernielende aart, voort-
ge-

gebragt door de vogten, welke de vaten en derzelver tuffchenruimtens verftopten, en ik kan nog eene hervoortbrenging, nog eene hereeniging hoopen, waar toe myne poogingen en myne wenfchen ftrekken moeten, als voor zoo veel ik de bron zal hebben uitgeput, door een volkomene doorftraaling te weeg te brengen, en de ontbinding van eene menigte van zeer kleine buisjes, welke verfcheurd waren, als dan zal op de ontlafting van dit vogt de toevloed volgen van een voordeelig en heeland zap, 't welk aangebragt word door die vaten, welke buiten ftaat waren, om het zelve aan te voeren, aangemerkt de drukking, welke zy van den kant der andere verftopte vaten ondergingen. Dit zap is niet anders dan een balfemagtig, zagt vogt, 't welk niet met klonters, nog ook ftinkende is, dezelfs kleur is altoos wit, dog van alle de tekenen, welke dezelfs aanwezigheid aankondigen, is 'er geen zekerder en minder twyfelagtig, dan de uitbotting van die kleine kortjes van die vleezige tepeltjes, welke men op den grond van het zweerende deel ontdekt, en welke hetzelve wel draa vervullen, indien dit vogt zonder verandering blyft vloeien; indien die zelve grond, onder te lange te veelvuldige en zonder behoorlyke oplettenheid gedaan wordende verbindingen, niet word bloot gefield voor den indruk van een koude lugt, waar door die kleine buisjes, uit welke dit vogt uitzypert, op eene zichtbaare wy-

wyze gerimpelt en toegetrokken worden, en aldus aldaar de voedende zelfstandigheid te schielyk verdikt en aanleiding tot nieuwe verstoppingen gegeven word; indien door het onbedagtzaam inbrengen van de steekwieken van een aanmerkelyke dikte en hardheid den loop niet gestremt, of zelfs eene terugvloed verwekt, en de overstemming en vereeniging, welke zig tusschen de deelen zoude herstellen, niet vernietigd worde; eindelyk indien door eene lompe en onbedreeve hand het begonne werk niet gestadig word afgebroken, namentlyk, die teedere en uitspruitende deeltjes, welke zig vertoonen, het zy door met geweld afterukken het verband, 't welk dezelve bedekt, het zy door de verzwearing op eene ruwe wyze te zuiveren en af te veegen, in zoo verre dat 'er bloed word uitgestort, zonder agt te geven op de verwoestingen, welke die onmeedogende wryving veroorzaakt in de kostbaare grond of beddingen, welke aldaar voortgebracht wierden.

Zoo haast de vryheid van den toevloed van dit zap de strenge voorwaarde eener weder-uitspruiting of hervoortbrenging zy, moet men alle de beletzelen, welke dezelve kunnen hinderen, tragten te overwinnen.

Een oplettend onderzoek van den staat der verzwearing doet ons die beletzelen kennen, over welke de natuur zig in de noodzakelykheid

heid gebragt ziet om te zegenpraalen, en wyft ons dat soort van hulpmiddelen aan, welke kunnen medewerken ter bevordering van deszelfs werking en oogmerken. Ontstaan deeze hinderpaalen door eene hardheid in den grond of in de oppervlakte van de holligheid, zo gebruikt men om dezelve te verdryven zulke middelen, welke in der daad ettermakende zyn, gelyk de *basilicum*; maar word de stoffe tegen gehouden in de omliggende vaten door eene beletzel in de doorloop, of hebben wy niets anders te bevorderen, dan de ontbinding en verbreking der gedeeltens of overblyfzels der vaten, welke zyn voortgebragt door de eerste poogingen der verettering, zo zal men dit oogmerk onbetwiftbaar bereiken door middel van ontbinding.

In het eerste geval maakt men gebruik van weekmakende middelen, gelyk de olie van zoete amandelen, van St. Janskruid, de roosfen olie, de heemst-zalf, en in het tweede de *styrax*, de balssem van ARCAEUS, of van het in de praetyk meest gebruikelyke ettermakende middel, te weeten, een mengzel van den olie van St. Janskruid, dooren van eieren en van terpentyn; 'twelk men naar maate het noodig is tempert door 'er eene grootere quantiteit olie by te doen, of 't welk men sterker maakt door die hoeveelheid te verminderen, en 'er eenige geestryke vogten by te doen, gelyk de brandewyn, &c.

De eerste dezer geneesmiddelen de wanden

den der verzwearing weeker maakende, zullen de ontlasting der zappen in de zweer bevorderen. Zy zullen wel dra eene goede verettering te weeg brengen, welke wy verlangen, voor al indien wy door behulp van het aanleggen van uitwendige weekmakende of vereischte ontspannende middelen, het zy in pappen, het zy in zalvingen of smeerzels, het weefzel der in den omtrek verstopte vaten ontspannen, gelyk als wy in gevallen van prikkeling of ontsteeking de pynstillende of eenvoudiglyk verhoedmiddelen gebruiken.

Het is nogtans van aangelegenheid hier aan te merken, dat men bevreesd moet zyn voor de gevolgen, welke door het langdurend aanhoudend gebruik dezer olie-agtige geneesmiddelen veroorzaakt worden: door de wanden en mondjes der geopende vaten, met welke de grond van het zweerende deel voorzien is, te ontspannen en in een soort van werkloosheid te brengen, zouden zy onvermydelijk aanleiding geven tot het uitspruiten van weelig vleesch, 't welk altoos te vreezen is. Men voorkomt deze uitwerkingen, door zig van die middelen te onthouden, zo dra men goed vleesch ontdekt, en door in derzelver plaats te gebruiken balsmagtige middelen, en zomtyds zelfs eenvoudiglyk droog plukzel, 't welk de overtollige vogtigheid intrekt, en 't welk door een soort van zeer ligte drukking de al te weeke en slappe openingen der vaten bekwaam maakt,

L

om

om de al te groote toevloed van zappen te kunnen tegen gaan.

Ik voege hier nog by, dat men zig nooit van vette en weekmakende middelen moet bedienen, wanneer 'er verzweeringen of wonden zyn in peesagtige deelen, of in derzelver uitspanzels, of in beenagtige deelen. Men kan met dezelve den omtrek derzelve voorzien, maar, daar de aangroeiing van deze witte en wateragtige deelen moet voorgegaan worden door een scheiding of afschilfering, welke word voortgebracht door de verdrooging van derzelver oppervlakte, moet men alle zulke middelen verwerpen, welke zouden strekken om te verzagten of week te maken, en een bederft te weeg te brengen, waar tegen men met des te grooter zorgvuldigheid door geeftryke balfemagtige middelen derzelver weefzel moet beschermen, daar zy aan dezelve maar al te zeer zyn blootgesteld, aangemerkt het gebrek der natuurlyke beurtelingsche bewegingen der vaten, als zynde de slagaderen aldaar in een veel minder getal, dan in de vleezige deelen.

Betreffende de eigentlyke of wezentlyke ettermaakende middelen, naamelyk het gewoone ettermaakend middel, de balsmen, de *Styrax*, &c. Zy onderhouden de werking van het vleesch: door dezelve worden de kleine vaatjes aan den eene kant aangezet om zig te bevryden en te ontlasten van die stoffe, welke aldaar nog zoude

de

de kunnen overig zyn, en aan den andere kant om zig af te scheiden van derzelve afgescheurde uiteindens, welke zy door herhaalde kleine stooten voortdryven, als even zoo veele ligte korsten of roofjes, welkers afval te bevorderen van een wezentlyk nut is: zy bereiden derhalve door de verettering, welke zy verwekken, de wegen voor den toevloed van het herstellend zap, en het is aldus, dat men in goedaartige verzweeringen, offchoon zy door derzelve uitgestrektheid en diepte zoo verschrikkelyk zyn, als die, waar van een paard (*) van den Cardinaal de ROCHECHOUART gelukkiglyk genezen is in de zieken-stallen dezer schoole, door deze

---

(*) Dit dier had eene verzweering zo groot, als de bol van een hoed, zynde de geleeding van de dey in de heupen-beens holligheid geheel en al bloot en geopend. Deze zweer was het gevolg van eene vergaaring, welke eene sterke kneuzing was voorgegaan en die zeer kwalyk was behandeld door een smit van *Chambery*, welke gemeend had met tot de opening overtegaan alle de zyden of wanden en den geheelen grond te moeten wegneemen. Wy hebben de voorzorg gebruikt, van de oppervlakte van het been en de banden met geeftryke middelen te behandelen tot op de afschilfering, welke korten tyd daar na geschiede, en de ettermaakende middelen volbragten al het overige.

ze zelfstandigheden alleen, en door middel van een gepast verband eene volkomene wederaenwas, gevolgd van een volmaakt lidteken, verkrygd.

Maar de beletzelen, welke de ettermakende middelen overwinnen, zyn niet altoos de eenige, welke de natuur tegen staan en denzelve kunnen doen bukken; 'er zyn verzwearingen, welker soort, aart, eigenschap, en verschillende zamenloop de allersterkste en de allerkrachtigste middelen vereifchen.

In 't algemeen hangen de gebreken der etterstoffe af, of van een geheel bederf der vogten, en in dat geval is het niet mogelyk dezelve tegen te gaan, dan door de oorzaak sterk aan te tasten met inwendige middelen; of van eene verschillende vermenging der zappen, en van de heerschende kragt van die, welke 'er een gedeelte van uitmaaken, en als dan heeft deze zelfde smeerige stoffe, welke beladen is met vet-vlokjes en met ene *ichoreuse*, slymerige en bloedige stoffe, op verre na die hoedanigheden niet, welke tot eenegoede verettering vereifcht worden; of eindelyk van deszelfs ophouding op eene plaats, alwaar zy zig vormd, en van de ontsteking, welke daar by kan tegenwoordig zyn. Hier van dan die graad van verdikking en scherpte, welke zy verkrygd, in zoo verre, dat daar door zomtyds boosaartige verzwearingen worden voortgebragt. Met by deze verschillende bedervingen de beletzelen te voegen, welke kunnen veroorzaakt

wor-

worden door de overblyfzels of verbrokene gedeeltens der vaten, welke, als zo veele doode deelen door den etter ontbonden, en egter nog vastzittende, meer of min taay en vasthoudende, en meer of min moeilyk zyn om te verbreeken, zullen wy in weinige woorden hebben by een gebragt dat geen, 't welk de grond van een' verzwearing kan bederven en verstoppen, en alle de middelen van weder-aangroeiing en hereeniging kan verwyderen.

Zodanige zyn derhalve de verschillende voorwaarden, van dat geen 't welk wy afvaging noemen, en om tot dezelve te geraaken, zyn wy verbonden of om de dikke lymrige stoffe, op welke de vaten geene genoegzame werking doen kunnen, te ontbinden en te verdunnen, of om den toevloed van een al te scherp wateragtig vogt, waar door de vaten verzwakt wordende, sponsagtig, week, slymerig en overtollig vleesch uitspruit, te bepaalen, of om het afvallen der wanschikkelyke overblyfzels te verhaasten, welke de verbrokene, weeke, ingedrukte en doode vaste deelen ons vertoonon, of om de werking der oorzaken van bederf of verrotting tegen te gaan, dezelve te voorkomen en 'er de vogten tegen te bewaaren.

Het eerste oogmerk zal men bereiken door middel van een oordeelkundig gebruik van zulke vogten, welke min of meer aangezet of sterk zyn, naar maate het vereischt worde en noodzaaklyk zy om de vaste deelen aan-

tezetten om zig te ontlasten van de stoffe, met welke derzelve uiteindens kan bezet zyn, of alleenlyk om te verdunnen en te ontbinden die, welke aan derzelve oppervlakte verblyft en zig ophoud. De afvagende middelen, waar door wy deeze uitwerkingen verkrygen, zyn de afkookzels van de bladeren van alssem, agrimonie of edel leverkruid, van kalfsvoet, de groote klitsen, betonie, de lisch, de witte andoorn, munt, duizendblad, tabak, den walnootboom, de brandnetels, de braambezen, de waterlook, het kalkwater, het aluinwater, het zee-water, de pis, het azyn-water, de loog van den as van wyngaardranken, het wondwater, &c. Men maakt van deze middelen inspuitingen, wassingen, stovingen, &c.

Men zal aan de tweede *indicatie* voldoen door het gebruik van die zelfstandigheden, welke eerder toevalliger wyze, dan eigentlyk afvagende middelen zyn, namentlyk door behulp van zulke, welke men haald uit de *Classe* der zuurbreekende of opdroogende middelen; daar deze aan den eene kant de sal te overvloedige vogtigheid na zig trekken en inzuigen, en aan den andere kant de vezelen en vaten, aangemerkt derzelve natuurlyke zamentrekkende kragt, verkorten, toefluiten en rimpelen, op eene wyze, dat dezelve gesterkt worden tegen eene

eene nieuwe toevloed van dit schadelyk en overtolligzap. Deze zelfstandigheden zyn droog plukzel, de aloë, goud- of zilverglid, mastix, spiegelharst, &c. Men bediend 'er zig van onder de gedaante van poeders &c.

De afscheiding van de overblyfzels der verettering word te weeg gebragt door prikkelende afvagende middelen, welke de vaten aanzettende en opwekkende, derzelve beurtlingfche natuurlyke beweging opwakkeren en vermeerderen, en door dezelve te dwingen en te bepaalen tot herhaalde fchokken tegen de doode deelen, zullen zy noodzaakelyk het afvallen derzelve veroorzaaken. Deze afvagende middelen zyn de klip-aluin ruuw of *gecalcineert*, spaansch groen, spiesglas, de balssem van Tolu, de *bdellium*, de campher, de *galbanum*, de gom *copal*, de gom *elemi*, de gom *anime*, de honing, *sagapenum*, het ammoniac-zout, de *styrax*, het gemeene zout, de azyn, de vitriool, het poeder van zevenboom, oker, of berg geel, *butyrum saturni*, de balssem van Fioravanti, het *emplastrum divinum*, dat van de Tabak, *elixir proprietatis*, de campher-olie, de geest van terpentyn, de tinctuur van myrrhe en aloë, de apostel-zalf, de groene zalf van Charas, de groene balssem van Metz, het *unguentum Aegyptiacum*, &c.

Indien nogtans die korsten of rooven zo aenmerkelyk zyn, of het vogt in zulk een'

graad van verdikking, dat de aendoenlyke deelen onttrokken en bedekt zyn voor de werking dezer geneesmiddelen, of dat de wederstand van deze vreemde lighaamen sterker is, dan de pogingen en de toetreckende bewegingen der vaten, dan kan men derzelver verbreeking niet verwagten, dan van de werking van die zelfstandigheden, welke klaarblykelyk sterker zyn, en wy zullen die middelen vinden of in de zeker werkende kragt van het vuur zelfs, of in die der inknagende of doorbytende middelen, gelyk de *aqua phagedænica*, het oogwater van *Lanfranc*, *oleum tartari per deliquium*, *mercurius sublimatus corrosivus*, *præcipitatus albus & ruber*, *solutio mercurialis*, *butyrum antimonii*, &c. welke doordringende, verbreekende en een gedeelte doorknagende van die deelen, welke die bedekten, die levend en aendoenlyk zyn, de zagter werkende en min sterke afvagende middelen, welke men in derzelver plaats zoude gebruiken, in staat stellen om op dezelve een' indruk of werking te doen, waar door de vernietiging van de andere moet volbragt worden.

Wat eindelyk de stinkende en kwaadaartige zweeren belangd, welke verzeld zyn van eene kwaade gesteldheid van het geheele lichaam, of van een plaatselyk gebrek, als van eene geschiktheid tot ontsteeking in het zelfde deel, of van de aanwezenheid van een scherp en bytend vogt, 't welk door des-

deszelfs schadelyke voortgangen zig uitstrekt tot alles, wat 'er na by gelegen is, het levens-beginsel verdoofd en uitbluscht, in de oppervlakte van alle de vaten, welke het aenraakt, en altoos zelfs een zeer groot bederf ondergaat op die plaats, welke door dat vogt besmet en vernield word: onze eerste zorg moet zyn om tot den eerste oorspronk op te klimmen, en inwendig die geneesmiddelen te gebruiken, welke de omstandigheden vereischen, en zonder welke nog levenswyze nog de plaatselyke middelen eenig nut zouden doen; om aenstonds te tragten de ontsteeking te doen bedaaren, de scherpheid van het vogt te verzagten door het gebruik van gemaatigde afvagende middelen, hoedanige zyn de min of meer sterke afkookzels van zulke planten, die tot de wondmiddelen behooren, vermengd met honing, en gelyk de eenvoudige honing azyn, &c. behoudens nogtans, dat men by vervolg die geneesmiddelen gebruike, welke het bederf tegengaan: en deze zyn de zee ajuins honing-azyn, het ammoniac zout, de campher ontbonden in brandewyn, de tinctuur van myrrhe en aloë bereid met den wyn geest; &c.

Deze zelfde tinctuur, de coloquint, de coraal-mosch, de witte en de zwarte nieswortel, de wynruit, het wormkruid of rhynevaren, het monniken-poeder of luiskruid, de wortel van de gentiana, van de varen, &c. in een afkookzel of in poeder, de olie

van terpentyn, de steen-olie, de spyk- of lavendel-olie, zyn even gelyk de middelen tegen het bederf, waar van wy gesproken hebben, van de allergrootste nuttigheid in verzweringen met wormen, gelyk ook eene ontbinding van den *mercurius sublimatus corrosivus* in campher-brandewyn, vervolgens vermengd met eene genoegzaame quantiteit van een wateragtig en flymerig vogt, en in de neusgaten van een dier gespoeten, een afvagend middel maakt, 't welk die kankeragtige verzweringen, welke een der zekere tekenen van den droes zyn, zeer zeldzaam kunnen wederstaan,

Dog wat hier ook van zy, de keuze en de vermenging van deeze verschillende zelfstandigheden moet altoos overeenkomstig zyn met den graad van werkzaamheid, welke in dezelve noodzaaklyk zyn kan, gelyk ook de verschillende matigingen of bepaalingen, welke het nuttig is, dezelve te doen ondergaan, aangemerkt den staat van de zweer, en de natuur of de gevoeligheid van het deel, daar de verzwering is. Die zelfde staat, welke het soort en het gebruik aanwyft, wyft ook te gelyk den tyd aan, op welke het gebruik niet anders dan schadelyk en nadeelig zoude kunnen zyn. Is de grond van de verzwering genoegzaam gezuivert, dan is het niet meer twyfelagtig, of de vaten, bevryd zynde van die vogten, waar door zy verstoppt waren en welke dezelve bedekkende, minder vatbaar maak-

maakten voor de werking dezer geneesmiddelen, zullen onvermydelyk als dan beschadigt worden door den indruk, welke zy op dezelve maaken zullen; aan den andere kant zal het herstellend en heelend zap, blootgesteld zynde aan eene ontbinding, welke derzelve zout-deeltjes moeten verwekken, geene genoegzaame dikte en lyvigheid hebben; dus zoude men derhalve zig nieuwe hinderpaalen bereiden om te bestryden, als men die geneesmiddelen niet verwierp op dien tyd, wanneer de vaten vry en zagt zynde, niet dan een voedend vogt opleeveren, 't welk geschikt is, om niet dan een en het zelve lichaam uit te maaken met die buisjes, welke hetzelfde aanvoeren en uitstorten, van dat oogenblik af aen, dat derzelve verlenging of uitbreiding plaats zal hebben.

In deeze verlenging schynd in der daad het werktuiglyke en het verborgene der weder aengroeying en hereeniging voornaamentlyk te bestaan.

Laat 'er in een' wonde of in een zweer de openingen der afgesneedene kleine vaatjes meer of min toegetrokken zyn door het aenraaken der lugt, en derzelve caliber minder dan in den natuurlyke staat; laat 'er in deze zelfde buizen een slymerig vogt zyn, 't welk by gevolg minder vloeibaar is dan een vogt, 't welk niet dik en lymagtig is, en welk vogt bepaalt zynde naar de geopende uiteindens der vaten, welke het zelve bevatten, aldaar zal

zal tragten uit te loopen, het is klaarblykend, dat het zelve overeenkomstig de vryving en het beletzel, 't welk het zelve zal genoodzaakt zyn in deszelfs loop en uitgang te boven te komen, de wanden dezer vaten zal uitrekken volgens de middellyn van derzelve lengte.

Laat de persing of aandrang van dit vogt bestendig herhaald worden; de vaten zullen zonder twyfel steeds meer en meer aanwasfen en verlengd worden op eene meer of min spoedige, meer of min zichtbaare wyze in die opening of ledige plaats, welke vervuld moet worden; derzelve uiteindens vertoonen ons zo veele tepeltjes of kleine roodverwige korrels, en eene meer of min ongelyke oppervlakte naar maate van de verschillende graaden van verlenging van de eene en van de andere; dog het is onmooglyk, dat na maate van de uitrekking en verlanging, te weeg gebragt door der gestadige toevloed van het zap, deeze vaten niet zouden verzwakken en derzelve weefzel dunner worden. Nu het meest geley- of lymagtig gedeelte van die zelfde zap zal dat geene vervullen, 't welk die uitrekking aen het zelve doet verliezen, door de maazen of gaatjes te vullen en wel dra gelyk te worden aan de verzwakte wanden, terwyl het vloeibaarste gedeelte zyn doortogt volbrengende na buiten vloeit en uitdruipt.

Laat 'er daar en boven die dunne en tedere vaatjes, uit welke de vliezen der grootere

vaten bestaan, ontbloot zyn, gelyk zy van den kant der holligheid der zweer zyn, van stut en steunzel, en te gelyker tyd weeker geworden door het vogt, 't welk zig aldaar uitstort, gelyk zy niet kunnen, aengemerkt de zeer groote zwakheid van derzelve weefzel, naauwkeuriglyk derzelve middelyn behouden, als voor zoo veel zy onderschraagd worden door de nabygelegene deelen, zullen zy wel draa wyken voor den aandrang van het vogt, 't welk door den omloop van het bloed aldaar gebragt word. Het zelve zal, om zoo te spreken, aldaar zo veele slag-aderbreuken en spatten voortbrengen, als 'er slag-aderen en bloedaderen zyn zullen, en op deze wyze kunnen zy van hunne zyde door middel van de vermeerdering van derzelve dikte, de aenmerkelyke opening of ledige plaats vervullen, welke het verlies van zelfstandigheid kan hebben veroorzaakt.

Maar men kan, na eene zekere uitrekking der vaten, welke die verlanging ondergaan hebben, niet onderstellen, dat dezelve als nog die zelfde sterkte en die zelfde veerkragt bezitten, welke zy hadden voor dat zy die verandering ondergingen. Laat 'er nu die verlengde vaten bloot gesteld worden aen de werking der lugt. Derzelve weefzel nog zwak en week zynde zal onvermydelyk gedrukt en daar en boven verdroogd worden, gelykerwyz' ook het witagtig lymetrig vogt, het welk uit derzelve openingen vloeit

vloeit en uitstort. Nu deze zelfde vaten, welke in derzelver voortgang noodzaakelyk in derzelver diameter of dikte moeten verminderen, aangemerkt, dat naar maate van derzelver uitrekking, de persing of aandrang van het vogt altoos zwakker is, (*) aen den eene kant geflooten zynde door het werkend middel, 't welk dezelve drukt, en aen den andere kant door een soort van slymerig ciment, ontstaande van het buiten de vaten gestorte en hard geworden zap, 't welk dezelve aen malkander bind en lynt, zullen geene uitvloeijing meer toelaaten, en aen de oppervlakte van de holligheid der zweer niet anders vertoonen, dan een minder werktuigelyk georganiseert lichaam, dan de andere de-

---

(*) In diepe wonden ziet men dat de uitspruiting en aengroeijing altoos plaats heeft tot aen de oppervlakte van de huid, of ten minste zeer na by, gelyk in de oppervlakkige wonden. De reden hier van is eenvoudig. Hoe dieper eene wonde is, des te minder zyn de afgesneede vaten verwydert van derzelver stammen, en des te meer zyn zy by gevolg in staat om de uitrekking te verschaffen. Nu deze uitrekking overeenkomstig zynde aen derzelver kragt en sterkte, zal ook evenredig zyn aen de tusschenwydte, welke zy moeten doorloopen van de plaats of diepte der wonde tot aen de oppervlakte van het deel.

deelen, 't welk dikker en minder genaakbaar of doordringbaar is voor den omloop der vogten, en 't welk aldus zal voortbrengen dat geen, 't welk wy een *lidteeken* noemen.

De heeling of voortbrenging der lidteekens begint daarenboven altoos aan de kanten der verzweeringen, als zynde dezelve meerder blootgesteld voor de uitwerkingen der lugt, dan de grond der zweer', welke behalve dat ook altoos vogtiger is. En gelijk men in dezelve menigmaalen rimpels of zoo men gewaar word, zo moet men dezelve voornaamelyk toeschryven aan het lymrige zap, 't welk zig vasthegkende in de eerste plaats aan het harde gedeelte van den rand, en vervolgens verder en dieper naar de zyde van die plaats, welke hol was, niet kan opdroogen en eene vastigheid verkrygen, zonder dat het zelve eene veel mindere uitgestrektheid beslaat, aangezien de groote ingedrongenheid van deszelfs deeltjes, en zonder dat hetzelve door de toefluiting die plooijen en oneffenheden verwekke, welke de eighen-liefde der vrouwelyke Sexe kunnen beledigen en mishagen, maar die altoos vry onverschillig zyn voor het grootste gedeelte der mannen, en vooral in 't algemeen ten aanzien der dieren.

Wat 'er ook van deze werking zy, tot welke de natuur waarfchynlyk eerder dan tot alle andere genegen is, wanneer zy aan
zig

zig zelfs overgegeven, daar en boven bevryd is van alle beletzels, de konst kan dezelve te hulp komen en bevorderen door middel van die zelfstandigheden, welke het vermogen bezitten van de toefluiting der vaste deelen en de verdikking van het zap te verhaasten, en welke die geneesmiddelen uitmaken, welke wy uit hoofde van derzelve uitwerkingen den algemeenen naam van opdrogende, wondheelende en vel-maakende middelen geven.

De keuze, welke wy uit deze middelen maken moeten, word aangewezen doorde onderscheide staaten der verzweering.

Is het voedend of heelend zap al te vloeibaar, en het weefzel der vaten, welke verlengd zyn geworden, by gevolg te week, zo gebruikt men opdrogende, zuurbrekende of opslurpende middelen, welke de werking der zamentrekkende zelfstandigheden evenaarende, het dubbel vermogen bezitten om de vaten te versterken, en om door een gedeelte van het weiagtige na zig te trekken, het overblyvende gedeelte van het vogt te verdikken. Deze geneesmiddelen nu, welke men meest altoos onder een drooge gedaante, te weten in poeder gebruikt, zyn die, waar van wy te voren gesproken hebben; de *tutia*, de calmy-steen, niet of witniet, loodwit, menie, *sal & butyrum Saturni*, &c. Veelyds is in de praëtyk
ruuw

ruuw droog plukzel aen deze oogmerken voldoende.

Zyn de vezelen der huid te hard, en is die hardigheid beweezen en aangetoond door de moeilykheid en de verhindering, welke 'er is om de randen van het lidteken tot mal-kander te brengen en te doen sluiten, niet-tegenstaande de goede gesteldheid van de grond der verzwearing, men neemt zyne toevlugt tot verzagende opdrogende middelen, ik versta hierdoor dezulke, welke wy met vette zelfstandigheden vermengen, en waar van de opdrogende zalven en smeerzels gemaakt worden, als zynde de uitwerking van vette middelen om ongevoeliger wyze de vaste deelen te verflappen en derzelve spanning te verminderen, en die der opdrogende, om steeds op het lym-agtig zap te werken. En zodanige middelen zyn de roosenzalf, het *unguentum tutiæ*, *diapompholygos*, *album Rbafis*, *emplastrum diapalmæ*, *Galenii*, *desiccativum rubrum*, &c.

Eindelyk zyn die zelfde vezelen door eene regtstreeks tegen elkander overstaande omftandigheid in eene verflapping of werkloosheid; zyn de randen der verzwearing week, en hebben de beginzels van het lidteken al te weinig vastigheid: dan vereischt deze omftandigheid balsmagtige versterkende

M

mid-

middelen, gelyk de harde balssem van Peru, de myrrhe, de aloë, derzelver tinctuur, de aluin, het kalkwater, het wondwater, het water van *Rabel*, de zogenaamde Commandeur-balssem, de balssem van Fioravanti, &c.

In eenvoudige ontvellingen kan men zig terstond bedienen van geeftryke opdrogende middelen, gelyk het wondwater, mits dat de lucht nog geene toetrekking of verstopping van de kleine geopende vaatjes veroorzaakt hebbe. Want als dan zoude het zelve aanleiding geven tot eene spanning, ontsteeking, of wezentlyke verettering, en de verzagtende opdrogende middelen zoude men als dan liever verkiezen moeten; zy zullen deze zelfde vaten, gelykook de zenuwtepel-tjes, bevryden voor alle schadelyke indruk, en dezelve in eene buigzaamheid onderhouden, welke, den toevloed van de allersynste zappen begunstigende, toelaat, dat dezelve met de vezelen der huid, welke zig verlengen, een oppervlakkig lidteken maaken.

Alle opdrogende middelen zyn in 't algemeen schadelyk, indien dezelve te vroeg gebruikt worden. Zy vertraagen het werk der natuur, zy beletten de aangroey van het vleesch, zy veroorzaaken eene verharding van de randen, aan de oppervlakte der zweeren, of in de holligheden, welke 'er zyn kunnen,

nen, door de al te haastige opdroging, welke zy te weeg brengen.

Men moet daar en boven dezelve met veel omzigtigheid gebruiken in zulke vergaaringen, welke scheidings van ziekten zyn. Het zoude ten uiterste gevaarlyk zyn, het overige eener verettering, met al te groote spoed op te stoppen, welke nog nuttig zoude kunnen zyn. Deze les is van geen minder aenbelang omtrent die gebreeken der huid, uit welke een scherp, bytend vogt vloeit, gelyk dat, 't welk de bersten of klooven aen de knien der paerden &c. uitstorten. Den vloed of ontlasting der stoffe tragten op te doen droogen, zonder tot de oorsprong opteklimmen, en zonder de minste pogingen te hebben gedaan om de ongesteldheden van het geheele lichaam te verbeteren, dit is het dier bloedstellen aen eene zeer schadelyke terugvloed der stoffe. Men ziet meenigmaalen, dat al te schielyk opgedroogde klooven aen de knieboog der paerden gevolgd zyn van een erger soort van bersten, lager aen de beenen komende, en dezelaaste van die verschrikke-lyke ziekte, welke wy een vyg- of padgezwel noemen, vloeiende de stoffe niet weder te rug na binnen, maar zig nederzettende op de benedenste deelen, en steeds meer en meer bedervende.

Door middel van inspuitingen brengen

wy deze geneesmiddelen op plaatzen, daar wy dezelve anderzints niet zouden kunnen doen komen. Betreffende de drooge oogmiddelen, welke zeer geschikt zyn om de verzweeringen van het hoornvlies te geneezen, nooit moet men dezelve blaazen in het oog van het paard, aengemerkt, dat, na dat men een of twee dagen diergelyke werking verrigt heeft, het zelve den aenkomst van menschen vreest, en meer of min wild en onhandelbaar word. Men legd dezelve hierom zagtsjes met den vinger op het deel.

'Er is ons nu nog overig om die zelfstandigheden te onderzoeken, welke by wyze van plaatzelyke middelen op het lighaam van een levend dier aengelegd, en door het wateragtig gedeelte, waar mede zy doorweekt worden, ontbonden of gesmolten zynde, de vaste en vloeibaare deelen doorknaagen, branden, verteeren, en dezelve, even gelyk het vuur zelfs, in eene zwartagtige stoffe veranderen, welke niets anders, dan een' wezentlyke korst of roof is.

Deze zelfstandigheden worden in 't gemeen onder ons bytende, inëtende, of brandmiddelen genaamd.

Door de onderscheide graaden van derzelve kragt of werkzaamheid onderscheid men derzelve soorten.

Zom-

Zommige werken alleenlyk op de huid, andere werken niet dan op het vleesch, wanneer het van de bekleedzelen ontbloot is, eindelijk zyn 'er ook, die op de huid en op het vleesch te zaamen werken.

De eerste dezer plaatselyke middelen bevatten die geneesmiddelen, welke in de heilkunde van den mensch byzonderlyk door den naam van blaertrekkende middelen betekend worden. Tot de tweede behooren de inëtende middelen, en die van de derde soort zyn de korst of roofmaakende.

Het vermogen van de eene en andere dezer geneesmiddelen ontstaat eeniglyk, wanneer zy enkelvoudig zyn, van de scherpe zouten, welke zy in zig bevatten; en wanneer zy zamengefeld zyn, van de vuurdeeltjes, met welke zy doordrongen zyn, of van deze vuur- en zout-deeltjes te gelyk.

De gevolgen van het aanleggen van natuurlyke en niet bereide brandmiddelen moeten derhalve overeenkomen met derzelver prikkelende werking, te weten, met die prikkeling, welke zy in de vaste deelen verwekken, en met de sterkte der natuurlyke beurtlingsche beweegingen, welke zy te weeg brengen, ingevolge van welke bewegingen de aangezette vezelen derzelver eigene verbreeking verwekken en verhaasten door

met kracht en herhaalde slaagen te stooten tegen de hoeken en punten der zouten, waarvan deze vermengde lichaaamen voorzien zyn, en die ontbonden zyn geworden door de vogtigheid van het levend deel.

Betreffende de zamengestelde brandmiddelen, namentlyk, die door middel van scheikundige bereidingen eenige verandering ondergaan hebben; deze zullen niet alleen dezelve verscheuringen en dezelve verbreekingen te weeg brengen ingevolge van de ontbinding van derzelve zouten, indien zy dezelve bezitten, maar zy zullen het weefzel der lichaaamen verteeren, op welke men derzelve kracht onmiddelyk laat oeffenen. Derzelve vuurdeeltjes genoegzaam ontwikkeld, en daar en boven door de warmte uitgezet zynde, bezitten alle de werkzaamheid van het vuur, en openbaaren zig door dezelfde uitwerkingen.

De blaartrekkende middelen uit de classe van die, welke men in de heekunde van den mensch onderscheid door de benaaming van roodmaakende middelen, verwekken niet dan een ligte ontsteeking in de bekleedzelen van het menschelyk lichaam, en zouden dus geheel en al kragteloos en onvermogene zyn op de huid der dieren: maar de uitwerking der trekkende middelen, aen welke men een zekere tusfchentyd vergunt, om hunne

ne werking te doen , zoude zeer zichtbaar zyn. De scherpe en zoutagtige deeltjes van deze laatste zyn voorzien van zodaanig eene vlugheid en doordringenheid , dat zy zonder moeite door de poren ingaan , hoe fyn of dezelfde ook wezen mogen. Zy dringen in in de zweetvaten , aldaar maaken zy eene gisting met het wateragtig gedeelte , 't welk deze bevatten , en de vliezen van deze vaten eindelyk wykende voor derzelver kragt en voor eene overstelping , welke steeds toeneemt door de uitzetting en door den nieuwen toevloed van vogten , breeken , en laaten aldus een wateragtig vogt uitvloeien , waar door de opperhuid word opgeligt , en een meer of minder aental van blaasjes word voortgebracht , welke zig aen de oppervlakte van de huid vertoonen. De verlangingen , door welke dit dunne vlies vereenigd was met de vaten , welke verscheurt zyn geworden , blyven dryvende , en beletten de ontlasting van het wateragtig vogt , in 't welk zy als zwemmen : maar dit vogt overwint egter na een zekere tyd die hinderpaal , vermits het zig zelfs een' opening maakt , en eindelyk onder de gedaante van een rosagtig , en meer of minder helder vogt uitvloeit.

Op het zien van de werkloosheid der bytende of inëtende middelen , wanneer dezelve

ve op de bekleedzelen worden gelegd, en van derzelve kracht en werkzaamheid op het levendig vleesch, kan men niet twyfelen aan de moeilykheid, welke derzelve zout-deeltjes hebben om zig te ontwikkelen, zo dra 'er niet minder, dan eene zo aenmerkelyke vogtigheid, noodig is, als die, waar meede het vleesch doortrokken is, om dezelve te doen smelten, om derzelve banden te verbreeken, om ze uit te trekken, en die vryheid te doen genieten, zonder welke zy niet zouden kunnen verteeren en vernietigen alle die sponsagtige weelderige uitwassen van vleesch, tegen welke men dezelve aenlegd.

De zulke, welke een gedeelte uitmaaken van de zelfstandigheid der korst-of roofmaakende middelen, zyn buiten twyffel minder omwonden, scherper, groover, meerder verdeelbaar en meerder vatbaar voor de ontbinding, vermits zy de huid zelfs wegknaagen, en te zamen met de vuur-deeltjes, welke zy in zig bevatten, het deel van het leven berooven, op het welk derzelve werking word ingedrukt, 't welk wy ook waarneemen in de brandmiddelen welke even gelyk de korst-maakende middelen nimmer kunnen aangemerkt worden als eenvoudige brandmiddelen. Want zy branden meer of min sterk alle die deelen, welke door de bekleed-

kleedzelen niet bewaard worden voor derzelve werking.

De blaartrekkende middelen, welke in de heilkunde van het vee doorgaans het meest gebruikt worden, zyn de poeders van mostaartzaad, de lange peper, het nieskruid, *euphorbium*, de spaansche vliegen, de *meloë* &c. welke men vermengd met zelfstandigheden, welke in staat zyn om de werking van dezelve te bevorderen, en op het deel te onderhouden.

Men maakt 'er plysters van; door ze te vermengen met wasch, met hars of met terpentyn; pappen, door dezelve te vermengen met zuurdeeg en azyn; en zalven, door ze te vereenigen met honing, met *basilicum*, of met den balfem van *ARACEUS*, &c.

De Heer DE SOLLEYSSEL geeft een voorschrift van een' olie, die door de *meloë* (*) een blaartrekkend middel word. Men neemt een zeker getal van deze insecten, welke
men

(*) Dit insect word in het zamenstel der natuur met deze woorden beteekend, *antennæ filiformes, elytra dimidiata, alæ nullæ*. LINNÆUS *Fauna Suecica* num. 596. noemt het zelve ook *scarabæus majalis unctuosus*. Door zommige schryvers word hy ook genoemd *Proscarabæus*,
M 5 can.

men in eene genoegzaame quantiteit laurierolie in stukken wryft; men laat dezelve, gedurende den tyd van drie maanden daar in blyven in een wel toegesloten vat. Dien tyd verftreken zynde, maakt men het alles warm, men zygd het door, men werpt het overschot of grondzop weg, en men bewaard den olie tot het gebruik. Hoe voortreffelyk ook dit geneesmiddel hem heeft toegescheenen, om de wen- of knobbelgezwellen aan de knien der paerden &c. te verdryven, ik hebbe hetzelve onnut en kragteloos bevonden in alle die onderscheidige omstandigheden. De *meloë* doet op de blaas en op de piswegen van een dier, en zelfs van een mensch, die schadelyke uitwerkingen niet, welke de spaansche vliegen aldaar veroorzaaken, wanneer derzelve prikkelende hoedanigheid niet gematigd word door de byvoeging van zommige zelfstandigheden, gelyk het poeder van het zaad van ammi, de campher &c.

Wat hier ook van zyn mag, de uitwerkingen dezer plaatselyke middelen zyn aen den eene kant de beweging van het zenuwge-

---

cantbarus unctuosus. Men vind het zelve in de maanden April en Mey in vogtige en beploegde landen, of in het koorn.

gestel, en aen den andere kant de ontlasting, welke zy te weeg brengen. Beide zyn zy zomtyds te gelyker tyd te verlangen, gelyk in eene zamenlopende schurft, welkers uitbotting met moeite geschied, in het grootste getal van besmettelyke, pestilentiaale en kwaadaartige ziekten, by welke het veeltyds nodig is, eene prikkeling te verwekken, en van geene mindere aengelegenheid, eene opening te maaken voor een gedeelte van de stoffe der ziekte, en 'er aldus het gantsche gestel van te bevryden.

In slaapziekten, in de beroertheid, en in de lammigheid, heeft men geen ander oogmerk, dan de aanprikkeling der vezelen, ten einde de afscheiding van het zenuw-zap te herstellen. Byzonderlyk ook tragt men de zamentrekkende kragt der vaten op te wekken, en te vermeerderen, in de koude gezwollen, welke men tot verettering wil doen overgaan, gelyk in eene verflapping der deelen, en in die omstandigheden, alwaar het ten hoogsten nodig is, om eene stoffe, welke eene scheiding der ziekte maakt, te bepaalen, en welke stoffe een vergaaring of gezwel voortbrengd, voor welkers schielyke verdwyning men bevreesd is, &c.

Eindelyk zyn 'er ook gevallen, by welke men van deze geneesmiddelen niet, dan eene heil-

heilzaame ontlasting, verwacht. Zodanig is dat, in 't welk men zig genoodzaakt ziet om eene verettering, welke ontydig opgestopt is, weder voort te brengen en te herstellen, 't welk zomtyds plaats heeft ten aanzien van zommige gebreken der huid, gelyk de klooven aen de knieboog, de schurft, &c. Zodanige zyn daar en boven de zinkingen en de ziekten der oogen. Maar hier moet men de *seton* of etterdragt verkiezen boven de blaartrekkende middelen, en zelfs boven de brandyzers, welke wy zeer zelden gebruiken, aengemerkt ons veel gemakkelyker is eene verettering te onderhouden door den draad of snoer, dan door die vreemde lichaamen, welke men by het gebruiken van de brandyzers genoodzaakt is op die plaats te houden, en welke zeer gemaklyk uit derzelve plaats kunnen geraaken. Behalven dat moet ik nog aanmerken, dat de dragten, welke het meeste nut doen, dezulke zyn, welke digt by het deel, naar het welk de stoffe toevloeid, geplaatst worden. Want de ondervinding heeft my geleert, dat het altoos veel zekerder is op eene ontlasting, dan op eene afleiding der stoffe staat te maaken, welke denkbeelden men ook heeft.

Men moet daar en boven deze prikkelden zelfstandigheden verwerpen in gevallen van ontsteeking, of krampagtige toesluiting

ting der vaten, het zy dezelve algemeen, het zy ze in een byzonder deel plaats hebbe: in het eerste geval zouden zy de koorts en hitte doen vermeerderen, en in het tweede zoude eene verfterving te vreezen zyn.

De zelfftandigheden, welke wy als inë-tende of doorknagende middelen beschouwen, zyn de poeders van gebrande aluin, spaansch groen, wit rottekruid, Rus-geel, *mercurius sublimatus corrosivus*, *arsenicum causticum*, *mercurius præcipitatus ruber* & *albus*, de bruine zalf, de ægyptifche zalf, de koekjes van de menie, van rottekruid, van rusgeel, de ftaal-balfem, de *aqua phagedænica*, de ontbinding van kwik, het *oleum tartari per deliquium*, de geeft van vitriool, van falpeter, van zout, &c. En betreffende de wezentlyke korftmaakende middelen, onder deze brengen wy de boter van fpiesglas, de olie van vitriool, de gemeene brand-fteen en de helfchen-fteen &c.

Door middel van de eerste dezer middelen houd men het al te fchielyk weder aanwaffchen van het vleefch tegen. Het gebruik derzelve is hierom des te menigvuldiger, om dat, aangemerkt de kragt van den omloop der zappen in het dier, wy altoos in het behandelen der zweeren eene al te fpoedige wederaangroeiing hebben tegen te gaan, en eene uitspruiting, welke dikwils ongelijk is,
en

en dat geen uitmaakt, 't welk wy uitpuilend vleesch noemen. Zy zyn ook nuttig tot uitroeijing van sponsagtig weeldrig vleesch. Maar indien die uitwassen van zodanigen aart zyn, dat de allerkragtigste van deze plaatselyke middelen onvoldoende zyn, of niet spoedig genoeg op dezelve werken kunnen, als dan gebruikt men in derzelve plaats korst-of roof-maakende middelen, of zelfs het gloeyend yser.

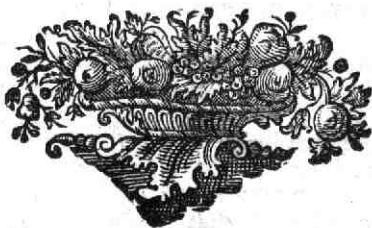
De goede uitwerkingen van dit laatste zyn zo menigvuldig, deszelfs werking zo spoedig, en de gemaklykheid om het zelve by de dieren te gebruiken, welke niet vatbaar zyn nog voor die vrees, nog voor die zwakheid, welke aan de menschelyke natuur verbonden zyn, zo groot, dat de omstandigheden, by welke de roof-maakende brandmiddelen, en zelfs zommige wegknagende brandmiddelen nuttig zouden kunnen zyn, vry zeldzaam zyn.

Ondertuschen kunnen zy, na de wegneeming van die gezwollen, welke eenen engen grond hebben, het zy door afsnyding, het zy door afbinding, onze oogmerken bevorderen om de kleine vaten des te sterker door lidtekens te sluiten, en alle wederaan-groeiing voor te komen. Men raakt het deel, 't welk de zitplaats van die gezwollen was, zagtjes met dezelve aan. Men kan

kan ook nog, indien men geen gebruik wil maaken van het vuur zelfs, die vyg-gezwellen, welke een' breeden grond hebben, door deze zelfstandigheden poogen uit te roeien; de boter van spiesglas, de gemeene brand-steen en den helfchensteen zullen de uitwerking, welke men verwacht, te weeg brengen. Die zelfde helfchen-steen werkt met geen minder goed gevolg op de wortels van dat vyg-gezwel, 't welk wy een pad-gezwel (*crapaud*) noemen. Op die deelen, welke ontblood zyn van derzelver bekleedzelen, hebben de sterke bytende middelen zomtyds even veel kracht, als de roof-maakende middelen zelfs. Aldus hebben in knoest-gezwellen van eene aanmerkelyke groote en uitgestrektheid; welke een gevolg waren van een onregelmatig gebruik van het gloeiend yzer, wien uit werk gemaakt, en doortrokken met eene ontbinding van de kwik, en geplaatst in de insnydingen, welke ik gemaakt hadde, de uitroeijing van dezelve te weeg gebragt. In de gevallen van aanmerkelyke kwabben of uitwassen, hoedanige die zyn, welke op byna alle de deelen van het lichaam vermenigvuldigd en verspreid zyn, gelyk dit in een muil-egel, welke tot deze School gebragt wierd, plaats had, en die niet konden weggenoomen worden, zyn de

Leer-

Leerlingen getuigen geweest van het vermogen der koekjes van rus-geel, om dezelve te doen afvallen. Ook hebben zy niet minder kunnen oordeelen over de kracht van de ontbinding der kwik ter uitroeiing van de wratten.

KORTE BESCHRYVING

V A N

ZOMMIGE ENKELVOUDIGE
M I D D E L E N ,

*Uitmaakende een gedeelte van die zelfstandig-
heden, welke in de Voorschriften van de
Koninglyke School der Vee - Genees-
kunde voorkomen.*

Agaricus albus, de Lorken-zwam, is buik-
zuiverende, openende en pisdryvende;
men geeft dezelve van een half tot twee
oncen in een aftrekzel; en op zig zelfs of in
poeder van een half tot twee drachmen,
vermengd met andere gepaste buikzuiveren-
de middelen.

Agaricus quercinus, Eiken-zwam, of ge-
meene zwam, is een zeer goed bloedstel-
pend middel. Wanneer men hetzelve onmid-
delyk op de opening van een gekwetste slag-
ader legt, sluit het dezelve, en doet dezelve
toetrekken, &c.

Aloë. De aloë is buikzuiverende, en ver-
deelende; zy doet het bloed uitzetten; is
wormdryvende en versterkende. De gift is
van twee drachme tot een en een half of
twee oncen. Uitwendig geneest zy de won-
den;

N

den; zy is zuiverende, en kan de verrotting, het vuur en de beenbederving &c. beletten, en geneezen.

Alumen, Aluin, is zuiverende, opdrogende en bloedstelpende. Men gebruikt dezelve uitwendig en inwendig. In dit laatste geval geeft men hetzelfde van een half tot een en een half drachme.

Antimonium crudum, Raauw spiesglas, is verdeelende en zweetdryvende. De gift is in een afkookzel van twee tot vier oncen, en in poeder van twee drachmen tot drie oncen.

Arsenicum album, Rottekruid, is een inëtend, bytend middel. Hetzelve komt onder veele zamengestelde middelen; men maakt 'er koekjes van om te dienen tot brandmiddelen, en ontbindingen in water tot de gift van een tot tien drachmen, tegen de Schurft. Nooit word het zelve inwendig gebruikt.

Afa Fætida, Duivels drek, is verdunnende, kwylverwekkende, zuiverende en zweetdryvende; de gift is van een half tot twee oncen.

Balsamus Copaiba, Wond-balssem, is zuiverende en wond-heelende. Dezelve is nuttig in inwendige verzweeringen, gelyk in die van de long, de nieren en de blaas; en is ook pisdryvende; men geeft dezelve van een tot drie drachmen in een slixbrok of in eenig geschikt vogt.

Bal-

Balsamus Peruvianus, Balsam van Peru. Men verkoopt drie soorten van Balsemen onder deze naam, de witte, de drooge en de zwarte. Balzemen zyn borst- en maagmiddelen, zy zyn zuiverende, vereenigende, opdrogende en wondheelende, uuttig in wonden en verzweringen. Men bediend zig doorgaans van de laatste. De gift is dezelve, als van de balsam van Copaiba.

Benzoë of asa dulcis, Bensoin, is heet, opdrogende, verdeelende en goed tegen de ziekten van de long, en dampigheid, en heilzaam in eene hardnekkige hoest; de gift is van een tot drie drachmen.

Sperma Ceti, Walschot, is verzagtende, een borstmiddel, is temperende, pynstillende en weekmaakende; de gift is van twee drachmen tot een once. Dezelve komt onder vele zamengestelde middelen, gelyk *pommades*, zalven, &c. en zy laat zig niet ontbinden, dan in vaste olyagtige vogten.

Bolus Armenia, Armenische klei, is zamentrekkende, opdrogende, en zuurbrekende: is ook goed, om de tegennatuurlyke ontlastingen te doen ophouden. De gift is van twee drachmen tot een once.

Borax. De *Borax* is verdunnende, door-dringende, verdeelende en openende, en ook een geschikt middel om de vleesige uitwassen te verdryven; de gift is van twee tot ses drachmen.

Campbora, Campber, is bedaarende,
N 2 kramp-

krampstillende, de uitwaazeming bevorderende, hartsterkende, het bederf en de ontsteeking tegengaande; de gift is van een tot vier drachmen. Men geeft ze in poeder; ook ontbind men ze in wynggeest of in brandewyn, en vermengd dezelve ook onder gorgeldranken, &c. Zy is van een zeer groot nut in ontstekings- als mede in besmettelijke ziekten. Dikwils is men gewoon dezelve met salpeter te vermengen.

Cinnamomum Caneel, is hartsterkende en vermeerderd de veerkragt der vezelen, is ook een goed maagmiddel, windbreekende en de verrotting tegengaande. Men geeft dezelve van een tot vyf drachmen.

Cantbarides, Spaansche vliegen, zyn doordringende en bytende; zy verwekken blaazen op de huid, en zy trekken veel vogt na die plaats, op welke men dezelve aangelegd; zy werken ook op de blaas en veroorzaaken ontstekingen en opstoppingen van de pis: men bediend zig van dezelve in pleisters, in zalven en in pappen om 'er blaartrekkende middelen van te maaken, en zomtyds worden zy ook inwendig gebruikt.

Carlina, Rverwortel, is zweetdryvende en een tegengift-middel. Men geeft dezelve van twee tot zes drachmen.

Cassia lignea, wilde Caneel, is vangeen groot gebruik, zy is nogtans een maagmiddel en windbreekende. Zy komt onder
zom-

zommige zamengestelde middelen De gift is van twee tot ses drachmen.

Cerussa, *Loodwit*, is opdrogende. Men vermengd het onder zalven en piylsters, &c.

Millepedes, *Pisfebedden*, zyn openende, de uitwaasfeming bevorderende en pisdryvende; zy brengen de vogten in beweging. De gift is van een drachme tot een half once geweekt en gekneust in witte wyn.

Ichthyocolla, *Vislym*. Men bediend zig van dezelve als een verdikkend en verzagtend middel; ook gebruikt men dezelve met andere geneesmiddelen om de schertheid te verstoppen.

Colophonia, *Spiegelbars*. Men heeft 'er twee soorten van. De opregte en beste word bereid van beste terpentyn, welke men in water laat kookken, tot dat zy hard, wit, en bros of ligt breekbaar geworden is. De andere welke ook *arcanson* of drooge pik genaamt word, is eene swarte stoffe, droog, en die ligt breekt of tot gruis kan gewreeven worden, glinsterende en gelykende naar zwarte pik, maar harder en helderer; men vind dezelve na de overhaaling van den olie van terpentyn in de retort.

De eerste is openende, ontbindende, zuiverende, heelende en vleeschmakende; men bediend 'er zig uitwendig van. Ook geeft men dezelve inwendig van een half tot twee oncen. De andere is ettermakende en ont-

bindende; men gebruikt dezelve in pleisters en zalven.

Contrayerva, *Tegengift-wortel*. Men moet de versche en die wel gewasfchen is verkiezen. Men verwerpt het vezelagtig gedeelte, en men gebruikt 'er niet dan het dikke en vaste gedeelte van.

Zy is versterkende, eenigzins zuiverende, behoort onder de tegengift middelen, bevordert de uitwaasfeming en is zweetdruvende, en ook wormverdryvende. Men geeft dezelve in poeder van vier drachmen tot een once, en tot drie oncen in een *infusie* of *aftrekzel*.

Corallina, de *Coraal-mofch*, is wormverdryvende en stilt de buikloop. De gift is van een drachme tot een once.

Cornu Cervi, *Harts-boorn*, is zuurbreekende; men geeft dezelve van een tot ses oncen in een *afkookzel*.

Dictamnus Creticus, de *Dictamnus uit Can-diën*, is een hoofdmiddel en doet den omloop van het bloed vermeerderen. Men gebruikt dezelve in gevallen van eene al te traag voortgaande verlossing, &c. De gift is van een tot vier drachme.

Spongia, *Spons*. Dezelve zyn zuurbreekende en zuiverende; zy trekken de overtollige vogtigheden der verzweeringen na zig.

Euphorbium. Deze gom is een zeer sterk en gevaarlyk buikzuiverend middel; dezelve

is ook een niesmiddel en een uittrekkend middel; men stelt dezelye onder de scherpe en sterk ontbindende middelen. Ook maakt men 'er gebruik van in de beenbederving, &c.

Hepar Antimonii, Lever van spiesglas, vermeerdert de ongevoelige uitwaasfeming, verwekt het ruyen of verhairen van de paarden, en maakt het haar zuiver en schoon; is ook een wormverdryvend middel. Men geeft dezelve van een half tot drie of vier oncen.

Galbanum, inwendig gegeven, is een krampstillend middel, 't welk op de zenuwen werkt, is openende en ontbindende: uitwendig is het een etter makend, verzagtend en ontbindend middel. Dezelve laat zig gemaklyk in azyn ontbinden, men bediend 'er zig van tot zalven en pleisters. Inwendig geeft men dezelve van een half tot twee drachme.

Galanga. Deze wortel is heet en windbreekende, is ook een maag- en hoofdmiddel. Zy komt onder zommige zamengestelde middelen.

Guajacum, Pokbout. Men maakt gebruik van deszelfs hout, van de bast, en van de hars, welke 'er uit de natuur of door insnyding uitvloeit, en welke men gom of hars van pokbout noemt.

Het hout en de bast zyn verdunnende, prikkelende en zweetdryvende. Men geeft dezelve in poeder of geraspt van een half

tot twee oncen, en in een afkookzel van twee tot agt oncen.

De gom is verdeelende, verdunnende, en ontbindende. Men bediend 'er zig inwendig van tot de gift van twee drachme tot een half of een heel once. Ook word dezelve uitwendig in pleisters, &c. gebruikt.

Juniperus, Jenever-boom. De jeneverbessen zyn aromaticq, heet, verdeelende, windbrekende, het bederft tegengaande, en zweetdryvende; de gift is een handvol onder haver of zemelen. Men maakt 'er ook afkookzels van, of men laat ze weeken of aftrekken in azyn; ook laat men ze branden by wyze van parfuum of berooking. Ook bediend men zig van het hout van de jeneverboom in zweetdryvende dranken tot de gift van twee tot vier oncen.

Zingiber, Gember, is een fcherp aromaticq middel, is verdryvende en prikkelende, en een heet windbrekend en maagmiddel. Men moet dezelve niet gebruiken, 'dan wanneer men geen te sterke prikkeling of ontsteeking te vreezen heeft. De gift is van dertig grein tot drie drachmen.

Gummi ammoniacum, Gom ammoniac, is weekmakende, verdunnende, verteerende en ontbindende, zy is ook openende en verdeelende. Zy neemt ook de verstoppen weg. De gift is van twee tot zes drachme. Zy laat zig gemaklyk in azyn ontbinden.

Gum

Gummi arabicum, *Arabische Gom*, is verzagtende, bevochtigende en een goed borstmiddel. De gift is van twee tot ses oncen.

Gummi Elemi, *Gom Elemi*. De opregte gom Elemi is een natuurlyke balsam voor de wonden, zy is temperende, weckmakende, ontbindende en verzagtende. Men gebruikt dezelve uitwendig in pleisters, zalven, &c.

Gummi Hederæ, *Gom van Klimop*, is versterkende, zuiverende en eenigzins ontbindende, &c. Zy komt onder pleisters en zalven.

Gutta Gamba, *gummi guttae*, is een zeer sterk buikzuiverend middel, 't welk de wateragtige en galagtige stoffen sterk afdryft. Men geeft dezelve van een tot vier drachme.

Ostrea, *Oesters*. Men gebruikt van dezelve niet dan de schelpen. Die van de mannetjes oesters zyn gemaklyk te onderscheiden door een zwart draadje, 't welk om den rand en binnen de schelp heen loopt; men maakt dezelve tot poeder en wryft ze zeer fyn, eer ze gegeven worden.

Zy zyn zuurbrekende; men houd de schelpen van mannetjes oesters voor een middel tegen de waterzugt; deze schelpen *gecalcineert* zynde, worden voor een goed middel tegen de steen gehouden. Men geeft dezelve van twee drachme tot een once.

Jalappe, is een zeer goed buikzuiverend middel. De gift is van een half tot anderhalf once.

Ipecacuanba. De *ipeacacuanba*, of *Roodeloop wortel*, heeft de eigenschap van de vette, slymerige stoffen, welke zig ophoopen de en aan de darmen vastzettende, hevige prikkelingen en zamentrekkingen van deze ingewanden veroorzaken, te verdeelen. Men geeft dezelve, als de ontsteking en de krampagtige toefluiting der vaten, welke altoos deeze soort van ziekten verzellen, reeds vermindert zyn. Men geeft dezelve van een drachme tot een half once. Nooit verwekt dezelve by het vee braaking, gelyk by de menschen, maar dezelve veroorzaakt buikzuivering als men tot een once daar van ingeeft, en in een veel geringer gift is het een bloedzuiverend middel, &c.

Labdanum, of *Ladanum*, is wondheelende, verdunnende, zuiverende en ontbindende. Men gebruikt dezelve in zommige zamengestelde middelen.

Limatura Martis, *Vylzel van yzer*, is openende, versterkende en zamentrekkende. De gift is van twee drachmen tot een once.

Litbargyrium, *Glid*, is zuiverende, opdrogende, ontbindende en te rug dryvende; nooit geeft men het zelve inwendig, vermits het een vergift is; het zelve komt onder de meeste pleisters en zalven, en onder veele andere zamengestelde middelen.

Macis, *Foelie*, is een speceryagtig heet middel. Zommige schryven aan dezelve grootere kragten toe, dan aan de muscaadnooten. De gift is van twee drachme tot een once.

Manna, is een zeer zagt buikzuiverend middel. Men laat dezelve door een zachte warmte in eene genoegzaame hoeveelheid water ontbinden. Men kan dezelve van drie oncen tot een half pond en zelf tot nog grooter gift geeven.

Mastix versterkt de veerkragt der vezelen, is wondheelende, eenigzins zamentrekkende en versterkende. Dezelve komt onder veele zamengestelde middelen. De gift is van vier drachme tot twee oncen.

Mecboacanna. De *Mecboacanna*. wortel is een voortreffelyk buikzuiverend middel. Maar men geeft dezelve nooit in een afkookzel, want zy verliest haare kragt door het koken. De gift is van een tot vier oncen.

Mercurius, *Kwik*. In 't algemeen is de kwik op verschillende wyze bereid een zeer kragtig verdeelend en ontbindend middel. Hy is worm verdryvende, en een zeer goed middel tegen de schurft, en geschikt tegen alle ziekten van de huid. Hy komt onder dranken, zalven, afkookzels, pleisters, smeerzels &c.

Mel, *Honing*, is in 't algemeen een borstmiddel, is zuiverende, zagtelyk buik-

buikopenende, verdeelende, verdunnende, ontbindende en openende: want deszelfs zeepagtige eigenschap stelt ze in staat om veele stoffen, die met water alleen niet kunnen vermengd worden, te verdeelen en te ontbinden. Men maakt 'er een veelvuldig gebruik van in klifteenen, in inspuitingen, in gorgelranken &c. Men geeft dezelve ook inwendig, en dikwils houdt men de dieren aan een eetregel, waar by men ze altoos honing laat gebruiken, &c.

Myrrba, *Myrrbe*, behoord onder het getal der maagmiddelen, der wond-en borstmiddelen. Zy is zuiverende en het bederf tegengaande. Men gebruikt dezelve inwendig en uitwendig in deze laatste hoedanigheid, en als een verdeelend en ontbindend middel. Zy komt onder vele zamengestelde middelen. Men maakt 'er een Tinctuur van, waar van de gift is van een tot drie drachmen.

Nux moscbata, *vel myristica*, *Moschaadnooten*, zyn versterkende: voor 't overige zyn derzelve kragten gelyk die van de Foely.

Galla, *Galnooten*. Deze nooten zyn zamentrekkende. Men bediend 'er zig van in wasingen, stovingen &c.

Olibanum, *Wierook*, is een wondmiddel, 't welk heelende en verdryvende is. Dezelve word gebruikt in zalven en pleisters &c. inwendig is zy een zweetdryvend en versterkend middel, en nuttig in ziekten

van

van de borst. De gift is van een half tot drie oncen. Men gebruikt dezelve ook tot berookingen.

Opium, Heulzap, is een slaapverwekkend, bedaarend en zweetdryvend middel. Men geeft het zelve van drie tot agt greinen.

Opopanax. Deze gom komt in krachten veel over een met de gom galbanum; dezelve is een geschikt middel tot het geneezen van wonden; zy is verdryvende en verdeelende. Zy komt onder veele zamengestelde middelen, pleisters en zalven. Inwendig is zy openende en ontbindende. Men geeft dezelve van een drachme tot een half once.

Ossa sepiæ. Zyn openende, zuiverende en opdroogende. Men maakt dezelve tot poeder, en men geeft ze inwendig in een aftrekzel, of vermengd met andere gepaste geneesmiddelen, tot de gift van twee drachme tot een once. Zy komen onder zommige zamengestelde middelen.

Pareira Brava. Deze wortel is een sterk openend middel, en zeer gepast tegen het graveel. Men geeft hetzelve in poeder met witte wyn van vier drachme tot anderhalf once, en in een aftrekzel van een tot vier oncen.

Petroleum, Steen-oly, is een uitwendig versterkend en ontbindend zenuwmiddel; men mengd dezelve onder bereidingen van plaatsmiddelen van deze soort.

Lapis Hæmatites , *Bloedsteen* , is sterk zamentrekkende en opdrogende , en komt onder veele zamengestelde middelen.

Piper nigrum , *Zwarte Peper* , is verdeelende , prikkelende , en een maag-versterkend middel ; men geeft dezelve van een half- tot drie drachmen. Men kan dezelve ook aftrekken in wyn.

Pix, Pik , is ettermakende , versterkende , uittrekkende en ontbindende. Men gebruikt dezelve in zalven , pleisters , &c.

Polypodium , *Eiken-vaaren* , is een zagt buikzuiverend , openend en pisdryvend middel. De gift is van twee tot zes oncen , in eene genoegzaame quantiteit van vogt.

Pyrethrum , *Kwyl-wortel* , is een werkzaam prikkelend middel ; men bediend 'er zig voornaamentlyk van als een kaauw- , en als een niesmiddel , &c.

Quinquina of *Cbina Cbinæ* , of *Cortex Peruvianus* , *Koorts-bast* , is heet , opdrogende , verdeelende , koorts-verdryvende , kramptrekking tegengaande , een goed middel om de stuiptrekkingen te stillen en te doen ophouden ; de verrotting tegengaande , en een zeer groot hulpmiddel in de versterking , in ziekten , die uit verrotting of bederf ontstaan , en die besmettelyk zyn. Men gebruikt dezelve in poeder , in een afkookzel , in een aftrekzel in wyn , brandewyn , wyngceest , of in eenig ander vogt.

De gewoone gift is van twee tot zes drachmen. Men voegd by de koorts-bast ook andere middelen, gelyk het ammoniac-zout, de salpeter, &c.

Realgar, Rus-geel, of rood Rottekruid. De bereide poeder van Realgar is een inbrandend middel; men maakt 'er koekjes van, &c.

Rhabarbarum. De *Rhabarber* is een goed zamentrekkend buikzuiverend middel, en een gepast middel om de veerkracht der verslapte spiervezelen van de maag en ingewanden te herstellen, &c. De gift is van een half tot anderhalf once in een aftrekzel, en van twee tot zeven drachmen in poeder.

Crocus, Saffraan, is hartsterkende, een maagmiddel, een tegengift-middel, kramp-trekking tegengaande, ontbindende en pynstillende. De gift is van een tot vier oncen in een aftrekzel, en van een half tot anderhalf once in poeder.

Sagapenum. Deze gom is versterkende, verdeelende, ontbindende, en uitwendig een verdunnend en rypmaakend middel. Inwendig geeft men dezelve van een tot vier drachmen.

Sandaracha. Deze harst is versterkende, ontbindende, en uitwendig het bederf tegengaande. Zomtyds gebruikt men dezelve ook tot berookingen,

Sar-

Sanguis draconis, *Drakenbloed*, is zamen-trekkende en opdrogende. Men gebruikt het zelve uitwendig en inwendig tot de gift van een tot vier oncen.

Sarcocolla, *Vleesch-lym*. Deze gom is een oogmiddel, doet het vleesch aangroeien, is heelende en een goed wondmiddel. Dezelve komt onder de oog-waters en zalven.

Saffafras, *Saffafras-bout*, is verdeelende, zuiverende, de uitwaasfeming bevoor-dende, zweetdruyvende, en pisdruyvende. De gift is van een tot ses oncen in een af-kookzel; men kan dezelve ook geven in een aftrekzel in wyn.

Scammonium, *Scammonie*, is buikzuiveren-de, verdeelende en water-afdruyvende; men geeft dezelve van een drachme, tot een half once.

Sal ammoniacum, *Ammoniac-zout*, be-vordert de uitwaasfeming, is prikkelende, verdeelende, openende, het bederf tegen-gaande, versterkende en ontbindende. De gift is inwendig van twee drachmen tot een en een half once. Men gebruikt dezelve ook in oog-waters, in gorgel-dranken, in was-singen, &c.

Sal Epsom, of *Anglicum*, of *Catharticum amarum*, *Epsoms-zout*, is een zagt, prikkelend en openend buikzuiverend middel. Men geeft hetzelve van drie tot agt oncen.

Sal gemmæ, *Steen-zout*, bezit eenige meerdere kracht en werkzaamheid, dan het gemeene zee-zout.

Sal marinus, *sal communis*, *gemeen zout*. Het zelve is verdeelende, openende, prikkelende, ontbindende, en het bederf tegengaande, &c. Men gebruikt het zelve in prikkelende klisteeeren. Ontbonden in brandewyn is het een sterk verdeelend middel. Het waare te wenschen, dat het zelve tot een laagere prys te bekomen waare, tot behoudenis van het vee, en vooral van de wol-beesten.

Sennæ folia, *Zenebladeren*, zyn buikzuiverende. Men geeft dezelve in buikzuiverende dranken tot de gift van een half tot anderhalf once; in buikzuiverende klisteeeren van een tot drie oncen; en in poeder alleen en vermengd met honing van een tot twee oncen.

Serpentaria Virginiana, *Virginische slange-wortel*, is hartsterkende, bevordert de uitwaasfeming, is een tegengiftmiddel en windbrekende. Men geeft dezelve in poeder van twee drachme tot een half once en meer, en in een aftrekzel van een half tot vier oncen.

Sulphur, *Zwavel*, is openende en van groot nut in veele borst-ziekten, en in huid-ziekten. Men bediend 'er zig als dan inwendig en uitwendig van.

Styrax, *Storax*. 'Er zyn veele zoorten van, als voor eerst; de *Styrax Calamita*; ten tweede, de gemeene *styrax*; en ten derde de vloeierende *styrax*.

De *Styrax Calamita* en de gemeene zyn versterkende, zenuw-middelen, verdeelende en ontbindende. Men gebruikt dezelve zomtyds tot berookingen; ook komen zy onder zalven, onder pleisters en balsemen.

De vloeierende *styrax* is versterkende, het bederf tegengaande en een zeer goed middel in eene beginnende versterking. Dezelve komt onder verscheide zalven.

Terebinthina, *Terpentyn*, is een wondmiddel, pis-dryvende, zuiverende, heelende en inwendig versterkende. De gift is van een half tot twee oncen in een slixbrok, of vermengd met de dooiren van eieren. Men gebruikt dezelve ook in klistereen, om dezelve pisdryvende te maaken, en in verzweeringen der ingewanden tot de gift van drie oncen vermengd met dooiren van eieren, welke men onder een verzagtend afkookzel doet. Ook gebruikt men dezelve uitwendig als een ettermaakend en rypmaakend wondmiddel, zy komt ook onder zalven en pleisters.

Turpethum, *Turbit-wortel*, is een zeer sterk buikzuiverend middel. De gift is van drie drachme tot een once.

Tutia, *Tutie*, of *oogniet*. Men bereid dezelve door ze op een steen fyn te wryven;
men

men besproeit dezelve met een kleine quantiteit roosen-water; vervolgens wryft men ze wederom op nieuw, en men maakt 'er koekjes van.

Zy is zuiverende, opdrogende, en wondheelende. Men gebruikt dezelve in oogwaters en in zalven.

Viperæ, adders, vipers. Doorgaans gebruikt men de vipers in poeder; men laat deze kruipende dieren droogen, na dat men dezelve den kop heeft afgesneden, en men maaktze tot poeder. Vervolgens geeft men dezelve alzo tot de gift van een geheele viper, of van een half tot een heel once.

De vipers zyn hartsterkende, zuiverende, zweetdryvende, behooren tot de tegengift-middelen, en zyn van groot nut in kwaadaartige besmettelyke ziekten, en in huidziekten, &c.

Vitriolum. Vitriool. 'Er zyn drie soorten van. 1. De groene vitriool; 2. de blaauwe vitriool 3. De witte vitriool.

De *groene vitriool* is zamentrekkende, en word zeer zelden inwendig gebruikt.

De *blaauwe vitriool* word uitwendig gebruikt, is opdrogende en bytende, en komt onder de oogwaters, &c.

De *witte vitriool* word gebruikt doorgaans als een zamentrekkend middel, en komt onder veele zamengestelde middelen en oogwaters.

Zedoaria, *Zedoar-wortel*, heeft in kragten eenige weinige overeenkomst met de campher. Zy behoort onder de tegengiftmiddelen, bevordert de uitwaasfening, is windbrekende, heet, verdeelende, verdunnende en versterkende. Men geeft dezelve in poeder van een drachme tot een half once, en driemaal zo veel in een aftrekzel met wyn.

VOORSCHRIFTEN
 DER
 GENEESMIDDELEN,
 TOT GEBRUIK VAN
 DE KONINGLYKE SCHOOL
 DER
 VEE-GENEESKUNDE.

INLEIDING.

De geneesmiddelen worden aan de dieren even gelyk aan de menschen onder verschillende gedaante, welke door byzondere benaamingen betekend worden, gegeven.

Die, welke het meest gebruikelijk zyn in de vee-geneeskunde, ten aanzien der inwendige geneesmiddelen, zyn de ingietingen, de dranken, de pillen of de slik-brokken, de poeders en de klysteeren; en ten opzichte van de uitwendige geneesmiddelen, de insputingen in gorgel-dranken of anderszints, de oogmiddelen, de houten blokjes, de linnezakjes of popjes, de wasfingen, de stoovingen, de zalvingen of smeertzels, de pappen,

waar van zommige, die uit verscheide kruiden gekookt en bereid worden, in 't byzonder met den naam van *Charges* betekend worden; de balsemen, de *pomades*, de zalven, de pleisters, de poeders, de steenen, de berookingen en de zet pillen.

Alle vloeibaare geneesmiddelen, welke men aan een dier geeft, of doet doorzwelgen door middel van een hoorn, worden *ingietingen* genaamt. Deze ingietingen worden gelyk alle andere geneesmiddelen uit verschillende zelfstandigheden zamengesteld en bereid volgens de verschillende *indicatien*.

Men verstaat in 't algemeen door de benaaming van *dranken* alle vogt, 't welk het dier van zig zelfs drinkt zonder eenig ander vreemd hulpmiddel, en door die van *geneesdranken* dezulke, welke men met den gewoonen drank vermengd, om ze de dieren in te geven. 'Er is een aantal van ingietingen, welke men aan dezelve op deze wyze kan geven in die omstandigheden, by welke het moeilyk of onmooglyk word, om ze dezelve door middel van den hoorn te doen gebruiken, gelyk 'er ook eene menigte van dranken is, welke onder de gedaante van ingietingen kunnen gegeven worden, of met welke men de zemelen kan bevogtigen en nat maaken in gevallen van zekere vermeningen, welke het dier weigert te drinken.

Een geneesmiddel, 't welk een weinig dikker is dan honing, en welkers quantiteit ten naasten by gelyk is aan die van een mondvol, maakt in de geneeskunde van den mensch dat geen, 't welk men een *slik-brok* noemt; en men geeft den naam van *pillen* aan een droog geneesmiddel, 't welk harder is, en wykt voor het aanraaken, zamengefeld is uit eene vaste stoffe, en welkers gedaante rond is. Het zoude overtollig zyn, wilde men in de geneeskunde van het vee op deze overweelingen de onderscheiding dezer geneesmiddelen gronden. De *slik-brok* is in onze praetyk een middel, 't welk minder hard is dan de *pillen*, welke eene meerdere vastigheid verkrygen door het byvoegen van zemelen, van meel, of van eenig ander poeder, in het welk men dezelve rolt. Beide zyn deze middelen van een ronde gedaante, en ook beide worden zy aan de dieren gegeven door middel van een stuk hout, met het welk men dezelve steekt, en het welk men in den bek van het zieke dier brengt, te gelyk den tong van het zelve vattende, op welkers wortel men den *slik-brok* of pil nederlegd; en als dan den tong los latende, is het dier genoodzaakt, denzelven te rug trekkende, het geneesmiddel door te slikken. Gewoonlyk komt men die doorslikking te hulp door het dier terstond eenige hoornen met een drank in te gieten, welke geschikt is naar de *indicatien*.

Men noemt een *poeder* een droog geneesmiddel, zamengesteld uit een of meer enkelvoudige middelen, of *ingredienten*, welke naaukeuriglyk vermengd en in zeer kleine deeltjes fyn gewreeven worden, welke niet aan elkander verbonden zyn. Het allerfynste poeder noemt men *alcohol*, die, welke groover zyn, worden *grossia* of *trage*, en de middelzoort alleenlyk poeder, of ook *species* genaamd. Doorgaans vermengd men de poeders onder haver en zemelen; dikwils doet men dezelve ook in een gepast vogt en als dan geeft men ze by wyze van een ingietings-drank; zomtyds maakt men 'er ook pillen of slik-brokken van.

Men noemt eigentlyk een *clysteer* of *lavement* alle vogt, 't welk in den endel-darm word ingespooten, of op eenige andere wyze in dien zelfden darm word ingegooten. Deze geneesmiddelen zyn van geen minder kragt in de praetyk der vee-geneeskunde, als in de geneeskunde van het menschelyk lichaam. In de behandeling van de ziekten der dieren is derzelve nuttigheid klaarblykend, en gelukkiglyk zal eene ydele afkeerigheid hier de oogmerken niet wederstreeven, welke wy ons voorstellen, met dezelve in 't werk te stellen. Zy zyn heilzaam byna in alle ziekten, voornaamenlyk maaken zy de drekstoffen, die in de darmen bevat zyn, week; zy temperen de schertheid van het darmzap; zy gaan de al te groote spanning

ning van de spier-vezelen van den darmbuis tegen; zy maaken denzelve glibberig; zomtyds verwekken zy in die zelfde vezelen eene gelukkige prikkeling. Zy doen de pynen bedaaen gelyk ook die der nieren, van de blaas en van de baarmoeder; zy verdryven de opspanningen en winden; zy zuiveren de kleine zweertjes, welke de bloedloop vergezellen; zy doen den loop een einde neemen; zy dooden en verdryven de wormen; zy kunnen het dier onderhouden, en het gebrek der voedzels, welke het niet kan gebruiken, vervullen; zy maaken de uitwerking der buikzuiverende middelen, welke zy voorafgaan, veel spoediger, veel zekkerder en veel gemakkelijker. Men kan dezelve ook buikzuiverende maaken, en in een woord 'er zyn maar zeer weinige onstandigheden, by welke dezelve niet moeten gebruikt worden.

Men geeft den naam van *inspuiting* aan alle *medicinaale* vogten, welke wy gewoonlyk door middel van een spuit met verschildepde oogmerken, en volgens verschillende *indicatien* in de natuurlyke, of tegennatuurlyke holligheden van het lichaam inbrengen. Aldus zyn de neusgaten, de mond, de blaas, het teel-lid, de scheede, &c. de wonden, de verzweeringen, de etter-hoelen en de pyp-zweeren alle zo veele holligheden, in welke men die inspuitingen doet.

Ook zyn 'er gevallen, by welke deze

zelfde inspuitingen de plaats der *gorgel-dranken* of *Keel-spoelingen* vervullen. Zoodanige zyn die , by welke de inwendige deelen van den mond en het agterste gedeelte van den bek van het dier moeten bevogtigd worden. Men kan aan derzelve kragt niet toefchryven nog eene wezentlyke spoeling , want ons is geen middel bekend , om het dier te noodzaaken , om het vogt in deszelfs bek op zulk eene wyze te beweegen , dat alle de deelen daar door bevogtigd , gezuiverd en doortrokken worden , nog ook het verblyf van het middel op die plaats , vermits het ons onmooglyk is het dier te dwingen om het zelve lange in den bek te houden. Deze gorgelranken kunnen derhalve niet nuttig of heilzaam zyn , dan door de oplettenheid , welke men heeft van derzelve gebruik dikwils te herhaalen en te vernieuwen. Ook laat het onvermogen , in het welk wy ons bevinden , om het dier te bepaalen , om het vogt , 't welk wy het zelve aanbieden , na zig te neemen , ons geenen anderen weg overig , dan die der inspuitingen. Wy dryven de gorgel-drank voort met een spuit , waar van het uiteinde van de pyp , die eene ovaale gedaante heeft en eenigszints rondgeboogen is , met veele gaaten doorboort is , gelyk die van een gieter , en ten einde het zelve met des te meer zekerheid te brengen op die plaatzen , welke het nodig is te bevogtigen , doen wy den bek van het dier open houden door

door middel van een *knevel-bit*, of op eenige andere wyze, indien het nodig zy die deelen te bevogtigen, welke in dezelve befloten zyn.

Wanneer het oogmerk is om het vogt te brengen in het agterfte gedeelte van den bek agter het middelfhot der neusgaten, of verhemelte, als dan doet men de inspuiting door de neusgaten met behulp van een spuit, welke maar eene opening heeft, en deze weg brengt hetzelfde regtstreeks op die plaats, vermits dezelve door de agterfte opening der neusgaten heen gaat.

Alle geneesmiddelen, welke geschikt zyn om op de oogen te worden gelegd, worden *oog middelen* genaamd. Men schryft dezelve voor van verschillende gedaante, en van verscheidene zamenstellingen, naar het oogmerk en de noodzaaklykheid. De oog-middelen komen te pas in een aantal van gebreeken, door welke het werktuig van het gezigt word aangedaan. 'Er zyn drooge, 'er zyn ook vogtige oog-middelen: maar men moet zig te binnen brengen, dat men nooit in het oog van een paard iets moet inblaazen of inspuiten, uit die gegronde vrees, van hetzelfde zeer schuw of halstarrig te zullen maaken.

De *linne zakjes* of *popjes* en de *houjes* of *houtte blokjes* zyn de middelen, door welke men aan den eene kant by de dieren eene meer overvloedige afscheiding der kwyl tragt

te verwekken, en aan den andere kant de prikkeling der inwendige deelen van den mond te bedaaen naar maate van de geneesmiddelen, welke men gebruikt, en die voor een gedeelte eigentlyk kaauw-middelen zyn. Zomtyds maakt men dezelve vast aan het yzer gebit, dog doorgaans wel het meest aan een babbel-bit. Betreffende de houtte blokjes, deze bestaan eigentlyk alleenlyk uit een stuk rond hout, zonder eenige omtrek, en 't welk de uitwerking doet van een gebit zonder stangen. Men maakt dezelve in den bek vast, door dezelve aldaar te houden door opgaande stukken of banden welke met bindtouw gemaakt zyn, 't welk zig uitstrekt tot op den kop van het dier, en waar door dan een soort van hoofdstel geformeert word, na dat men dezelve met oud linnen omwonden heeft, waar in de geneesmiddelen, welke wy ons voorstellen te gebruiken, beslooten zyn, of na dat men dezelve heeft ingedoopt of laten doortrekken met die zelfde geneesmiddelen, indien dezelve vloeibaar zyn.

Men verstaat door *medicinaale wasfingen* alle vogtige geneesmiddelen, van welke men gebruik maakt, om zommige deelen van het lichaam van een dier, welke of in haar geheel of verzworen zyn, te stooven en te wassen. Behalven dat houden de wasfingen het juiste midden tusschen de stoovingen en de baden.

Men

Men geeft den algemeene naam van *omslaagen* aan alle uitwendige geneesmiddelen van verschillende lyvigheid of vastigheid, welke niet of tot de zalven, of tot de pleisters behooren, en welke met verschillende oogmerken op de oppervlakte van het lichaam worden aangelegd. De vogtige omslagen zyn dat geen, 't welk men eigentlyk een *stoving* noemt; en die stoving is niet anders dan een plaatselyk bad, voortgebracht van een eenvoudig of zamengesteld medicinaal vogt, 't welk door een gepast behulp-middel warm of koud aangelegd zynde, de kragt bezit, om in het deel, op het welk het zelve word geplaatst, of in die deelen, welke 'er onder geleegeen zyn, en zelfs veel dieper, die verandering aantebrengeen, welke de Hoefsmit of Paerde doctor verlangt. 'Er zyn ook drooge omslagen, welke men zeer ten onpas *drooge stovingen* genoemd heeft. Wy zullen 'er nogtans geene byzondere *Classe* van omslagen van maaken, en de benaaming van drooge stoving zullen wy aanneemen. 'Er zyn ook zagte of weeke omslagen onder de gedaante van gekookte middelen, welke in der daad niet anders zyn, dan pappen, en welke wy ook onder dezelve stellen zullen. Voor 't overige kan men zeer ligt begrypen, dat het onderscheid tusschen de wasingen en de vogtige stovingen alleenlyk ontstaat uit het gebruik, 't welk wy van dezelve maaken, vermits

mits de wasfingen doorgaans niet gebruikt worden, dan eenvoudiglyk om te bedden of te bevogtigen, en de ftovingen geene werking doen, dan in zoo verre zy op het deel door het een of ander middel vast bepaald gehouden worden. Men kan daar en boven ook ftovingen maaken met de verfchillende vogten, welke gefchikt zyn tot wasfingen of beddingen, gelyk men ook de wasfingen tot ftovingen kan gebruiken in zommige gevallen, welke de reden en de ondervinding aanwyzen.

De *smeeringen* of *zalvingen* zyn vloeibaare middelen, welke uitwendig worden aangelegd, gelyk de ftovingen. Zy verfchillen ook van dezelve niet, dan alleenlyk om dat men onder deze olien, vette middelen &c. vermengd; zomtyds hebben zy tot derzelve *basis* of hoofdmiddel, aftrekkzels of afkookzels van planten; dikwils zyn zy niet anders dan eene vermenging van olien, zalven en geeftryke vogten. Zy zyn als dan en in zoo verre overeenkomende met de *smeerzels*, welke vette, olieächtige geneesmiddelen zyn, hebbende eene middelbaare dikte of lyvigheid, tuffchen de vette olien en bereide varkens-reuzel. De zalvingen en de *smeerzels* bezitten onderscheide kragten. Men bereid en fchikt dezelve naar den ftaat van het zieke deel, en naar de *indicatien*, welke zig opdoen.

De *pappen* zyn om eigentlyk te fpreken we-

weeke, zamenhangende omslagen of aanlegmiddelen, in de gedaante van afkookzels, van een middelbaare dikte tusschen zalven en pleisters; men legt dezelve uitwendig aan tot verschillende oogmerken. Die welke by de Franschen *Charges* genaamt worden, zyn dikker of vastter, dan de andere.

Men heeft van den beginne af aan den naam van *Balssem* gegeven aan vloeibaare harsten, welke door insnyding of zonder dezelve uit veele soorten van boomen getrokken worden, het zy ter oorzaake van de kragt dezer harsten ter geneezing der wonden, het zy ten aanzien van derzelve lymmerige zelfitandigheid. By vervolg heeft men denzelven naam gegeven aan zamengestelde geneesmiddelen, die ten naaften by dezelve dikte of lyvigheid hebben, en aan welke men dezelve kragten toeschreef. Zy wierden gemaakt om de plaats der natuurlyke balsfemen te vervullen. In deze laatste tyden heeft men geen agt gegeven op de dikte der geneesmiddelen, om dezelve met dien naam te benoemen. Men heeft geestryke balsfemen gemaakt, welker basis bestaat uit den geest van wyn en veele *essentiele* olien, balsfemen, welke de dikte van vette olien hebbende, bereid worden met die zelfde olien, balsfemen, welke de dikte van zalven hebben, en die zeer dikwils eigentlyk gezegde zalven zyn, vastkleevende balsfemen, welke in de kruid-meng-konst tot reuk-werken bereid worden, eindelyk veele
bal-

balsemen, welke inwendig gebruikt worden. De meeste derzelve worden ook uitwendig aangelegd.

De *Pommades* zyn een soort van zalven. Derzelve zelfstandigheid is harder dan die der sineerzels, en overeenkomende met die van varkens-reuzel. Zy worden op alle de deelen van het lichaam zonder onderscheid gebruikt.

De eigentlyk gezegde zalven zyn geneesmiddelen, welke uit vette zelfstandigheden bereid worden; men maakt dezelve gewoonlyk harder dan de *pommades*, maar altoos weeker als de pleisters.

Van alle uitwendige geneesmiddelen zyn de *Pleisters* de dikste en hardste, en hier in zyn zy alleen van de zalven onderscheiden.

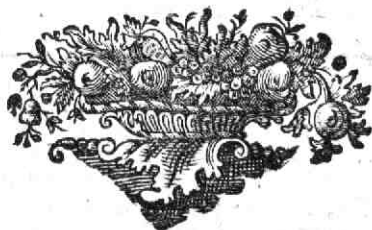
De uitwendige *Poeders* verschillen niet van de inwendige poeders; 'er zyn 'er, die het vleesch doen groeien, die zuiverende, die zamentrekkende, en ook die niesmiddelen zyn, &c.

De *steen*en zyn geneesmiddelen, aan welke men deze naam geeft uit aanmerking van derzelve hardheid

De *Reuk-werken*, *parfuims*, zyn uitwaasfemingen, welke uit zommige zelfstandigheden, welke men heet maakt, of doet branden, opryzen, en die zig verspreiden in die plaatsfen, welke men zig voorsteld te zuiveren, en de ongezonde lugt derzelve te verbeteren. Die zelfde uitwaasfemingen, welke
in

in een zeker opzigt droog zyn, wanneer zy uit een droog geneesmiddel uitdampen, of vogtiger, want zy de uitwerking zyn van de uitwaasfeming van vogtige geneesmiddelen, brengen dat geen voort, 't welk wy *berookingen* noemen, wanneer wy dezelve het dier laten ontfangen, om deze of gene beweegreden.

Eindelyknoemt men *zet-pillen* geneesmiddelen, welke eene vastigheid hebben ten naaften by overeenkomende met die der pleisters, men steekt dezelve in den endeldarm, met verschillende oogmerken.

VOORSCHRIFTEN
 DER
 GENEESMIDDELEN,

EERSTE DEEL,

bevattende de inwendige Geneesmiddelen.

EERSTE HOOFDSTUK.

Buikzuiverende Middelen.

Ingietingen.

N°. 1. **N**eem een half pond Sedlitz-zout, en twee handen vol Barnasie, laat de plant kookten in drie ponden gemeen water, zyg het door, en laat 'er dan het zout in smelten, en geef het aan het dier.

N°. 2. Neem een pond Epsoms-zout, laat het smelten in vier ponden van een afkookzel van kaasjes-bladen, geef het in twee ryfen des morgens.

N°. 3. Neem een hand vol van de blade-
 ren

ten van de *gratiola*, een once zenebladen, en twee oncen epsoms- of fedlitz-zout, laat het een oogenblik kooken in een pond gemeen water, laat het dan eenige uren op heete asch staan trekken, zyg het zagties drukkende door, en geef dit *gewoon buikzuiverend aftrekzel* by wyze van ingieting in.

N°. 4. Neem een once zenebladen, en een pond kokend water, laat die bladeren drie uren lang in dit water aftrekken, zyg het door, doet dan in dit aftrekze een once gestoote aloë, laat het geduurende den nacht aftrekken op heete asch, en geef het laauw aan het dier.

N°. 5. Neem een pond van het gewoon buikzuiverend aftrekzel N°. 3. laat 'er geduurende eene nacht een once gestoote aloë op heete asch in aftrekken, schud het om, en geef het laauw aan het dier.

N°. 6. Neem een pond van het gewoon buikzuiverend aftrekzel N°. 3. ontbind in hetzelfde vyf oncen *electuarium catholicum*, en geef het laauw aan het dier.

N°. 7. Neem van het aftrekzel van zenebladen N°. 4. een pond; laat daar geduurende den nacht op heete asch in aftrekken anderhalf once poeder van aloë, en een half once poeder van lorken-zwam, schud het om, en geef het laauw aan het dier.

N°. 8. Neem een pond van het aftrekzel van zenebladen N°. 4. laat 'er geduurende den

nagt op heete asch in aftrekken een once poeder van aloë, en een half once poeder van lorken-zwam, schud het om, doet dan in dit aftrekzel een half once *mercurius dulcis*; en geef het op staande voet aan het dier.

No 9. Neem een pond van het buikzuiverend aftrekzel No 3. laat 'er gedurende den nagt op heete asch in aftrekken anderhalf once aloë in poeder, en twee drachmen hars van jalappe, roer het dan om, en geef het aan het dier.

No. 10. Neem een pond van het gewoon buikzuiverend aftrekzel No. 3. doet in dit aftrekzel *Trochisci albandal* en gutte-gom, van elk twee drachme, mengd het tot een buikzuiverende drank.

No. 11. Neem ses drachmen poeder van jalappe en een half once poeder van aloë, ontbind dit alles in een pond van een afkookzel van zuuring, en geef het aan het dier.

Pillen en Slikbrokken.

No. 12. Neem twee oncen poeder van mechoacanna-wortel, een once lorken-zwam, en een half once *mercurius dulcis*; vermeng het met gemeene honing, zo veel genoeg is, en maak het tot een slikbrok.

No. 13. Neem poeder van gezuiverde aloë en manna, van elk twee oncen, *sal prunella* een half once, en honing, zo veel genoeg

noeg is, meng het alles te zamen in meel, en geeft het in pillen.

No. 14. Neem jalappe en aloë, van elk een half ounce, scammonie en *mercurius dulcis*, van elk een drachme, honing zo veel genoeg is, vermeng het in den honing, rolt het dan in zemelen of in meel, en maak 'er pillen van om des avonds in te geven; en geef dan den volgenden ogtend een pond van het gewoon buikzuiverend aftrekzel No. 3.

Poeders.

No. 15. Neem drie oncen zene-bladen, zes drachmen jalappe, en een half ounce scammonie: maak het tot een poeder. Deze poeder kan men geeven in een gepast afkookzel of aftrekzel: ook kan dezelve onder een hand vol zemelen of meel, welke men een weinig nat maakt, gedaan worden. Dezelve kan ook met eene genoegzaame hoeveelheid honing vermengd worden.

No. 16. Neem lorken-zwam, gezuiverde aloë en turbith-wortels, van elk drie oncen, zene-bladen een half ounce, gentiaan-wortel en gember van elk twee drachmen, maak het tot poeder, en geef het op een van de op No. 15. voorgeschreevene wyzen.

Clysteeren.

No. 17. Neem twee en een half pond van
P 3 het

het verzagend afkookzel, laat daar in smelten drie oncen gefchaafde witte zeep, doet 'er by vier oncen honing, en laat het tot een Clysteer worden.

No. 18. Neem drie oncen zene-bladen, giet op dezelve twee en een half pond van een verzagend kokend afkookzel, laat het een uur lang staan aftrekken, zyg het door, en laat dan in het doorzygzal drie oncen *electuarium catholicum* ontbinden, en maakt 'er een Clysteer van.

No. 19. Neem twee oncen zene-bladen, en twee dragmen merg van coloquinten in een linne-zakje, laat dit te zamen in twee en een half pond van een verzagend kokend afkookzel staan trekken; laat het op het eind' zagtjes opkooken, giet het door een doek, doet dan by dit doorzygzal agt oncen van den troeble-braak-wyn en vier oncen olie, voor een Clysteer.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Borst-Middelen

Verzagende Borst-Middelen.

Ingietingen.

No. 20. Neem een once heemst-wortelen,

len, en bloemen van haasjes-kruid en van violen, van elk een hand vol, lyn-zaad een half once, tarw-zemelen twee handen vol, gemeene honing een half pond, laat dit alles te zaamen kooken in ses ponden gemeen water, en geeft het aan het dier in vier giften.

No. 21. Neem twee handen vol van de bladeren van steen-rakette, en een hand vol van de toppen van dezelfde plant, snyd ze aan stukken en stootze, laat ze eenige uren weken in anderhalf pond meede of honingwater, geef het doorzygzels aan het dier in drie giften door middel van den hoorn, dagelijks een, des morgens nugteren.

No. 22. Neem twee handen vol heele gerst, bloemen van hoef-blad en van de katte-voet, van elk eene hand vol, en twee oncen schraapzel van harts-hoorn, laat het te zamen kooken in ses ponden gemeen water, tot dat het op een derde vermindert is, zyg het dan door, en geef het aan het dier in vier giften.

Drank.

No. 23. Neem bloemen van violen en klapproofen, van elk twee handen vol, giet 'er ses ponden kokend gerste-water op, laat het dan een uur lang staan trekken, giet het door een doek, doet dan by het doorzygzels drie oncen gemeene honing, en vermengd het onder den gewoone drank.

Pillen of Slikbrokken.

No. 24. Neem walschot en poeder van zoethout, van elk drie drachmen, pillen van *cynoglosa* een drachme, vermeng het met eene genoegzaame hoeveelheid conferf van heemit, tot een pynstillende slikbrok voor de borst.

No. 25. Neem walschot, bloem van zwavel en gom-dragant, van elk drie drachmen, vermeng het met honing, zo veel genoeg is, tot een verzagende slikbrok voor de borst.

Verdunnende of verdeelende
Borstmiddelen.

Ingietingen.

No. 26. Neem een once china-wortel, laat het zagtjes koken in twee ponden gemeen water, doet 'er in een hand vol gesneede bladeren van yfop, laat ze 'er in weeken, tot dat het afkookzel koud geworden is, ontbind dan in het doorzygzal drie oncen fyroop van yfop of van stoechas-bloemen; laat het hier in drie giften inneemen.

No. 27. Neem vier oncen bloem van zwavel, en twee drachmen wierook, vermeng het, en maak het tot een poeder om tot een gift van een once te geven in een pond van een afkookzel van hondsdrif of
aard.

aerdvyl, nadat men 'er by gedaan heeft honing - azyn en fyroop van de vyf openende wortelen, van elk drie oncen.

No. 28. Neem twee drachmen beste gom ammoniac, ontbind dezelve in een mortier met vier oncen water van yfop en ses oncen witte wyn. Geef't doorzygzal aan't dier.

No. 29. Neem gestooten lorken-zwam, geraspt zoet-hout en zene-bladen, van elk twee oncen, gesneden tabaks-bladen, drie oncen, laat het te zaame kooken in azyn en gemeen water, van elk twee pond, geduurende een vierde van een uur, doet 'er vervolgens by thym en yfop, van elk een hand vol, venkel-zaad vier vinger greepen, laat het op nieuweven lang kooken, giet het door een doek, en vermeng met het doorzygzal anderhalf pond gemeene honing: laat het als dan op nieuw nog eens opkooken, om de eerste schuim 'er af te neemen, en bewaar het tot het gebruik. Men geeft 'er van alle morgen nugteren. De gift is een half pond.

No. 30. Neem engel-wortel en alant-wortel, van elk een once, bladeren van de yfop en van de witte andoorn, van elk een hand vol; laat het kooken in vier ponden gemeen water, zyg het door, nadat het een half uur gekookt heeft, en doet 'er dan by een half pond van den zee-ajuns honing-azyn, geeft hier van alle morgen aan het dier twee hoornen vol.

Pillen en Slikbrokken.

No. 31. Neem ses drachmen bloem van zwavel, twee drachmen walfschot, poeder van pistie-bedden en gom-ammoniac, van elk een half drachme, myrrhe een drachme, en witte honing zo veel genoeg is, vermeng het alles, en maak 'er twee slikbrokken van, om in twee ryzen in te geeven.

No. 32. Neem poeder van lorken-zwam, bloem van zwavel en poeder van de florentynsche lis, van elk twee drachmen, gemeene honing zo veel genoeg is, maak het tot een slikbrok, om alle morgen nugteren in te geeven.

No. 33. Neem gom-ammoniac en *tartarus vitriolatus*, van elk een drachme poeder van lisch-wortel en bereide pissebedden, van elk twee scrupels, bloem van zwavel vier scrupels, gemeene honing zo veel genoeg is, laat 'er een slikbrok van gemaakt worden, om vyftien of twintig agtereenvolgende dagen nugteren in te geeven, en daarop een pond van een aftrekzel van yfop.

Poeders.

No. 34. Neem geraspt loot en bloem van zwavel, van elk eene gelyke quantiteit, doet deze poeders in een smeltkroes laag op laag (*stratum super stratum*) beginnende met de zwavel; de kroes vol zynde, zet dan de-
zelve

zelve op gloeiende koolen: laat het vervolgens rood of gloeiend worden, en ten einde de bewerking te verhaasten, zo steek de stoffe zelfs in brand. Neem de kroes van het vuur af, wanneer gy geen rook meer waarneemt. Maak dan de zwarte massa, welke gy uit de kroes zult gehoomen hebben, tot poeder, en geef die poeder alle morgen nugteren aan het dier tot de gift van twee drachmen.

Men moet met het gebruik van dezelve eenige tyd aanhouden.

No. 35. Neem van de takken, de bloemen en bladeren van de brem, zo veel genoeg is, hakt en stoot het alles klein, en geeft een once van dit poeder aan het dier dagelyks des morgens onder den haver gedurende eenige tyd. Houd het dier aan de tarw-stroo en onthoud aan hetzelfde het hooy.

VOORSCHRIFTEN
DERDE HOOFDSTUK.*Pisdryvende Geneesmiddelen.*

Temperende en verzagtende pisdryvende Middelen.

Ingietingen.

No. 36. Neem de wortelen van aardbeziën, van heemst en van water-plompen, van elk een ounce, laat ze kooken in drie ponden gemeen water, tot dat het op een derde vermindert is, giet het door een doek, en laat dan in het doorzygzels een half ounce arabische gom, ontbinden, en geeft het aan het dier in twee giften.

No. 37. Neem een half pond van de vier verkoelende zaaden, stoot ze in een steene mortier, vermengd ze dan in drie ponden van een afkookzels van glas-kruid, en geeft het aan het dier in drie giften.

No. 38. Neem twee oncen salpeter, laat het smelten in twee ponden gemeen water, of van een afkookzels van zuuring, of van klaver-zuuring, geeft het aan het dier in twee giften.

No. 39.

No. 39. Neem van het afkookzel van pterfelie-wortel en van glaskruid, van elk vier oncen, fyroop van heemst twee oncen, en zoet gemaakte geeft van zout een drachme, meng het te zamen voor een ingieting.

Drank.

No. 40. Neem heemst-wortelen en de wortelen van water-plompen, van elk vier oncen, laat ze koken in agt ponden gemeen water tot op de vermindering van een derde gedeelte, doet dan by het doorzygzal drie oncen *crystallus mineralis*, en vermeng het onder den gewoone drank.

Verdeelende en versterkende pis-dryvende Middelen.

Ingietingen.

No. 41. Neem een once poeder van de wortelen van de groote klitsen, en een half pond witte wyn, laat het ses uren lang staan weken, laat het het dier inneemen.

No. 42. Neem twee oncen spiegel-bars en twee ponden witte wyn, doet den hars in den wyn, schud het om, en geeft het in twee giften.

No. 43!

No. 43. Neem terpentyn twee oncen, vermeng het met een dooir van een ei, doet 'er by een half once jenever-olie en anderhalf once fyroop van heemst, vermeng het met een half pond van een aftrekzel van glaskruid, en geeft het aan het dier in twee giften.

No. 44. Neem drie oncen heemst-wortelen, een once zoethout, heidenswonderkruid drie handen vol, bladeren van heemst en van glaskruid van elk een hand vol, jenever-bessen, het zaad van pieterfely, van de groote kliffen, en steen-zaad, van elk een drachme, lynzaad een once, en twaalf vygen, laat het koken in twaalf ponden gemeen water, beginnende met het lynzaad en vervolgens met de andere middelen voortgaande, dog het steen-zaad moet 'er niet by gedaan worden, dan op de helft der kooking: doet 'er op het eind vier ponden witte wyn by, en geeft twee maalen daags, de eene des morgens, en de andere des avonds een pond van dit afkookzel tegen het graveel aan het dier.

Pillen en Slikbrokken.

No. 45. Neem twee oncen allerzuiverste terpentyn, rold hetzelfde in meel van lynzaad, zo veel genoeg is, en maak 'er twee pillen van.

No. 46. Neem krieken over zee en laurier-bessen, van elk tien in getal, wryft dezelfde

zelve aan stukken met honing zo veel genoeg is, doet 'er by poeder van pissebedden een drachme, en gezuiverde salpeter twee drachme, maak het tot een slixbrok, geeft het aan het dier, en terstond daarop een pond witte wyn.

No. 47. Neem een once geraspte witte zee, poeder van pissebedden en tot poeder gemaakte eir-schaalen, van elk een drachme, maak van dit alles een slixbrok met conferf van jenever-bessen, zo veel genoeg is, rol het in zemelen.

No. 48. Neem gedroogde en tot poeder gemaakte byën een half once, vermeng dezelve met extract van jenever-bessen, zo veel genoeg is, en maakt 'er een slixbrok van.

No. 49. Neem een drachme poeder van pissebedden, vermeng het met een once Venetiaansche terpentyn, en maak 'er een slixbrok van.

Scherpe prikkelende pisdryvende
Middelen.

Ingieting.

No. 50. Neem een half once spaansche vliegen tot een grof poeder gestooten, laat ze kooken in twee ponden witte wyn, zyg het door, en geef 'er een hoorn vol van aan het dier.

Pis-

Pisdryvend Clysteer.

No. 51. Neem drie ponden van een afkookzel van de bladeren van kaasjes-kruid en van heemst, na dat gy in hetzelfde hebt laten aftrekken camille- en meliloot- bloemen, ontbind in het zelve twee oncen terpentyn, welke te voren met twee dooiers van eieren vermengd zyn, doet 'er dan by een once *sal prunellæ*, en laat het een Clysteer worden.

VIERDE HOOFDSTUK.

*Openende en verdunnende Geneesmiddelen.**Ingietingen.*

No, 52. Neem de wortelen van de stekende palm, van venkel en van de *cyperus*, van elk twee oncen, laat ze koken in drie ponden gemeen water, tot op de vermindering van een derde gedeelte, zyg het door een doek, en geeft het in twee reizen.

No. 53. Neem de wortelen van patich,
en

en van de stinkende gouwe tot poeder gemaakt van elk een half once, een pond witte wyn, doet het poeder in de wyn, roer het om, en geef het aan het dier.

No. 54. Neem drie oncen van den asch van de steelen en schillen van Roomsche boonen, laat zekooken in drie ponden gemeenwater, of witte wyn, tot het op een derde vermindert is, giet het vervolgens door een doek, en geef het in twee giften.

No. 55. Neem pietersfelie - wortelen, en de wortelen van de kruis - distel en van aspergies, van elk een once, snyd ze aan stukken, na ze te vooren afgeschraapt te hebben; laat ze kooken in vier ponden gemeenwater, tot op de vermindering van een vierde gedeelte: doet 'er ter halver kooking by de bladeren van agrimonie, van wilde cichorei, en van kervel, van elk een halve hand vol; giet dan het vogt door een doek, tegelyk zagtjes drukkende, laat 'er dan in ontbinden een once *arcanum duplicatum*, en geef het aan het dier in drie giften.

Pillen en Slikbrokken.

No. 56. Neem Borax, *Crocus Martis aperiens*, bereide pissebedden, en *Tartarus vitriolatus*, van elk een drachme, alicantische zeep twee drachmen, gedroogde en tot poeder gemaakte wortelen van mee-krap en van kruis-distel, van elk een half once, gom ammoniac

moniac anderhalf drachme, en honing zo veel genoeg is: meng het alles onder een, rolt het in meel, en maak 'er twee pillen van voor eene gift, ieder morgen.

No. 57. Neem twee drachme openende saffraan van staal, poeder van pissebedden, gom ammoniac, en *Mercurius dulcis* van elk een en een half drachme, *arcanum duplicatum* twee drachme, zout van wyn-steen een drachme, en honing zo veel genoeg is: maak het tot een slikbrok. Na dat gy dit hebt ingegeven, zo geef dan terstond door middel van den hoorn een pond van een af-trekzel van Eer-en prys.

Poeders.

No. 58. Neem een half once vylzel van yzer, en geef het onder de haver.

No. 59. Neem een once van de zogenaamde saffraan van metaalen, maak het tot poeder, geef het onder zemelen of haver.

VYFDE HOOFDSTUK:

Bloed-zuiverende Middelen.

No. 60. Neem welriekende klaver, zo veel genoeg is, pers 'er het sap uit, en neem een pond

pond laauw gemeen water, doet dan in dat water drie oncen van het uitgeperste zap van de klaver, en geef het aan het dier.

No. 61. Neem de wortels van de Florentynsche lisch, van de wilde patig en alant-wortelen, van elk een once, wast ze, schraapt ze en snyd ze in stukken of schyven. Laat ze dan koken in vier ponden gemeen water, tot het water op een vierde gedeelte vermindert is: doet 'er ter halver kooking by een hand vol van de bladeren van *Capucina*, of klokkjes-winde, en twee handen vol peper-kruid: giet het alles zagtjes drukkende door een doek, en geef het in drie giften.

No. 62. Neem een once zwaluwe-wortel, *Scorzonere*, alans-wortel en de wortelen van de groote klitsen, van elk een half once, bladeren van aardrook, van het schurftkruid, van de agrimonie, en van de gezegende distel, van elk een halve hand vol; laat het koken in ses ponden gemeen water, tot het op vier ponden gebragt is; giet het dan zagtjes drukkende door een doek, en geef het in vier giften.

No. 63. Neem de bladeren van geitenkruid, van wynruit, van rosmaryn, van salie, vande wilde *Angelica*, de maadelieven, en het peperkruid, van elke een hand vol, zes oncen van de wortelen van maadelieven, en ses lookbollen; snyd dit alles in stukken, en giet op elke hand vol van deze massa

vier ponden goede roode wyn, doet daar by vier oncen gemeen zout; laat het gedurende eenige dagen in een dicht toegesloten vat staan trekken, hetzelfde van tyd tot tyd omschuddende, zyg het dan drukkende door. Geef 'er van des s' morgens nugteren tot de gift van een pond: herhaal die des avonds. Men kan ook op de beet, door een dol dier veroorzaakt, na dat men de wonde genoegzaam verwydert, en met dit aftrekzel gewasfen heeft, het dikke, 't welk na het doorzygen overblyft, aanleggen.

No. 64. Neem veertig greinen van de *Mercurius sublimatus corrosivus*, laat het ontbinden in tien oncen wyn-geest, geef 'er van aan het dier tot de gift van een once in een pond van een afkookzel van lyn-zaad, alle morgen nugteren, tot dat gy 'er de uitwerkingen van zult ontdekken.

Slikbrok.

No. 65. Neem tot poeder gemaakte wortel van de groote klitten, en geraspt pokhout, van elk drie drachme, gom ammoniac en tot poeder gemaakt raauw spiesglas, van elk een drachme: meng het met eene genoegzaame hoeveelheid honing tot een slikbrok.

No. 66. Neem van de *anagallis flore puniceo*, zo veel genoeg is (men verzaamt deze plant in de maand Juny omtrent St. Jan)

neem

neem 'er de bloem en de steelen van, laat het alles in de schaduw droogen; bewaar het in zakjes, die van dik linnen gemaakt, of in doosjes, die van binnen met papier bekleed zyn, maak het tot poeder, en geef het aan het dier. Vermeng die poeder met zout en aluin van elk een half drachme op brood tot de gift van twee drachmen; men kan hetzelfde ook geven in gemeen water, of in twee oncen van een aftrekzel van dezelve plant. De gift voor de mensch is een drachme, in overgehaald water van dit zelfde kruid. Ses uren daarna herhaald men deze gift. Den volgende morgen herhaald men dezelve wederom. Gedurende twee uren moeten de zieken zig onthouden van drinken en van eeten. Daar en boven moet men de wonde met varsch water wasfen, en op dezelve wond het hier boven beschreeven poeder leggen.

SESDE HOOFDSTUK.

*Uitwaassening bevorderende en
Tegengift - middelen*

Ingietingen.

No. 67. Neem pokhout en china-wortelen

Q 3

len aan schyfjes gesneden, van elk drie en een half once, aard-rook twee handen vol, laat dit alles aftrekken in twaalf ponden gemeen warm water, gedurende twaalfuuren, met twee oncen gestooten spiesglas, 't welk men, na het in een linne-zakje gebonden te hebben, moet ophangen in het vat, laat het dan koken, tot het op een derde vermindert is, doe 'er op het laatst by een once sassafras, laat het koud worden, giet het door een doek, en bewaar het tot het gebruik, geef 'er s'morgens nugteren aen het dier van. De gift is een pond. Men kan 'er ook de zemelen daarmede bevoctigen.

No. 68. Neem gestooten raauw spiesglas vier oncen, china-wortel en de bast en hout van den jenever-boom, van elk vier oncen, de doppen en de huisjes of vliezen van dertig nooten, laat dat alles te zaamen koken in twaalf ponden gemeen water, zyg het door, en geef 'er van alle morgen nugteren tot de gift van een pond.

No. 69. Neem de scorzonere-wortelen en de wortelen van de groote klitten, van elk drie oncen, de bladeren van de gezegende distel, van het schurftkruid en van de geitenbaard, van elk eene handvol, laat het koken in vier ponden gemeen water, tot het op de helft vermindert is, zyg het door, ontbind 'er dan in een once Theriacel, vermeng het, en geef het nugteren door middel van den hoorn, in twee giften.

No. 70. Neem Engel-wortel en meester-wortel, van elk twee oncen: laat ze weeken in een pond azyn, en geef het hugteren aen het dier in twee reizen. Men kan deze zelfde azyn ook in de ooren van het dier blaazen.

No. 71. Neem Theriacel twee oncen, ontbind dezelve in een half pond azynwater, laat in dit vogt een drachme campher ontbinden, en geef het op eene reis in.

No. 72. Neem twee handen vol bladeren van wynruit, en van de bladeren van pimpernel en betonie, van elk een hand vol, drie loot look bollen, en een half onze jenever-besfen; laat het alles in vierponderoodenwyn staan trekken, zyghet door, doe 'er by en laat 'er in uitbluffchen een drachme campher. De gift is een goede hoorn vol.

No. 73. Neem twee drachme campher, laat ze ontbinden in vier oncen brandewyn, vermeng het met een half pond gerste water, en geef het aen het dier.

No. 74. Neem twee drachme ammoniac-zout, laat het smelten in een pond van een aftrekzel van munt. Geef het in twee giften.

No. 75. Neem gomammoniac, en duiveldrek, grof gestoten, van elk twee drachme, laat het koken in een pond azyn. Na dat het geheel en al ontbonden is, zo geef het in, zo warm, als het het dier verdragen kan.

N°. 76. Neem een drachme van den vliegende geest van ammoniac - zout, meng het onder vier oncen van een aftrekzel van jenever, en geef het aen het dier.

Poeders.

N°. 77. Neem de wortelen van dokke bladen en van hertstonge tot poeder gemaakt, en campher, van elk twee oncen, vermeng het en maak het tot een poeder, en geef het tot de gift van een half once onder zemelen.

N°. 78. Neem heemstwortelen en de wortelen van brandnetels, van elk vier oncen, de bast van den miserie-boom twee oncen, tamme en wilde angelica, zwaluwe-wortel en valeriaan-wortel, van elk drie oncen. Agt- en veertig beffen van de wolfs-bezien, heele bladen van diezelfde plant twee en zeventig. Laat de bladeren weeken in eene genoegzaame hoeveelheid sterke azyn, laat ze vervolgens droogen, en maakze met al het overige tot een poeder, en geef 'er van onder zemelen tot de gift van een once.

N°. 79. Neem Jeneverbessen, zo veel genoeg is, laat ze in een genoegzaame hoeveelheid azyn weeken: laatze vervolgens droogen, stootze aen stukken, en geef 'er van tot twee oncen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

*Verkwikkende Geneesmiddelen.**Een gekookte Pap.*

N° 80. Neem twee ponden bloem van tarwen meel, drie dooiren van eieren en laauw water, zo veel genoeg is, om 'er een deeg van te maaken, en doorkneed het alles wel, snyd dan die zelve deeg in stukken, en laat het kooken in eenegenoegzaame hoeveelheid van gemeen water, en tot op de dikte van een melkpap, of een vloeibaare *panade*, geeft hier van telkens om de drie uren twee of drie hoornen vol aen het dier.

Een Panade.

N°. 81. Neem tarwen-brood, zo veel genoeg is, laat het droogen in een oven, maak het dan tot een poeder, ontbind die zelfde poeder in koe-melk, zo veel genoeg is, laat het geduurende een half uur op heete asch laauw staan worden, doe 'er dan vier dooirs van eieren by, laat het dan heet worden, tot dat het begint te kooken, hetzelfde gestadig omroerende, en geeft het op dezelve wys, als het voorgaande middel.

N°. 82. Neem een pak of bondel van het paarde-staart kruid, houd het het dier voor, en laat hem hetzelfde eeten. Dit voeder zal hem altoos smakelyker schynen, dan het hooy;

men bied het dier van tyd tot tyd meer bondels 'er van aan, zo hy dezelve niet weigert.

Voedende Clysteeren.

No. 83. Neem een schaapen-kop, en vier dooirs van eieren, laat het kooken in vyf ponden gemeen water, tot dat het vleesch geheel en al van de beenderen afvalt. Zyg het dan door, en gebruik het tot een clysteer.

No. 84. Neem vyf ponden koe-melk, en vier dooirs van eieren, laat het te zaamen kooken, voor een clysteer.

AGTSTE HOOFDSTUK.

Hart Sterkende Middelen.

Ingieting.

N. 85. Neem saffraan, een once foelie, caneel, zwarte peper, en kruidnagelen van elk een drachme, alles grof gestoten zynde, giet 'er op een pond roode wyn; maakt het heet, en na dat het even is opgekookt, zo neem het van het vuur, en geef het aen het dier.

Een Poeder.

N°. 86. Neem falie, rosmaryn, en oranjeschillen, van elk een half once, gember en caneel van elk twee drachmen. Maek van dit alles een poeder, om in een hand vol zemelen te geven.

Prikkelende Clysteeren

N°. 87. Neem drie oncen van de kwylwortel, laat het kooken in vier ponden gemeen water, doet in het doorzygzels een once steenzout, tot een clysteer.

N°. 88. Neem twee oncen van gedroogde bladeren van tabak, laat het kooken in vyf ponden water, tot het op een derde vermindert is, zyg het door, en druk het sterk uit, doe dan in het doorzygzels drie oncen van den troeble braakwyn, en een hand vol zout, tot een clysteer.

NEGENDE HOOFDSTUK.

*Versterkende Middelen.**Ingieting uit Hoofdmiddelen.*

N°. 89. Neem lelietjes van den daale, muurbloemen en de bloezem van lindeboomen, van elk twee handen vol; laatze af-
trek-

trekken in twee ponden gemeen kokend water in een gesloten vat; doe dan by het af-trekzel een drachme van den geest van ammoniac-zout, en geef het in twee giften.

Pillen en Slikbrokken.

No. 90. Neem een half once van de bladeren van den oranje boom tot poeder gemaakt, een drachme campher, en honing, zo veel genoeg is, meng het, en maak het tot een slikbrok.

No. 91. Neem Paconie en valeriaan-wortel, campher tot poeder gemaakt, van elk twee drachmen, honing, zo veel genoeg is, meng het tot een slikbrok.

No. 92. Neem comyn-zaad tot poeder gemaakt een once, de bladeren en bloemen van de marjolein tot poeder gemaakt een half once, gemeene honing zo veel genoeg is, meng het alles onder een, maak het tot een slikbrok, en geef het in twee reizen.

*Ingieting tegen de Lever-
ziekten.*

No. 93. Neem de wortelen van de groote klitsen, van de kruisdistel en van de zuuring, van elk een once, aardrook, agrimonie en harts-tongue van elk een hand vol, vylzel van yzer in een linne zakje, twee oncen; laat het alles koken in drie ponden gemeen water,
zyg

zyg het door, na dat het een half uur gekookt heeft, en geeft het in twee reizen.

Een Slikbrok.

N°. 94. Neem een half once *alkali zeeff*, gom ammoniac en *Crocus martus aperiens*, van elk twee drachme, honing, zo veel genoeg is. maak het tot een flikbrok.

*Een Ingieting uit middelen
tegen de Milt-ziekten.*

N°. 95. Neem de kleine gouwe en aardrook van elk een handvol, bast van den tamariffche-boom en zaagzel van den Palmboom, van elk een once, vylzel van yzer in een linnen zakje twee oncen: laat het alles twee uren lang kooken in vier ponden gemeen water. Geef 'er daaglyks twee goede hoornen vol van.

*Ingieting
tegen ziekten der Baarmoeder.*

N^o, 96. Neem Moederkruid, St. Janskruid en wynruit van elk een hand vol; laat het kooken in twee ponden gemeen water, doe by het doorzygzel een once tot poeder gemaakte saffraan, en een drachme vanden vlugge geest van ammoniac.zout; geef het in twee reizen.

TIENDE HOOFDSTUK.

*Wind - brekende en Maag-mid-
delen*

Ingietingen.

N°. 97. Neem laurier-bladeren, deblade-
ren van munt en van bathengel, van elk een
handvol, camille - bloemen en jeneverbessen
van elk een halve hand vol, laat het alles koo-
ken in twee ponden roode wyn, geduurende
een vierde gedeelte van een uur, zyg het
dan door, en geef het in twee reizen.

N°. 98. Neem een half once gezuiverde
salpeter, laat het smelten in vier oncen wyn-
geest of brandewyn, en geef het aen het
dier.

Een Slikbrok.

N°. 99. Neem een once theriacel, twee
drachme geraspte muscaad - nooten, en een
drachme geest van anys, meng het, en geef
het in een slikbrok.

Clysteeren.

N°. 100. Neem drie oncen heemst - wor-
telen, toppen van camillen en meliloten, van
elk

elk een halve hand vol, zaad van carwey en dill, van elk een once, laat het koken in vyf ponden gemeen water, tot het op een derde gedeelte vermindert is, vermeng dan onder het doorzygzel drie oncen gemeene honing, en maak het tot een Clysteer.

No. 101. Neem twee handen vol camillebloemen, en vier drachme gestoten laurierbesfen, laat de besfen zagtjes koken in vier ponden gemeen water; neem het dan van het vuur, en laat de bloemen den tyd van een half uur staan trekken. Zyg het door, en doe by het doorzygzel twee oncen uitgeperste laurierolie, en laat het een clysteer worden.

No. 102. Neem camille- en meliloten-bloemen van elk een hand vol, comyn- en venkel zaad van elk een once; laat de zaaden in vyf ponden gemeen water koken, tot dat het een derde vermindert is, neem het dan van het vuur, laat 'er de bloemen een half uur in staan trekken, zyg het door, en doe by het doorzygzel drie oncen olie van camille, en laat het een clysteer worden.

ELFDE HOOFDSTUK.

Zamentrekkende middelen.

Ingietingen.

No. 103. Neem de wortelen van zevenblad
en

en van vyfvingerkruid, van elk een once: de bladeren van braam-bezien en van groote brandnetels van elk eene hand vol, bloemen van granaaten en van roode roosen van elk een halve hand vol: laat het alles den tyd van een half uur kooken in roode wyn en gemeen water, van elk twee ponden, zyg het door én doe by het afkookzel een once water van *Rabel*. Geef hier van telkens om de twee uren een hoorn vol aan het dier.

No. 104. Neem twee oncen van de groote smeer-wortel, en eene hand vol van de bladeren van agrimonie, laat het kooken in drie ponden gemeen water, tot het een derde vermindert is, neem het dan van het vuur; laat dan in dit afkookzel eene hand vol van de bloemen van St. Janskruid aftrekken, het vogt laauw geworden zynde, zyg het door, en geef het in drie reizen.

No. 105. Neem de wortelen van groote zevenblad, van hertstonge en de smeerwortel van elk een once, granaatappel-schillen en de vrugten van de Sumach, van elk twee drachme: laat het kooken in drie ponden gemeen water, tot het een derde gedeelte verminderd is, doet dan by het doorzygzal armenische klei en draken-bloed, van elk een drachme, gemeene honing twee oncen: geef het in twee reizen.

No. 106. Neem *Ipecacuanba* en Rhabarber tot poeder gemaakt, van elk drie drachme, vermengd het met een half pond zemen-
len-

melen - water, en geef het aen het dier,

Dranken.

No. 107. Neem water van *Rabel*, zo veel genoeg is, meng het onder deze gewoone drank, tot op een zekere graad van zuurte.

No. 108. Neem twee oncen klip-aluin, en vier oncen *Rhaponticum*: stoot den aluin, laatze dan met de *Rhaponticum* in agt ponden gemeen water kooken, tot dat het een derde vermindert is. Meng het dan onder den gewoone drank.

No. 109. Neem drie handen vol van de wortelen en bladeren van de groote brandnetels; laatze kooken in agt ponden gemeen water, tot dat het een derde gedeelte vermindert is: zyg het sterk uitdrukkende door; doe dan by het doorzygzal klip - aluin en arabische gom, van elk een once, en meng het dan onder den gewoone drank.

Slikbrok.

No. 110. Neem aluin, draken - bloed en zoete vitriool - aarde, van elk een drachme, meng het met honing, zo veel genoeg is, tot een slikbrok.

Clysteer.

No. 111. Neem de bladeren van weeg-
R bree,

bree, van yzer - kruid, en van eiken, van elk eene hand vol, galnooten en granaatbloemen, van elk twee drachme. Laat het koken in vier ponden gemeen water, doe 'er by een half pond roosen - honing, en laat het een Clysteer worden.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Wond - Middelen.

Ingietingen.

No. 112. Neem van de leeuwen - voet, maagden - palm, groote en kleine maade - lieven, duizend - blad, wintergroen, zeegegroen, en fanikel, van elk een halve hand vol, en drie ponden roode wyn. Laat het alles te zaamen in een daartoe geschikt vat ses uren lang staan weeken: giet 'er vervolgens ses ponden kookend water op, laat het dan nog eenige uren staan weeken: het vat van tyd tot tyd omschuddende: giet het dan door een doek; de gift is hier van een pond. Geef en herhaal deze ingieting des s' morgens en des avonds.

No. 113. Neem de bladeren van maagdepalm, van de leeuwen - voet, de eer - en prys en van de honds - draf, van elk een
hand

hand vol. Laat het alles kookten in drie ponden gemeen water, tot 'er een derde van vermindert is. Zyg het dan door, en doe 'er vier oncen roosen-honing by, geef het in twee reizen.

No. 114. Neem een yzere bal, leg dezelve in een half pond brandewyn, tot dat het een sterk aftrekzel of tinctuur geworden is, neem 'er dan den bal uit, en geef de tinctuur aen het dier.

Drank.

No. 115. Neem de bladeren van weegbree, van fanikel, van prunelle en van aard-vyl, van beide de soorten van de eer en prys, van het taskenskruid en van de gulde roede, van elk een hand vol: laat dit alles kookten in agt ponden gemeen water, tot 'er een derde van vermindert is: zyg het dan door, en meng het onder den gewoonen drank.

Slikbrok.

No. 116. Neem twee oncen terpentyn; twee drachme Campher, en een en een half drachme van de openende saffraan van staal. Meng het alles met zemelen, zo veel genoeg is, om het tot een slikbrok te maaken.

DE TIENDE HOOFDSTUK.

*Zuurbrekende Middelen.**Ingieting.*

No. 117. Neem twee drachme zout van wyn steen, laat het smelten in een pond van een afkookzel van heemst-wortelen, en geef het des s' morgens.

Slikbrok.

No. 118. Neem een once eierschaalen, vermengd ze met honing, zo veel genoeg is, om 'er een slikbrok van te maaken.

Poeder.

No. 119. Neem kryt en armenische klei: van elk twee en een halfdrachme, meng het onder een hand vol zemelen. Geef het des s' morgens nugteren.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

*Temperende, verzagtende,
en Verdikkende Middelen*

Ingietingen.

No. 120. Neem de bladeren van zuuring van latouw, van klaverzuuring en van endivie.

divie, van elk eene hand vol. Laatze een vierde gedeelte van een uur in vier ponden water staan koken, zyg het door, en geef het in vier giften,

No. 121. Neem arabifche gom, en gom dragant, van elk drie drachme, laat deze gommen tot een grof poeder gemaakt zynde in twee ponden gerften water ontbinden, en geef het dan in twee reizen.

No. 122. Neem de wortelen van heemft, en van waterplompen, van elk drie oncen, lynzaad in een zakje gebonden een once; fchraapt en wast de wortelen en giet dan op dit alles twee ponden kokend water. Laat het twee uren lang staan trekken, giet het dan door een doek, en geef het in twee reizen.

No. 123. Neem een half pond gezuiverde en gewaffen haver; en een once verfche en gefchrapte wortelen van waterplompen. Laat het koken in drie ponden gemeen water tot 'er een derde van vermindert is, zyg het door, en geef het in twee reizen.

Dranken.

No. 124. Neem zes ponden van een verzagtend afkookzel, of van zemel - water: Doe 'er by geest van vitriool, of geest van falpeter, of water van *Rabel*, of wyn - azyn, tot dat het zeer zuur geworden is. Vermeng het dan onder den gewoone drank, welke

daar door enigermaate zuuragtig zyn moet.

No. 125. Neem drie oncen heemst-wortelen die gewassen zyn, een once lynzaad, en twee handen vol van de bloemen van wollekruid. Laat de wortelen en het zaad koken in agt ponden gemeen water, tot 'er een derde van vermindert is, neem het dan van het vuur, laat 'er dan de bloemen een half uur lang in aftrekken, zyg het door, en vermeng het onder den gewoone drank.

No. 126. Neem de bladeren van heemst, vankaasjeskruid, glaskruid, bingelkruid, wollekruid, en van kruiskruid, van elk twee handen vol. Laat het alles koken in twaalf ponden gemeen water, tot dat 'er een derde van vermindert is. Zyg het door, en meng het onder den gewoone drank.

No. 127. Neem twee ponden gemeene hoping en even zo veel tarw-zemelen, laat het te zaamen zagtjes koken in ses ponden gemeen water. Meng het onder den gewoone drank.

Clysteeren.

No. 128. Neem drie ponden van een afkookzel van de bladeren van latouw, cichorei, en porcelein, ontbind daar in een once salpeter, en meng 'er onder drie oncen honing. Laat het een Clysteer worden.

No. 129. Neem twee en een half pond gestewater, een once salpeter, azyn en roofo-

ho.

honing van elk drie oncen, meng het tot een Clyftee.

No. 130. Neem de Bladeren van kaasjeskruid, beerenklaauw, galskruid, en van bingelkruid, van elk een hand vol: Laat ze koken in vyf ponden gemeen water, tot dat 'er een vierde gedeelte van vermindert is: ontbind dan in het doorzygzal, drie oncen honing, doe 'er dan nog by twee oncen olie van olyven, en laat het een Clyftee worden.

No. 131. Neem de bladeren van melde, kaasjeskruid en heemst, van elk eene hand vol; lynzaad een once, laat het koken in vyf ponden gemeen water, tot dat 'er een vierde gedeelte van vermindert is. Ontbind dan in het doorzygzal drie oncen honing, en twee once olie van olyven, tot een Clyftee.

No. 132. Neem ses ponden van een afkookzel van lynzaad, en twee handen vol van de bladeren van kauwoerden: laat het koken tot dat 'er een derde gedeelte van vermindert is. Giet het door een doek, en geef het in een Clyftee.

No. 133. Neem vier handen vol zemelen van Tarw, bladeren en bloemen van wollekruid, van elk eene hand vol: foenu-griek', en lynzaad, van elk een half once. Laat de zemelen, de bladen en de zaaden, in vyf ponden gemeen water koken, tot dat 'er een derde van vermindert is, doe 'er op het einde van de kooking de bloemen by, en

laat het vervolgens aftrekken : zyg het door, en laat in het vogt twee kaarsen smelten , en maak het tot een Clysteer.

No. 134. Neem kaasjeskruid , heemstbladeren en wollekruid , van elk een hand vol , laat het alles kooken in vyf ponden gemeen water , tot dat 'er een derde gedeelte van vermindert is ; giet het dan door een doek , en doet daar by drie oncen Populier - zalf , tot een Clysteer.

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

*Bedaarende en Verdoovende,
of Pynstillende middelen.*

Ingietingen.

No. 135. Neem de bladeren van nagt-schade, en van hondstonge van elk een halve hand vol ; wortelen van waterplompen een once, laat ze kooken in anderhalf pond gemeen water, zyg het door, en doe 'er by een half once salpeter, geef deze zelfde gift gedurende veele daagen, indien het nodig is.

No. 136. Neem ses witte maankoppen ; laat dezelve , na ze gekneuft te hebben , een half uur in twee ponden gemeen water kooken, zyg het door, en geef het in.

Slik

Slikbrok.

No. 137. Neem campher en salpeter , van elk twee drachmen , vermeng het met honing , zo veel genoeg is tot een slikbrok.

Clysteeren.

No. 138. Neem vyf ponden van een ver- zagtend afkookzel , laat daar in koken ses witte maankoppen , en eene hand vol blade- ren van bilfenkruid , zyghet door , endoe in het doorzygzal vier dooiers van eyeren ; meng dan by dit alles vier oncen lyn zaad - olie , en laat het een Clysteer worden.

No. 139. Neem vyf ponden van een ver- zagtend afkookzel , laat daar in koken vier witte maankoppen , en eene hand vol bladeren van bilfenkruid , meng dan insgelyks in het doorzygzal vier dooiers van eyeren ; doe daar by vier grein heulzap , meng het tot een Clysteer.

SESTIENDE HOOFDSTUK.

*Byzondere of Specifique
Geneesmiddelen*

Koortsverdryvende Ingieting.

No. 140. Neem een onçe vanden koorst-
bast tot poeder gemaakt , meng het in een
R 5 pond

pond van een aftrekzel van duizendguldenkruid, doe 'er by drie drachme ammoniaczout, vermeng het, en geef het aan het dier.

Slikbrokken.

No. 141. Neem twee oncen van den koortsbast, openend' saffraan van staal en ammoniac-zout, van elk twee drachmen, meng het met honing zo veel genoeg is voor een slikbrok.

No. 142. Neem den koortsbast, jalappe en aloë tot poeder gemaakt, van elk een half once, ammoniac zout, drie drachmen, meng het met honing zo veel genoeg is. Maak 'er een slikbrok van, om des s'morgens in te geven, met de voorzorg en omzigtigheid, die by het gebruik der buikzuiverende geneesmiddelen vereischt worden.

Worm verdryvende Ingietingen.

No. 143. Neem vier lookbollen; de wortel van de varen tot poeder gemaakt, en het zaad tegen de wormen, insgelyks tot poeder gemaakt, van elk twee drachme, stoot of kneust de bollen, en meng het alles in een pond van een aftrekzel van alssem.

No. 144. Neem een halve hand vol gemeen zout, en een drachme *anagallis* tot poeder gemaakt, doe het alles in een pond van een aftrekzel van duizend-guldenkruid, en geef het aan het dier. *Pil.*

Pillen en Slikbrokken.

No. 145. Neem twee drachmen van den wortel van varen - manneke tot poeder gemaakt, en een drachme *mercurius dulcis*, meng het met honing, zo veel genoeg is tot een slikbrok.

No. 146. Neem de wortel van varen, bast van den moerbezien - boom, en de toppen van rhy - varen van elk anderhalf drachme; *mercurius dulcis* een drachme; maak het alles tot poeder, en meng het met honing, zo veel genoeg is; rol het dan in zemelen, en maak 'er een pil van.

No. 147. Neem een once kwik, wryf dezelve met twee oncen bruine zuiker, tot dat de kwik geheel en al vermengd, en te onder gebracht is; doe 'er dan by twee drachmen scammonie tot poeper gemaakt, meng het met gemeene honing, zoo veel genoeg is, rol het in zemelen, en maakt 'er een pil van

No. 148. Neem *mercurius dulcis* en duiveldrek, tot poeder gemaakt, van elk een drachme, zaad tegen de wormen, en de wortel van varen tot poeder gemaakt, van elk twee drachmen, meng het met honing, zo veel genoeg is, en maak het tot een slikbrok.

No. 149. Neem jalappe en aloë, van elk twee drachme, *mercurius dulcis* een drachme, *Trochisci albandal*, een half drachme, zout van wyfsteen, twee scrupels, meng het alles

les met honing, zo veel genoeg is, en maak 'er een slikbrok van.

Clysteeren

No. 150. Neem twee handen vol van de groene *gratiola*, duizend gulden-kruid, en alfem, van elk eene hand vol, zaad van rhyvaren en seever-zaad van elk een once: Laat het alles kooken in vyf ponden gemeen water, of koejen-melk, tot dat 'er een derde gedeelte van vermindert is. Zyg het door voor een Clysteer.

No. 151. Neem twee oncen van de wortelen van varen, bladeren en bloemen van alfem, en van de andoorn, van elk een halve hand vol; heilig bitter, twee drachmen, laat het te zaamen kooken in vyf ponden gemeen water; tot dat 'er een derde van vermindert is. Zyg het door, en doe by het doorzygzel drie oncen olie vooreen Clysteer.

No. 152. Neem drie drachmen *Vitriolum martis*, meng het onder drie ponden van een afkookzel van yzerkruid, en averuit, doe 'er by drie oncen gemeene olie van olyven, tot een Clysteer.

Ingieting tegen de steen

No. 153. Neem drie drachmen van de bladeren van de plant, die *Uva Ursi* genaamt word, maak ze tot poeder; en giet 'er op een

een pond witten wyn-en geef het aen het dier.

Drank.

No. 154. Neem anderhalf once geraspte zeep. Laat ze ontbinden in drie ponden kalkwater, en meng dit onder den gewoone drank.

Pillen van Coloquinten.

No. 155. Neem een half once van het merg van Coloquinten, meng het met honing, zo veel genoeg is, rol het in een half once poeder van maagde palm en in zemelen, en maak 'er een pil van.

Nota: Van alle de geneesmiddelen, welke tot hier toe in de zieken-stallen dezer schoole, tegen den droes der paarden beproeft zyn, is dit het eenige, 't welk ons nog eenige hoop op een goed gevolg heeft overgelaten. Men kan de gift van het merg der Coloquinten vermeerderen, tot twee en een half once.

GENEES-

VOORSCHRIFTEN
GENEESKUNDIGE
VOORSCHRIFTEN.

TWEEDE DEEL.

*Bebelzende de Uitwendige of
Plaats-middelen.*

EERSTE HOOFDSTUK.

Nies- en Kaauwmiddelen.

Nies-Poeders.

No. 156. **N**eem lange peper en nieswortel, van elk een drachme, en poeder van marjolein een once: meng het, en maak het tot een poeder om in de neusgaten te blaazen.

No. 157. Neem bladeren van tabak, van betonie, van falie tot poeder gemaakt, en van marjolein, van elk een once, en de wortel van de florentynschelisch een once, vermeng het, en maak het alles tot een poeder.

No. 158. Neem *Turbith minerale*, poeder van zoethout, en muscaadnooten, van elk een

een half drachme, geeft van rosmaryn ses druppelen: meng het, en maak het alles tot een poeder.

Kapittel-stokjes

No. 159. Neem een drachme poeder van *Euphorbium*, twee drachme poeder van tabak, en sterke azyn, zo veel genoeg is, geeft van marjolein, tien druppelen; meng het, en maak 'er een zachte deeg van; bēsmeer 'er de kapittel-stokjes mede, die geschikt zyn, om in de neusgaten gestookten te worden, zonder dat men het dier te sterk vermoeit.

Popjes of zakjes met Kaauwmiddelen.

No. 160. Neem twee oncen duivelsdrek, doet het in een linne doekje, in de gedaante van een popje, en maak het vast aan het babbelbit.

No. 161. Neem meesterwortel en kwylwortel van elk een once; versche bladeren van wynruit en van marjolein, van elk een hand vol; lavendel-bloemen een halve hand vol: maak de wortelen tot poeder; snyd de bladeren en meng het alles onder een, doe daar by twee drachmen ammoniac zout, doe het alles in een linne doekje; maak 'er een popje van, en maak het vast aan het babbelbit.

No. 162. Neem drie lookbollen: een hand
vol

vol versche bladeren van *Becca buonga*, twee handen vol lepelblad: alantwortelen, radys, en mostert zaad van elk een once, snyd de bollen en de bladeren aen stukken; maak de wortelen tot poeder, en stoot de zaaden: meng het dan alles onder een, maak 'er een popje van, om aan het babbelbit vast te maaken.

No. 163. Neem kwylwortelen en alantwortelen van elk een once, bladeren van betonie en wynruit van elk eene hand vol, gestooten peper en gekneusd mostertzaad van elk een half once, maak de wortelen tot een grof poeder, snyd de bladeren, en meng het alles onder een, doe 'er dan by drie drachmen ammoniaczout, en maak het tot een popje.

Stokjes of Houtjes.

No. 164. Neem ses oncen honing van roosenwortelen, van Steenbreek en van *Galanga* van elk een half once; gestoten peper een once, gemeen zout een halve hand vol; en drie lookbollen, maak de wortelen tot poeder, doe het alles in een pot, laat het zagtes kookken, vermeng het, en doop, of week dan in dit mengsel een bekleed houtje, plaatst dan en maak hetzelfde vast in den bek van het dier.

No. 165. Neem zedoar - en engelwortel, van elk een half once, myrre drie drachmen,

men; ammoniac zout, twee drachmen, en Campher een drachme; maak de wortelen ende myrrhe tot poeder, wryf het alles onder een genoegzaame quantiteit honing, welke te vooren gekookt moet zyn in azyn, tot dat de honing deszelfs gewoone dikte weder gekreegen heeft. Doe het in een linne doekje, opgerolt op de wyze van een stokje of rolletje. Plaast het en maak het valt in den bek van het dier.

TWEEDE HOOFDSTUK.

*Te rug dryvende en zamen-
trekkende Middelen*

Oogwaters

No. 166. Neem slym van kwee-pitten, en van het zaad van vlookruid, bereid met roosen water, van elk een once; het wit van een ey, 't welk wel geslagen is, water van weegbree twee oncen, en twaalf grein Campher. meng het, en maak het tot een oogwater.

No. 167. Neem roosen-water en weegbree-water van elk drie oncen, laat daar in ontbinden een half drachme van de *Trochisci. Al-*
S *bi-*

bi RHASIS, en twintig grein lood-zuiker voor een oogwater.

No. 168. Neem een halve hand vol van de bladeren van kwee-bomen, twee drachmen granaat-appel schillen, een drachme van het zaad van *Sumach*, laat het alles in twee ponden gemeen laauw water aftrekken eenige uren lang. Laat het vervolgens zagtjes koken, en zyg het door. Neem dan vervolgens agt ponden van dit doorgegooten afkookzel, doe 'er by agt greinen saffraan in poeder, en tien greinen campher.

No. 169. Neem een drachme witte vitriool, een half scrupel campher; een scrupel florentynsche lisch, en het wit van een ey hard gemaakt, en waar van het dooir is weggenoomen, laat dit alles weken in ses oncen roosen water, wryf het tot op een zekere ontbinding, en zyg het door.

No. 170. Neem een zeer versch ei, en twintig greinen witte vitriool, en vier oncen roosen water. Maak het ei hard, neem 'er het dooir van weg, wryf dan het wit met de vitriool in een wel schoon gemaakte marmere mortier, doe 'er vervolgens het roosenwater by, giet het dan door een witte linne doek, en bewaar het tot het gebruik.

No 171. Neem ses oncen roosen-water, anderhalf once slym van kwee-pitten met roosen-water bereid, twintig greinen lood-zuiker, vier grein campher, en een half drach-

drachme (*) *joviaale* candy - zuiker , meng het voor een oogwater.

Gorgel dranken.

No. 172. Neem twee drachmen van den geeft van zee - zout , en agt oncen van een afkookzel van falie , meng het voor een inspuiting by wyze van een gorgel drank.

No. 173. Neem een half pond van een afkookzel van vlier - bloemen , twee oncen overgehaalde wyn - azyn , anderhalf drachme salpeter , en twee oncen conferf van vlier ; meng het , en spuit het warm in.

No. 174. Neem een halve hand vol van de bladeren van weegbree , roode - rooßen en bloemen van granaaten , van elk tweemaal zo veel , als men met drie vingeren grypen kan ; en drie drachmen van de vrugten van *fumach* . Laat het zagtes kooken in twee en een half ponden gemeen water , tot het op twee ponden gebragt is . Doe by † het doorzygzel water van *Rabel* , tot dat het een zekere graad van zuurte heeft , en anderhalf on-

---

(*) Het *faccharum Candi joviale* of Tinklurige candy - zuiker is niet anders , dan candy - zuiker die in een tinne vat , of op een tinne - bord zo lang ge - roert en gewreeven is . tot dat het daar van de kleur heeft aengenoomen .

once roosen-honing, voor een zamen trekkende gorgeldrank

NOTA. men kan van alle gorgeldranken wassingen maaken voor den bek der dieren, maar de inspuitingen, zyn van meerder kracht en nuttigheid in het agterste gedeelte van den bek.

*Inspuitingen, Wassingen
en Stovingen.*

No. 175. Neem een once van de groote smeer-wortel, een half once granaat-appelschillen, en een hand vol van de bladeren van zeven-blad, laat dit alles koken in drie ponden gemeen water, in een open vat of ketel; zyg het door, en ontbind in het doorzygzel twee oncen roosen-honing, doe 'er by twee drachmen van den *Lapis medicamen tosus* voor eene zamentrekkende inspuiting.

No. 176. Neem wortelen van herfstonge, en van ronde oosterlucie, van elk een once, de bladeren van agrimonie, en van braambezen en roode roosen, van elk een halve hand-vol, laat het alles koken in vier ponden gemeen water, tot dat 'er een derde gedeelte van vermindert is, ontbind dan in het doorzygzel twee oncen klip-aluin, en twee drachme ammoniac-zout, doe by het afkookzel geest van lepelblad, en water van *Rabel*,
van

van elk een drachme, voor eene zamentrek-
kende inspuiting.

No. 177. Neem klip-aluin, groene vitriool en witte vitriool, van elk twee oncen; maak het alles tot poeder; laat het dan vier en twintig uren lang in twee ponden wyn-azyn, koud aftrekken, voor eene zamentrek-
kende wassing.

No. 178. Neem twee ponden gemeen water, laat daar in smelten drie oncen gemeen zout, maak daar mede nat de compressen of werk, leg dezelve koud aen, na dat men te voren de deelen met dit verhoedend vogt overgooten heeft.

No. 179. Neem een pond wyn-azyn, drie-ponden gemeen water, en een half once lood-zuiker, tot een stoving.

No. 180. Neem de bladeren van weegbree en van braam-bezien, van elk een hand vol. Laat ze kooken in vier ponden gemeen water, zyg het door, en doe 'er by een once lood-azyn, en maak 'er een stoving van.

No. 181. Neem een once ammoniac-zout, een half pond brandewyn, en twee ponden gemeen water, om 'er mede te stooven.

No. 182. Neem een half once van den bast van jonge eiken-boomen, en anderhalf once granaat-appel-schillen: granaat bloemen en roode-roosen, van elk eene hand vol: laat het alles kooken in vier ponden gemeen water, tot dat 'er de helft van vermindert is, en in een wel toegesloten vat, giet het dan door

een doek, doe'er by een half pond roode wyn,
en een drachme klip-aluin voor een stoving.

Pappe n.

No. 183. Neem drie onzen tarwen meel,
comyn-zaad tot poeder gemaakt, en glit, van
elk een once, goede wyn-azyn, drie oncen,
en gemeen water zo veel genoeg is: meng
het, en laat het volgens de kunst kookten tot
de dikte van een pap.

No. 184. Neem de bladeren van Nagt-
schade, van latouw, en van weegbree, van elk
een hand vol; groote huislook, of water-
linsen, een halve hand vol. Laat het koo-
ken in twee ponden azyn, doe'er by drie on-
cen meel van foenu-griek, en twee oncen
olie: meng het tot een pap.

No. 185. Neem twee ponden schoorsteen-
roet, wyn-azyn zo veel genoeg is, en het
wit van vier eieren: klopt het wit der eieren,
en meng het alles te zamen tot de dikte van
een pap.

No. 186. Neem een pond wyn-moer, en
vier oncen klip-aluin, tot poeder gemaakt.
Meng het, en doe'er roggen meel by, zo
veel genoeg is tot een pap.

Poeders.

No. 187. Neem een drachme draken-bloed,
twee drachmen vleesch-lym, een half drach-
me

me bloed - steen, en een once armenische klei; meng het, en maakt het tot een zeer fyn zamentrekkend poeder.

No. 188. Neem twee drachmen aluin, draken - bloed en *gecalcineerde* groene vitriool, van elk een drachme, meng het, en maak 'er een poeder van.

Zet - pil.

No. 189. Neem twee oncen terpentyn, een once geel wasch, armenische klei, draken - bloed, en granaat - appel - schillen, tot poeder gemaakt, van elk twee drachmen. Zet het alles op een matig vuur. Doop 'er steekwieken in, van eene gepaste gedaante en dikte, om 'er een zamentrekkende zet - pil van te maaken.

DERDE HOOFDSTUK.

Weekmaakende en Pynstillende Middelen.

Inspuitingen en Stovingen.

No. 190. Neem twee handen vol heele gerst, een once lyn - zaad', laat het kooken in drie ponden gemeen water, tot dat 'er een

derde gedeelte van vermindert is. Ontbind dan in het doorzygzel twee oncen gemeene honing. Spuit dit weekmakend vogt in, als het laauw geworden is.

No. 191. Neem van het uitgeperste zap van hoef-bladeren, en van bilsen kruid, zo veel genoeg is: gebruik deze pynstillende inspuiting warm gemaakt.

No. 192. Neem de bladeren van wollekruid, van beerenklaauw, van violen en van kaasjes-kruid, van elk een hand vol, lynzaad een half once: Laat het koken in twee ponden koeien-melk, en water. Zyg het door, na dat het genoeg gekookt heeft, en gebruik het tot een stoving.

No. 193. Neem ses tuyn slakken; laat ze koken in een pond gemeen water, of een verzagtend afkookzel, en gebruik het voor een stoving.

No. 194. Neem ses gekneusde witte maankoppen, een once dill zaad, bladeren van bilsenkruid en nagtschade, van elk een hand vol. Laat het koken in ses ponden gemeen water, tot dat 'er een derde gedeelte van is uitgewaassent. Zyg het zagtes drukkende door, tot een pynstillende stoving.

Zalvingen en Smeerzels.

No. 195. Neem van het dikke of den droesem van olyven-olie, zo veel genoeg is, tot eene verzagtende zalving.

No. 196.

No. 196. Neem getrokken olie van roo-
fen en uitgeperste olie van zoete amandelen,
van elk een half once; *Unguentum nutritum*,
drie drachmen, wortel van de florentynsche
lisch tot poeder gemaakt, twee scrupel, en
een drachme witte wasch, meng het tot een
verzagtend smeerzel.

No. 197. Neem een once walschot, laat
het op een zagte vuur smelten in drie oncen
olie: giet en slaat onder dit mengzel van lang-
zamerhand twee oncen roofofen-water, doe 'er
dan by een once witten honing, voor een
verzagtend smeerzel.

No. 198. Neem olie van lelien en heemst-
zalf, van elk vier oncen, om 'er een verzag-
tend smeerzel van te maaken.

Pappen.

No. 199. Neem Heemst-wortelen en lalie-
bollen, van elk twee oncen: de bladeren van
heemst, kaasjeskruid, glaskruid en violen,
van elk een hand vol; lynzaad en foenu-griek-
zaad van elk een drachme, twaalf vygen,
camille en melilote-bloemen, van elk een
halve hand vol. Laat het alles koken in
gemeen water, zo veel genoeg is, giet het
af door een zeef; en doe 'er vervolgens by,
drie oncen heemstzalf en twee oncen lyn
olie, en maak het tot een pap.

No. 200. Neem de bladeren van glaskruid,
van kaasjeskruid en van violen, zoo veel ge-

noeg is, snyd ze, en laatze eenige oogenblikken kooken met gesmolten boter, zo veel genoeg is, leg ze warm aan, by wyze van een pap.

No. 201. Neem Tuinflakken, zo veel genoeg is: stoot of kneuft ze, nadat gy ze van derzelve huisjes hebt afgescheiden, maakt ze warm op een aardebord of schotel; smeert of strykt zedan op werk, en legd ze op het oog by wyze van een pap.

No. 202. Neem een of twee *Reinet*-appelen, laat ze gaar braaden op het vuur, of kooken in gemeen water of koeienmelk, zo veel genoeg is, maak dan van het merg een pynstillende pap, om op het oog te leggen.

No. 203. Neem slym van het zaad van vlooyekruid, en van kwee-pitten, van elk een half once, kruim van witte brood drie oncen: laat het staan aftrekken in melk, en een half once Roozenwater, voor een pynstillende pap, om op gelyke wyze op het oog te leggen.

No. 204. Neem kruim van versch witte brood zo veel genoeg is, laat het kooken in melk van koeien, of in een verzagtend afkookzel, zo veel genoeg is, doe dan op elk pond van de pap op het einde der kooking, een dooir van een ei, en een half drachme saffraan, voor een pynstillende pap.

Houtje of Stokje.

No. 205. Neem ses vygen, en gemeene ho-

honing, van elk vyf oncen, stoot de vygen, meng en wryf ze met den honing, en be-
meer 'er een houte blokje of stokje meede.

Zet - Pil.

No. 206. Neem heemst-zalf en populier-zalf, van elk twee oncen; geel wasch een once, laat het alles op een gematigd vuur smelten, doopt daar in gerold werk, aan 't welk men eene geschikte gedaante gegeven heeft, om te dienen tot een verzagende en weekmakende zetpil.

VIERDE HOOFDSTUK.

Ontbindende Middelen, Wond-middelen, Versterkende, Speceryagtige en Bederf tegen gaande Middelen.

Oog-Waters.

No. 207. Neem vier oncen venkel-water, en anderhalf once, campher-brandewyn, meng het tot een onbindend oogwater.

No. 208. Neem slym van sœnugriek-zaad en van kwee-pitten, drie oncen; deze slym moet getrokken of bereid zyn met roosenwater, een drachme van de *Trochisci albi*
RHA.

RHISIS, zonder *opium*, een half drachme bereide oogpiet, en vier oncen roosen-water, tot een ontbindend oogwater.

No. 209. Neem, water van wynruit en van venkel, en braakwyn, van elk twee oncen, saffraan, en witte vitriool, van elk tien grain, campher ses grain, en een scrupel candy-zuiker, meng het tot een ontbindend oogwater.

No 210. Neem de bladeren van oogentrootst, van weegbree, en van venkel, van elk eene hand vol; van de stinkende gouwe, een halve hand vol: roode roosen en koornbloemen, van elk tweemaal zo veel als men met drie vingeren grypen kan: laat het alles kooken in drie ponden gemeen water, tot dat het op twee ponden vermindert is; Zyg het dan door, en doe 'er dan by oosterducie en lisch-wortel, tot poeder gemaakt, van elk een scrupel; *Blixir proprietatis* vyftien druppelen, en een drachme wondwater. Meng het tot een heelend oog water.

Gorgel-dranken:

No. 211. Neem van de bladeren van agri-
monie en van yfop, van elk eene hand vol,
heele gerst een halve hand vol; laat het koo-
ken in twee ponden gemeen water, tot dat
'er een derde gedeelte van vermindert is, ont-
bind dan in het doorzygzal twee oncen ge-
meene honing, voor eene ontbindende inspij-
ting by wyze van een gorgeldrank.

No. 212.

No. 212. Neem wederik en agrimonie, van elk eene hand vol; gerst een' halve hand vol, laat het kooken in twee ponden gemeen water; tot dat 'er een vierde gedeelte van vermindert is; zyg het dan door, en doe 'er by twee oncen roosen-honig, voor eene ontbindende inspuiting, by wyze van een gorgeldrank.

No. 213. Neem de bladeren van munt, en van byvoet, de bloemen van St. Janskruid en van vlier, van elk eene hand vol. Laat de bladeren in twee ponden gemeen water kooken, tot dat 'er een derde gedeelte van vermindert is. Laat 'er vervolgens de bloemen een half uur in aftrekken; zyg het door, en doe 'er by drie oncen zee-ajains honigazyn, tot eene ontbindende inspuiting, by wyze van een gorgeldrank.

No. 214. Neem een hand vol bladeren van agrimonie, eer-en prys, en salie, van elk een halve hand vol: de bloemen van St. Janskruid, van de betonie, en klap-roosen, van elk eene hand vol, laat het alles een uur lang staan aftrekken, in twee ponden kookend zuiver water, in een digt geslooten vat; giet het door een doek, druk het uit, en doe 'er vervolgens by, twee oncen roosen-honing, voor eene wondheelende inspuiting, by wyze van een gorgeldrank.

No. 215. Neem bladeren van weegbree, van braam-bezien en van agrimonie, van elk eene hand vol; Laat ze gedurende een half
uur

uur in vier ponden gemeen water staan koo-
ken : doe in het doorzygzal twee drachmen
ammoniac zout : en spuit deeze bederftegen-
gaande gorgeldrank in.

*Inspuitingen , Wasfingen ,
Stovingen.*

No. 216. Neem heele gerst, sesmaal zo
veel als men met drie vingeren grypen kan ;
bladeren van agrimonie, van St. Janskruid
en roode roosen, van elk een halve hand
vol ; toppen van alfem ; driemaal zo veel, als
men met drie vingeren grypen kan. Laat het
alles in vier ponden water kooken, zyg het
door, en ontbind in het doorzygzal twee
oncen roosen-honing, voor eene wondhee-
lende inspuiting.

No. 217. Neem de wortelen van floren-
tynsche lisch, van oosterlucie en van gen-
tiaan van elk twee oncen. Laat ze kooken
in agt ponden gemeen water, tot dat 'er een
derde gedeelte van vermindert is : doe 'er by
toppen van St. Janskruid, alfem en duizend
gulden-kruid, van elk een halve hand vol,
bladeren van agrimonie, van water-look en
hondsdrif ; van elk een hand vol ; Laat het
alles op nieuw kooken tot op de verminde-
ring weder van een derde gedeelte. Zyg het
door ; doe 'er by naar maate het vereischt
word, witte wyn, of wyn-geest, of tinctuur
van myrre en aloë ; zo veel genoeg is ;
meng

meng het tot eene wondheelende inspuiting.

No. 218. Neem ses look bollen, een halve hand vol gemeen zout, een once zwarte peper; anderhalf pond wyn-azyn, meng het, en doopt in deze bederf tegengaande wasfing een stuk linnen, of werk, 't welk is vastgemaakt aan het eind' van een stuk hout, wascht 'er den bek van het dier meede.

No. 219. Neem een half pond roofen-honing: Laat ze kooken in vier oncen azyn, een half uur lang, doe by het doorzygzel aluin en myrrhe, van elk een half once. Men gebruikt deze wasfing of smeering het bederf tegengaande, gelyk de voorgaande wasfing.

No. 220. Neem ses ponden kalk-water en drie ponden gemeen water; Laat in dit mengzel kooken drie handen vol bladeren van kawoerden, en vier oncen geftooten laurierbessen. Laat 'er een derde gedeelte van verkooken. Zyg het vervolgens door, voor eene ontbindende wasfing, om dikwils te herhaalen.

No. 221. Neem geest van terpentyn en wyn-azyn, van elk even veel. Klopt het wel onder een. Wryft het met deeze ontbindende wasfing het deel menigmaalen op een dag, tegen het haar op.

No. 222. Neem wyn-azyn en pis, van elk een pond: Laat 'er drie oncen ammoniac-zout in smelten, tot eene ontbindende wasfing.

No. 223. Neem bloemen van vlier, van meliloten en camillen, van elk eene hand vol; Laat ze kooken in twee ponden gemeen water, zyg het door, en doe 'er by drie oncen wyn-geest, voor eene ontbindende stoving.

No. 224. Neem twee oncen lood-azyn en drie oncen brandewyn: meng het met twee ponden gemeen water, voor eene ontbindende stoving.

No. 225. Neem vier oncen geschaafde-zeep; laatze smelten in twee ponden gemeen water; doe 'er by anderhalf once geest van zout, doop 'er werk in, en maak 'er stovingen van.

No. 226. Neem de toppen van orego, van lavendel, van thym, van alsen, van salie, van yfop en rosmaryn (*) van elk een hand vol: giet op dit alles drie ponden kookend water; Laat het af staan trekken in een toegedekt vat, gebruik dit versterkend vogt tot een stoving, en legd het dikke by wyze van een pap aen.

No. 227. Neem de bloeiende toppen van rier-

(*) deeze planten afgetrokken in heete kookende wyn, maaken dat geen 't welk men de *aromatique* speceryagtige wyn noemt, welke men op dezelfde wyze, en met dezelve oogmerk gebruikt.

de planten hier boven opgenoemd, en laurier - blaaden van elk eene hand vol; ammoniac - zout drie drachmen, roode - wyn drie ponden. Laat het in een toegedekt vat op heete asch aftrekken. Gebruikt het tot stovingen, doop 'er linnen of werk in, en leg het aan.

No. 228. Neem een pond van het afkookzel van *aromatique* planten, ammoniaczout en zwavel, van elk twee oncen, en drie oncen zeep: laat het zout en de zwavel ontbinden in brandewyn, zo veel genoeg is, en de zeep in kalk - water, zo veel genoeg is; doe het vervolgens alles in het afkookzel: laat 'er de compressen of werk meede doortrekken, en leg het aan.

No. 229. Neem doorgekleinst water van ongebluschte kalk, en loog van den asch van wyngaardranken, van elk een pond; meng het, en laat 'er in koken gestoten levendige zwavel, en gekneusdelauwrier besen, van elk twee oncen, zyg het door tot eene versterkende stoving.

No. 230. Neem vyf ponden heele haver: laat ze in een pan braaden, besproei dezelve dan terstond met een half pond zeer sterke azyn, doet ze in een zak, en leg deze drooge en ontbindende stoving warm aan.

No. 231. Neem vier oncen tinctuur van myrrhe en aloë, en een once wynggeest met campher, meng het. Men kan met deze tinctuur, of met dit bederf tegengaande vogt, compressen en wicken katen doortrekken,

en op verzweringen leggen, welke geest-
ryke middelen vereischen.

Zalvingen en Smeerzels.

No. 232. Neem roosen-olie en laurier-olie, van elk twee oncen, meng ze, en doe 'er by wynggeest, zo veel genoeg is, voor een ontbindend smeerzels. Men zoude ook werk met dit smeerzel bestreeken of doortrokken, op het deel kunnen leggen.

No. 233. Neem vier oncen laurier olie, meng 'er nauwkeuriglyk onder, een once van den vlugge geest van ammoniac zout; laat dit ontbindend smeerzel in den winter een weinig warm gemaakt worden, dog nooit in den zomer.

No. 234. Neem drie oncen geschraapte zeep, laat het op een zagt vuur in twee ponden water smelten, doe 'er op het einde by, olie van lelien en brandewyn, van elk een once; en lood-azyn twee oncen. Roer het alles gestadig, tot dat dit mengzel weder koud geworden is; en gebruik dan dit smeerzel.

No. 235. Neem vier oncen heemst-zalf, olie van camille en olie van zeep, van elk twee oncen, campher een half once. Laat de zalf, de olie van camille en de campher op een zagt vuur smelten, neem het vervolgens van het vuur, en meng dan onder dit alles, den olie van zeep, om 'er zig van

te bedienen onder de gedaante van een smeerzel.

No. 236. Neem twee oncen spaanfche zeep, twee drachmen campher en overgehaalde wyn-geest, zo veel genoeg is; ontbind dezelve, en meng 'er onder, olie van lisch, een once, overgehaalde olie van barnsteen, drie drachmen, geest van ammoniac-zout een once, en *Unguentum Nervinum*, zo veel genoeg is; maak het tot een versterkend smeerzel, van eene middelmaatige dikte.

No. 237. Neem de bladeren van zevenboom, en van salie, de bloemen van lavendel, van St. Janskruid en rosmaryn, van elk eene hand vol: alle deze kruiden, indien het mogelyk zy, versch zynde, moeten gestampt worden, laat dan in een verglaasde aarde pot twee ponden offensmeer smelten; en meng daar by twee ponden olie van olyven: doe dan daar de planten in; laat het een uur lang staan koken, neem het dan van het vuur, zyg het door, en druk het uit. Doe 'er dan nog by een half pond laurier-olie en twee oncen gestooten campher. Maak dit versterkend smeerzel warm, om 'er zich van te bedienen, en 'er het aengedaane deel mede te bestryken, met werk, 't welk men op het zelve moet laten aanleggen.

No. 238. Neem laurier olie, heemst-zalf, en honing van elk even veel, voor een ontbindend smeerzel, om te gebruiken naar

dat het deel gewreeven is met wyn - azyn, of brandewyn; zo veel genoeg is.

Pappen.

No. 239. Neem ses ponden zemelen van tarw: laat ze in eene genoegzaame quantiteit van wyn of bier, of pis koken, tot een pap.

No. 240. Neem ses oncen gerste - meel, of roggen - meel; en vier oncen gemeene honing, zet het in een geschikt vat op een zagt vuur: doe 'er by goede wyn - azyn, zo veel genoeg is, roer het gestadig om, en maak het tot een pap.

No. 241. Neem zee - zout, giet 'er zo veel pis op als genoeg is om het zelve te ontbinden, laat het vervolgens zagtjes koken tot de dikte van honing, doe 'er by tarwen - meel, zo veel genoeg is, welke men gekookt heeft op die wyze als in het voorschrift No. 239. en maak 'er een pap van.

No. 242. Neem Laurierbladeren, thym, rosmaryn, wynruit, van elk twee handen vol; camille en vlier - bloemen, van elk eene hand vol: laat het alles koken in eene gelijke hoeveelheid van wyn en water, tot dat de planten geheel en al week geworden zyn, doe daar by meel van gerst, en zemelen, van elk ses oncen, en agt oncen gemeene honing. Meng het tot een pap.

No.

No. 243. Neem de bladeren van alfem en van kruis-wortel, van elk twee handen vol, camille- en melilote bloemen, van elk eene hand vol, wortelen van de lifch en van de wilde wyngaard, van elk twee once: snyd de wortelen in kleine stukjes; laat het alles volgens de kunst in gemeen water, zo veel genoeg is, koken, ftampt het dan alles in een marmere mortier, giet het af door een zeef; en giet 'er dan op twee ponden witte wyn, doet 'er by alfem en comyn tot poeder gemaakt, van elk een once, en vier oncen olie van camille. Laat het opeen zagte vuur koken tot de dikte van een pap.

No. 244. Neem zeven handen vol kruim van verfch brood: laat het koken in twee ponden wyn-moer, doe daar by drie oncen terpentyn, en het wit van vier eieren, meng het tot een ontbindende en verfterkende pap.

No. 245. Neem twee ponden fchoorsteen-roet; terpentyn, honing en teer, van elk een half pond: laat het alles in een pot fmelten: doe 'er by anderhalfpond azyn en fes dooirs van eieren. Meng het tot een ontbindende en verfterkende pap.

No. 246. Neem meel van lyn-zaad, oud-smeer, honing en terpentyn van elk even veel, laat het alles koken in wyn-moer, zo veel genoeg is, tot de vereifchte dikte voor een ontbindende en verfterkende pap.

No. 247. Neem oud-smeer, gemeene honing, hars en gemeene terpentyn, van elk

een pond, wyn-moer, teer en olie van olyven, van elk vyf oncen. Laat het alles kookentot de dikte van een pap.

No. 248. Neem gestooten lynzaad, hars en teer, gemeene terpentyn, olie van olyven en honing van elk vier oncen, en twee ponden wyn-moer; laat het alles te zaamen kooken, neem het dan van het vuur, en roer het gestadig, tot dat het de dikte van een pap heeft.

No. 249. Neem hars, teer en pek, terpentyn, honing, oud-smeer en laurierolie van elk vier oncen: laat het kooken. Neem het vervolgens van het vuur, en doe 'er by, geeft van terpentyn, spyk-olie of steenolie, van elk twee oncen, en agt oncen brandewyn. Meng het tot een pap.

No. 250. Neem de bladeren van waterlook twee handen vol, en van vlier, eene hand vol: camillen en lavendel-bloemen, van elk een en een halve hand vol; laat het alles kooken in twee ponden wyn-azyn, doe 'er by drie oncen meel vanlynzaad, een once lyn-olie, en een drachme ammoniaczout, voor eene ontbindende en bederf tegengaan-de pap.

Pleisters.

No. 251. Neem eene once walschot, twee oncen witte wasch, anderhalf once gom *Galbanum*, met azyn beteid; en olie van vlier, zo veel genoeg is, tot een pleister.

No.

No 252. Neem een pond hamerslag, en een half pond roet, beide gezift zynde: neem dan een half pond gemeene groene zeep, laat de zeep ontbinden in een glas vol olie van roosen, of van alfem. Meng het alles met honing, zo veel genoeg is, tot een pleister.

No. 253. Neem vier oncen bourgondische pek, een once terpentyn, en anderhalf once wierook, laat het alles onder elkander smelten, doopt in dit mengzel lappen linnen, en gy zult een vastkleevende en versterkende pleister hebben.

VYFDE HOOFDTUK.

Rypmaakende Middelen.

Pappen

No 254. Neem bladeren van zuuring, zoo veel genoeg is, omwind dezelve met bladeren van kool of nat gemaakt papier. Laat ze onder den asch stooven, meng ze vervolgens met zuur-deeg zo veel genoeg is, tot een pap.

No. 255. Neem vier handen vol van de bladeren van zuuring, laat ze met twee ponden oud smeer koken tot een pap.

No. 256. Neem vier oncen meel van foenu-griek - zaad; twee oncen oude zuurdeeg, een once duiven - drek, twee oncen olie van camille, en vier oncen honing; meng het, en maak het tot een pap.

No. 257. Neem vier bollen van lelien: laat ze onder den asch gaar worden, neem dan vier handen vol bladeren van zuuring: laat het alles in eene genoegzaame quantiteit reuzel gaar worden, tot dat het eene gepaste dikte heeft voor een pap.

No. 258. Neem zuurdeeg, zo veel genoeg is, meng het met een derde gedeelte *Basilicum* tot een pap.

No. 259. Neem ses bollen van lelien, onder den asch gaar gemaakt, wortelen van witte-lelien, vier once, en vier handen vol bladeren van zuuring. Laat het alles zagtes kookten in vier ponden gemeen water; stamp het vervolgens in een mortier, en meng 'er onder varkens-reuzel en honing van elk vier oncen: doe 'er by oud smeer en *Unguentum Basilicum* van elk twee oncen, tot een pap.

SESDE HOOFDSTUK,

Ettermakende Middelen.

Zalven.

No. 260. Neem vier oncen venetiaansche
ter-

terpentyn, twee dooirs van eieren, en roo-
fen-olie, zo veel genoeg is, vermeng eerst
de terpentyn, met de dooirs van de eieren,
en roer vervolgens het alles te zaamen, zo
lang tot dat het volkoomen onder elkander
vermengd is.

No. 261. Neem vier dooirs van eieren,
vier oncen balsam van *ARCÆUS*, en twee on-
cen olie van St. Janskruid, meng het op een
zagt vuur tot een zalf, by welke men, naar
maate het vereischt word, nog kan doen *sty-*
rax-zalf, of Egyptische zalf, of *elixir pro-*
prietatis, een once.

No. 262. Neem vier oncen van den etter-
maakende zalf, No. 260. doe 'er by een on-
ce gesmolten *styrax*, en een once van de tinc-
tuur van myrrhe en aloë, meng het tot eene
sterke ettermaakende zalf.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Afvaagende - Middelen

Oog-Middelen.

No. 263. Neem van het uitgeperste melk-
agtige zap van de paarde-bloemen twee
drachmen, en vier oncen venkel water,
vermeng hetzap met dit water, giet 'er eeni-

ge druppelen van in het aangedaane oog.

No. 264. Neem witte barnsteen, en myrrhe, van elk een half scrupel, ses greinen saffraan, het wit van een ei, een drachme Candy zuiker en twee en een half once roosen-water, meng het tot een oogwater.

No 265. Neem de bladeren van wynruit en van venkel, van elk een halve hand vol: laat ze koken in twee ponden gemeen water, giet het door een doek, ontbind dan in het doorzygzel een drachme loodzuiker, een half drachme witte vitriool, en twintig greinen ammoniac-zout, meng het tot een oogwater, om hetzelve in het oog te doen druppen.

No 266. Neem een once van de allerwitste candy-zuiker, twee scrupels klip-aluin tot poeder gemaakt, en tien greinen witte vitriool, meng het, en maak het tot een zeer fyn poeder voor een droog oogmiddel, leg 'er van tweemaal daags op het beledigde oog.

No 267. Neem slakken-schulpen, zoveel genoeg is, calcineert ze in een oven, en maak 'er een zeer fyn poeder van, maak 'er gebruik van op dezelfde wyze als van het voorgaande oogmiddel.

No. 268. Neem roosen-water en braakwyn van elk vier oncen, en gezuiverd ammoniaczout, twintig greinen: bewaar het in een koper vat, tot dat de stoffe eene groentagtige kleur gekreegen heeft, zy het door,
en

en bestryk 'er de vlekken van het hoornvlies meede.

No. 269. Neem een drachme van de zoo genaamde saffraan van metaalen, tot een zeer fyn poeder gemaakt, een half scrupel witte vitriool, en drie oncen roosen-water, meng het en laat hier van een druppel laauw gemaakt vallen in het oog, om de vlekken weg te neemen.

Gorgeldranken.

No. 270. Neem een hand vol van de bladeren van eike-boomen, bloemen van roosen en granaaten, van elk, zo veel, als men met drie vingeren grypen kan; twee drachmen granaat-appelen-schillen, twee scrupels gebrande aluin, en een half scrupel witte vitriool, laat het alles koken in roode wyn, zo veel genoeg is, doe dan, by agt oncen van het doorzygzal, roosen-honing en syroop van moerbezien, van elk een once.

No. 271. Neem twee handen vol heele gerst, bladeren van agrimonie, en de toppen van braambezien, van elk eene hand vol, en een half once lynzaad, laat het alles koken in drie ponden gemeen water, tot dat het op de helft vermindert is, ontbind dan in het doorzygzal twee oncen roosen-honing.

Inspuitingen en Wassing.

No. 272. Neem een hand vol van de bladen

deren van marjolyne, en drie drachmen van swart comyn-zaad, laat het eenige uren lang aftrekken in een pond witte wyn: giet het dan door een doek, voor eene inspuiting.

No. 273. Neem twee oncen van de worteltelen van de ronde oosterlucie, snydze, en laatze koken in drie ponden gemeen water: doe dan by het doorzygzel drie drachmen tinctuur van myrrhe, wierook en aloë tot poeder gemaakt, van elk twee drachmen, meng het, en maak 'er eene inspuiting van.

No. 274. Neem twee oncen gemeene honing, twee drachmen spaansche zeep, een half once zeezout, en twee ponden gemeen water: meng het onder elkander voor eene inspuiting.

No. 275. Neem twee oncen venetiaansche terpentyn, en vier dooirs van eieren, wryf het onder malkander, en doe 'er by een once gemeene honing, en een half once brandewyn, en anderhalf pond gemeen water. Meng het, en gebruik het tot eene inspuiting, naar dat het te vooren alles warm gemaakt is.

No. 276. Neem alssem, waterlook, St. Janskruid, oer-en-prys, agrimonie en wynruit, van elk een halve hand vol: laat het koken in drie ponden witte wyn, doe vervolgens by het doorzygzel twee oncen wondwater, en een drachme campher. Meng het volgens de kunst.

No. 277. Neem een drachme van de
Mer.

Mercurius sublimatus corrosivus, laat dezelve in tien oncen campher-brandewyn ontbinden: meng daar onder een pond van een afkookzel van lynzaad, spuit eene once van deeze ontbinding in de Neusgaten.

No. 278. Neem een pond kalkwater, twee en en half drachme, *Mercurius Dulcis*, vier drachmen *spiritus Theriacalis Campboratus*; en een drachme lood-zuiker. Meng het onder elkander, voor eene wassing.

Zalven.

No. 279. Neem een drachme roode *Precipitaat*, en een once *Basilicum*-zalf, meng het onder elkander.

No. 280. Neem hamerslag tot poeder gemaakt, en schoorsteen roet, van elk drie oncen: zift deeze poeders, en meng dezelve onder citroenzap en reuzel, zo veel genoeg is tot een zalf.

Poeders

No, 281. Neem oker of berg-geel. zevenboom en uitgebrande aluin tot poeder gemaakt, van elk even veel, meng het volgens de kunst.

No. 282. Neem wortelen van de ronde oosterlucie en van de florentynsche lisch, van elk een once. *Euphorbium*, myrrhe en aloë, van elk een halfonce, meng het toreen poeder.

Eene

Eene Wassing tegen de Wormen.

No. 283. Neem geest van terpentyn, zo veel genoeg is; men bediend 'er zig van in verzweringen met wormen.

AGTSTE HOOFDSTUK.

*Opdroogende Middelen.**Wassingen.*

No. 284. Neem drie oncen roosen-water; en een drachme lood-zuiker, meng het voor eene wassing.

No. 285. Neem een pond goud-glit, spaans groen, groene vitriool, klip-aluin en witte vitriool, van elk een half pond, maak het alles tot poeder, en laat het vier-en-twintig uren lang staan aftrekken, in agt ponden wyn-azyn, om tot eene wassing te dienen.

Poeder.

No. 286. Neem myrrhe en vleesch-lym, van elk twee drachmen, wierook en mastix, van elk een drachme, en een halfonce spiegelharst; meng het, en maak er een fyn poeder van.

Pom.

Pommades.

No. 287. Neem twee oncen walschot, en anderhalf once olie van olyven; loodzuiker en glit, van elk een drachmen; laat de walschot in den olie ontbinden, doe 'er vervolgens de loodzuiker en glit by, tot een zeer fyn poeder gemaakt, roer dit mengsel gestadig om, laat het dan koud worden, tot een *Pommade*.

No. 288. Neem vier oncen gemeene olie, een once wit wasch, kryt en armenische klei, van elk twee en een half drachme, meng het onder elkander tot een *Pommade*.

Zalven.

No. 289. Neem drie oncen smeer, en een once styrax-zalf, laat het zagtjes te zaamen smelten, neem het van het vuur, en doe 'er by twee oncen wondwater tot een zalf.

No. 290. Neem drie oncen glit, vier oncen sterken azyn, en een once roosen-olie; wryf de glid in een mortier, en giet 'er beurtelings den azyn en olie by druppelen op, en maak het tot een opdroogende zalf.

Wassingen tegen de Schurft.

No. 291. Neem alant-wortelen en de wortelen van wilde patig, van elk twee oncen; snydze en laatze koken in agt ponden gemeen

meen water, in een wel toegeslooten vat, tot dat 'er een derde gedeelte van vermindert is, gebruik dan het doorzygzal, voor een wassing.

No. 292. Neem vier oncen van de wortelen van wilde patig, laat ze kookken in ses ponden gemeen water, tot dat 'er een derde van vermindert is, ontbind dan in het doorzygzal een once hoendersdrek, tot een wassing.

No. 293. Neem de wortelen van de wilde patig, en alant-wortelen van elk twee oncen, laat ze kookken in ses ponden gemeen water, tot dat 'er een derde gedeelte van vermindert is, doe dan by het doorzygzal twee drachmen witte *precipitaat* voor een wassing.

No. 294. Neem twee drachmen rottekruid; laat het met omzigtigheid in twee ponden gemeen water kookken een uur lang, schud de fles, in welke dit vogt gedaan zal zyn, om, alvorens men hetzelfde gebruikt, en 'er het lichaam van het dier mede wafcht, en waar omtrent men de oplettenheid moet gebruiken, van den kop van hetzelfde vast te binden, uit vreze, dat het anderzints zig zelven likken zoude.

No. 295. Neem een once van het zap van nagt-schade, twee drachme loodzuiker, zet het aan met een half once wel overgehaalde wyn-geest, voor eene wassing.

Smeerzels tegen de Schurft.

No. 296. Neem twee oncen van het zaad van luis kruid, maak het tot poeder, en meng het met olyven-olie, zo veel genoeg is, voor een smeerzel.

No. 297. Neem vier handen vol groene wyngaard-ranken; snyd ze en stamp ze, en doe 'er allengskens by vyf oncen gemeene honing: doe vervolgens by elk once een drachme byen, tot poeder gemaakt, maakt het tot een smeerzel, 't welk zeer goed is, by het uitvallen van het haar.

Pommades.

No. 298. Neem van de kwik-pommade, zo veel genoeg is.

No. 299. Neem ses oncen van het merg van alant-wortelen, 't welk doorgezygd is, een half pond versche reusel, en twee oncen bloem van zwavel.

No. 300. Neem een pond gestooten jene-verbessen, laatse koken met versche reusel, zo veel genoeg is.

No. 301. Neem van de wortelen van wilde patig, en alant-wortelen, van elk eene genoegzaame quantiteit, laat ze verkoken in gemeen water, giet 'er dan het water af, door een zeef, en neem dan van dit merg ses oncen, versche boter drie oncen, en bloem van zwavel twee oncen, en meng het onder elkander,

No. 302. Neem twee oncen bloem van zwavel, een drachme ongeblufte kalk, en vier oncen reuzel, en meng het onder elkander.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Bytende Middelen.

Blaartrekkende Middelen.

Een Pleister.

No. 303. Neem twee drachmen spaansche vliegen, tot poeder gemaakt, geel wasch, terpentyn, en bars, van elk drie drachmen, maak het volgens de kunst tot een pleister.

Een Pap.

No. 304. Neem anderhalf once spaansche vliegen, tot poeder gemaakt, mosterd-zaad en kwyl-wortel tot poeder gemaakt, van elk een drachme, oude zuurdeeg een once, meng het te zaamen met sterke azyn, zo veel genoeg is, en maak het tot een pap.

Een zalf.

No. 305. Neem twee drachmen spaansche vlieg-

vliegen, tot poeder gemaakt, *Euphorbium* en terpentyn, van elk een drachme, meng het onder elkander.

Reukwerken of Berookingen.

No. 306. Neem jenever-hout, rosmaryn en brem, van elk even veel, laat het branden in de paarde- en beeste-stallen.

No. 307. Neem een half pond gemeene zwavel, gom opopanax en duivelsdrek van elk een once, wierook vier oncen, lauwrriebessen gekneust, en in azyn geweekt een pond; en een half once campher, maak het alles tot een poeder, voor een berooking.

No. 308. Neem wyn-azyn, zo veel genoeg is, zet dezelve in een pot op gloeiende koolen, en laat ze alzo uitwaassen.

No. 309. Neem myrrhe, bloem van zwavel, en salpeter, van elk een once, meng het, en maak het tot een grof poeder, waar van men telkens zo veel als men met drie vingeren grypen kan, op gloeiende koolen werpt.

No. 310. Neem vier ponden wyn-azyn, zee-zout, salpeter en gemeene vitriool-olie, van elk een half pond, en twee ponden zuiver water; meng het alles onder elkander in een wyde verglaasde aarde pot, zet dezelve op gloeiende koolen, laat het alzo in de paarde- en beeste-stallen, na dat men 'er alvorens de beesten heeft uitgebragt, uitwaas-

femen, terwyl alle de vensters gesloten moeten gehouden worden, maar ook ten minsten drie uren te vooren, eer men 'er de beesten wederom inbrengd, moeten geopend worden.

GENEESKUNDIGE
VOORSCRIFTEN.

DERDE DEEL.

---

*Voorſchriften van Geneesmiddelen, welke in
de winkels in gereedheid moeten zyn.*

G*ecalcineerde of Gebrande Aluin.* Dit is een opdrogend en bytend plaatsmiddel.

Balfem van Arceus. Deze balfem geneest de wonden, men maakt van dezelve gebruik in gevallen van ſteeken, of kwetsuuren van ontwrichtingen, en van kneuzingen; dezelve verſterkt de zenuwen, &c.

Balfem of Boter van Lood. Dezelve zuiverdt en geneest de verzweringen, en kreeftgezwollen; en is een middel, 't welke het berdf tegengaat.

Butyrum Antimonii of Boter van Spiesglas. Dit plaatsmiddel is een der ſterkſt' bytende, of korſtmaakende middelen.

Gemeen Catholicum. Men gebruikt het *Catholicum* in buikzuiverende clyſteeren, tot de gift van twee tot ſes oncen.

CROCUS METALLORUM of Zogenaamde *Safraan van Metaalen*. Dit is een worm verdryvend middel, hetzelve zuverd het bloed, hersteld de eedlucht, bevordert de ongevoelige uitwaaszeming, en is nuttig in hardnekkige ziekten; de gift is van een half, tot twee oncen.

Diafscordium. Het *diafscordium* is een hartsterkend zamentrekkend, en enigzints pynstillend middel, 't welk nuttig is in de ongesteldheden der spysverteering, en in de buikloop, men geeft hetzelve van een tot twee oncen.

Kalk-water. Is een zuur-brekend en opdroogend middel, is ook volgens zommige nuttig, in de verzweringen der long.

Izer of Staal water. Om het yzer of staalwater te bereiden, neemt men, een staaf van yzer, of staal, welke men verscheidene maalen gloeiend maakt, en telken reize in 't water steekt en uitbluscht; of wel anderzints, men neemt eene zekere hoeveelheid vylzel van yzer, men giet op hetzelve eene genoegzaame hoeveelheid kookend water, en men laat het alzoo eenige daagen staan, vervolgens giet men het door een doek, tot het gebruik.

Deszelfs kragten. Dit water versterkt de vezelen, is openende en pisdryvende, zamentrekkende, de verstoppingen wegneemende, verdunnende, &c.

Wond-water. Dit vogt is een kragtig ontbin-

bindend en openend plaats-middel in de kneuzingen, en opdroogend in de ontvellingen.

Aqua Phagedenica. Dit water is een plaats-middel, 't welk het bederf tegengaat.

Water van Rabel. Het water van *Rabel*, is een zamentrekkend middel: men geeft hetzelfde ook als een *temperend* middel, tot een zekere graad van zuurheid.

Versterkende Pleister. Neem agt oncen geel wasch, pek, gom-elemi, en venetiaansche terpentyn, van elk vier oncen, gemeene *Cinnabaris* tot poeder gemaakt, en draken-bloed, van elk een once.

Snyd het geel-wasch in stukjes, laat het op een zagt vuur met depek, de gom-elemi; en de terpentyn smelten; giet het door een doek, om het van de vuiligheden te zuiveren: als deze stoffen dan half koud geworden zyn, zo meng 'er onder de drakenbloed, en de cinnaber, welke te vooren tot poeder moeten gemaakt zyn.

Deszelfs kragten. Deze pleister is een wond-middel: dezelve is een voortreffelyk middel, wanneer een paard vernageld is; men laat hetzelfde in een yfere lepel smelten, en men giet het warm in de wond, na dat men de opening door het vreemde lichaam veroorzaakt, wel ontdekt heeft, men kan het hier meest altoos weder doen beslaan, zonder gevaar.

Nota: Deze pleister, zoude ook voor een pap kunnen dienen.

Ontbindende pleister. Neem gom-ammoniac, Galbanum, Opoponax, en Sagapenum, ontbonden in azyn, van elk drie oncen, zyge door, en laat ze dik worden; neem dan myrrhe tot een fyn poeder gemaakt, laurierolie en wyn-geest, van elk een once, levendige zwavel, ammoniac-zout en groen vitriool; van elk een half once, na dat de gommen ontbonden en tot de dikte van een pleister gebragt, en van het vuur genoomen zyn, zo doe 'er by, de laurier olie en den wyn-geest, vervolgens de andere middelen, en meng het alles onder elkander.

Eenvoudige Pleister van Vigo. Dit is een verdeelend plaats-middel.

De Pleister van Vigo met kwik bereid. Deze is een allersterkst ontbindend plaatsmiddel.

Zoetgemaakte Geest van Zout. Dit middel gaat het bederf tegen, is zamentrekkende, pisdryvende en windbreekende, en vermeerderd de veerkragt der spiervezelen, de gift is van twee tot drie drachmen.

Geest van Vitriool. Dezelve is verkoelende, verdikkende, het bederf tegen gaande, zamentrekkende en bloedstoppende:

Men geeft dezelve in water, tot dat het 'er een aengenaam zuur door verkreegen heeft; ook gebruikt men dezelve in dranken, in Gorgeldranken &c.

De Bloem van Benzoin. Dit geneesmiddel is een oplofend borst-middel; 't welk nuttig

tig is in de dampigheid en in de slymerige ongemakken van de borst; men geeft hetzelfde van een half tot een heel drachme.

De Bloem van Zwavel. De Bloem van zwavel is een goed middel tegen de benaauwdheid der borst. Dezelve is een natuurlijke en kragtige Balsam tegen de verzweringen en verstoppingen der long; gelyk ook tegen de verzweringen van de nieren, en van de blaas; de gift is van een half tot vier oncen.

Laurier-Olie. Dit plaatsmiddel is ontbindende en versterkende; nuttig in de pynen in de gewrichten, in de verwatering of strammigheid, en in andere gevallen &c.

Lyn-olie. De lyn-olie is verzagtende, ontspannende, weekmakende en windbreekende,

Olie van Witte-Lelien. Deze olie is ontbindende en verzagtende: dezelve komt onder de ettermaakende middelen.

Roosen-olie is een verzagtend en ontbindend plaats-middel.

Olie van Aardwormen. Deze olie is ontbindende en versterkende; men gebruikt dezelve tot een smeerzel.

Vitriool-olie. De vitriool-olie gaat het bederf tegen, zy gaat ook de geneigdheid tot rotting in de vogten tegen, en zy is bedaarrende; men geeft dezelve in een gepast vogt, tot een zekere graad van Zuurte.

Eenvoudig Honing-water, of Meede. Dit vogt is balsmagtig, en verzagtend, en nut-

tig in een drooge hoeft, tot de gift van drie tot vyf oncen.

Laudanum · Opiatum. Dit middel is stilende, slaapverwekkende, zweet dryvende en kramptrekking tegengaande; de gift is van drie tot agt greinen.

Mercurius dulcis. Is een worm verdryvend, verdeelend, en buikzuiverend middel; indien hetzelfde te veel *gesublimeert* of opgeheeven is; dan verliest het, deze laastgenoemde eigenschap, en werkt als dan meer door de ongevoelige uitwaaffeming; en door kwyling, is ook een middel tegen de schurft; men geeft dezelve van een drachme tot een half once.

Roosfen · Honing. Men gebruikt dezelve in gorgeldranken als een verkoelend middel, &c.

Verzagtende · Zalf. Neem ses oncengoede olie van olyven, vier once zuivere, onbewerkte wasch, en ses dooirs van eieren, die onder den asch hard gemaakt zyn; laat de wasch op een zagt vuur smelten, doe 'er vervolgens den olie en de dooirs van eieren by, en roer het gestadig om, tot dat het de dikte van een zalf heeft, bewaar dezelve tot het gebruik.

Een andere. Neem geel wasch en populierzalf, van elk vier oncen, en agt oncen olie van nooten; laat de wasch smelten, doe 'er vervolgens de populierzalf by, het zelve ge-
sta-

ftadig omroerende , tot dat het volkomen onder elkander vermengd is; giet 'er vervolgens den olie by, om van dit alles een zalf te maaken, om tot het gebruik te bewaaren.

Nog een andere. Neem twee ponden versche boter, olie van vlier, en bokke-smeer, van elk een pond, groene en gekneusde jeneverbessen een pond, versche vlier-bloemen ses oncen; en vier oncen witte roosen: laat dit alles staan weeken, en, na dat het genoeg geweekt is, laat het zagtjes op kooken, en meng 'er vyf hard gemaakte dooiers van eieren onder, voor een zalf, om tot het gebruik te bewaaren.

Heemst-zalf. Is verzagende, en ontbindende.

Agyptische zalf. Is bytende en verteerende, en beteugeld de vleezige uitwassen.

Basilicum zalf. Is een rypmaakend middel 't welk geschikt is om de wonden te doch veretteren, en de gezwollen tot rypheid te brengen.

Witte zalf van Rbafis. Is opdroogende en verkoelende.

Bruine zalf. Neem vier oncen van de *Basilicum*-zalf; en vier scrupels roode *precipitaat*; meng het te zaamen in een yzere mortier; bewaar dit mengzel in een pot.

Dezelfs kragten. Deze zalf is een bytend, verteerend middel, 't welk nuttig is om de spongieuse vleezige uitwassen weg te knaagen.

Opdroogende zalf Neem drie ponden roo-
fen olie, negen oncen wit wasch, een pond
loodwit, en een drachme campher.

Snyd de wasch in kleine stukjes, laat ze
op een zagt vuur in de roo- fen - olie smelten,
meng het dan met de loodwit, welke tot een
zeer fyn poeder moet gemaakt zyn, en met
de campher, die in de roo- fen - olie moet ont-
bonden zyn, roer de zalf dan zo lang tot dat
alles volkomen vermengd is, en de zalf een
goede lyvigheid gekreegen heeft, bewaar de
zelve dan tot het gebruik,

Unguentum Nervinum, of Zenuw - zalf.
Deze zalf is versterkende, men wryft met de
zelve de aengedaane deelen.

Unguentum Nutritum. Deze zalf is op-
drogende en verkoelende; en is een gepast mid-
del by brandingen en ontvellingen.

Unguentum diapom pbolygos. Is opdroogen-
de en wondheelende.

Pepulier - zalf. Is verzagtende en bedaa-
rende.

Styrax - zalf. Deze zalf gaat het bederf
tegen, en is hierom een gepast middel, om
den voortgang van het bederf, of rotting in
de verzweeringen te stuiten.

Unguentum Tutiae of Oogniet - zalf. Is op-
droogende, en een zeer goed middel in de
verzweeringen van de randen der oog - lee-
den, &c. &c.

Reenvoudige Honing - azyn. Neem agt on-
cen witte - honing, en vier oncen heldere
wyn - azyn. Doe

Doe de honing en den azyn in een aarde pannetje, laat het te zaamen koken op een zagt vuur, tot dat het de dikte van een fy-roop verkregen heeft; intuffchen zorg dragende, dat men de fchuim, welke by de eerste opkooking te voorfchyn komt, wegneeme.

Dit geneesmiddel is een verdeelend borft-middel; men geeft hetzelve van twee tot vier oncen.

Zee-ajuius - Honing - azyn. Is een wind-breekend, verdunnend, zuiverend, en verdeelend borftmiddel: de gift van hetzelve is van een tot vier oncen.

Lapis Medicamentofus. Deze fteen is opdrogende en zamentrekkende, een wond-middel, &c.

Men ontbind zeven of agt greinen van dezelve in water tot een oog-middel. Het poeder uitwendig op een wonde gelegd, is een bloedftempend middel, &c.

Mercurius Præcipitatus albus, of Witte Præcipitaat. Dit middel moet zeer wit zyn; men gebruikt het zelve alleenlyk uitwendig: het zelve is bytende, opdroogende en zuiverende; het komt onder veele zalven en *Pommades*, tegen de ziekten der huid, als de loopend-zweer, het fchurft; &c.

Mercurius Præcipitatus Ruber, of Roode Præcipitaat. Dit is een zeer goed bytend-middel, 't welk zeer gefchikt is, om de sponsagtige vleezige uitwaffen, in oude verzwearingen, weg te knaagen: hetzelve komt onder zalven, &c. Lood-

Lood-zuiker. Is een middel, 't welk de ontsteking en het bederf tegen gaat; is ook zuiverende en opdrogende: de gift is van twee scrupels tot twee drachme. Hetzelve word meer uitwendig, dan inwendig gebruikt.

Mercurius Sublimatus Corrosivus, of *opgebeeve Bytende Kwik*. Men gebruikt dit middel uitwendig, om vleezige uitwassen weg te neemen; hetzelve komt onder veele zamen-gestelde middelen, en word ook gebruikt tegen de ziekten der huid, &c.

Tberiacel. Dit is een hartsterkend- en een tegengift-middel, is zweetdrijvende, slaapverwekkende, goed tegen de kortborstigheid, wormverdrijvende, &c. Mengt hetzelve van een half tot drie oncen.

Trochisci albi Rhafis, of *Witte koekjes van Rhafis*. Zy gaan de ontsteking tegen, zyn zamentrekkende en opdrogende. Men gebruikt dezelve in oogwaters, inspuitingen en zalven: zomtyds voegt men 'er *Opium* of heulzap by, wanneer het de noodzaaklykheid vereischt.

Trochisci de Minio, of *Koekjes uit Menie* bereid; deze zyn bytende middelen.

Vinum Emeticum, of *Braakwyn*. Dit is een braak-middel voor den Mensch, doch naauwlyks een buikzuiverend middel voor de paarden.

Men geeft hetzelve aan deze laast genoemde van vier tot ses oncen.

Men gebruikt hetzelve ook in prikkelende
cly.

clysteeren, en in ontbindende oogwaters.

Lood-azyn. De lood-azyn is verkoelende, te rug dryvende, de ontsteking tegengaande, ontbindende, zuiverende en opdrogende; men bereid 'er van wassingen, gorgeldranken, inspuitingen, &c.

Men vermengd dezelve met water, of met eenig gepast afkookzel.

